

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MEZAR YAPILARI OLARAK
TİRE TÜRBELERİNİN KORUMA SORUNLARI
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Tuğçe TEZEL

Kasım, 2016

İZMİR

**MEZAR YAPILARI OLARAK
TİRE TÜRBELERİNİN KORUMA SORUNLARI
VE     M ÖNERİLERİ**

**Dokuz Eylül Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı**

Tuğçe TEZEL

Kasım, 2016

 ZMİR

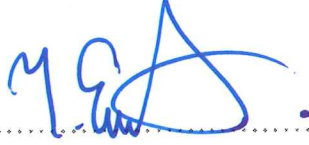
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

TUĞÇE TEZEL tarafından DOÇ. DR. MİNE TANAÇ ZEREN yönetiminde hazırlanan “MEZAR YAPILARI OLARAK TİRE TÜRBELERİNİN KORUMA SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mine TANAÇ ZEREN

Yönetici

Yrd. Doç. Dr. Yakup EREKİOĞLU

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. H. İBRAHİM AĞAÇCAN

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Emine İlknur CÖCEN

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Öncelikte tez çalışmam boyunca her türlü yol göstericiliği, anlayışı, toparlayıcılığı, sakinleştiriciliği ve güleç yüzü için sevgili danışmanım Doç. Dr. Mine Tanaç Zeren’e sonsuz teşekkür ve minnetimi bildirmeyi bir borç bilirim.

Yaşamım boyunca sevinçlerime, kederlerime ortak oldukları için ve bin bir taşkınlığıma, hırçınlığıma rağmen sükunetleri ile desteklerini hep hissettiğim ailem, Baba Bey, Dilek Hanım ve Bıdık’a;

Hayatın bana kazandırdığı, tanıdıktan sonra her anımda benimle olan çok değerli arkadaşlarım Kübranur Yıldırım, Filiz Turan, Dilara Taciroğlu, Tutku Süren ve Aytül Yaşarol’a;

Bana göre dünyanın en anlayışlı patronları olan Dürrin ve Necdet Ulema çifti ve çalışma arkadaşım, ablam Mine Ulema Ergüz’e;

Aynı anda girdiğimiz tez yazım sürecinde kendi hallerine bir de beni katan Gizem Akyıldız ve Merve Sarıçelik’e;

Ve bugün olduğum kişi olmamı sağlayan, hayatımın herhangi bir yerinde herhangi bir döneminde benimle yolu kesişmiş herkese;

Binlerce TEŞEKKÜRLER...

Tuğçe TEZEL

MEZAR YAPILARININ OLARAK TİRE TÜRBELERİNİN KORUMA SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

ÖZ

Kültürel mirasın bir bileşeni olan mimarlık yapıtları kentlerin karakteristiklerini ortaya koymakla beraber tarihin yansıtıcısı görevini görmektedirler. Yapıların kullanım özelliklerinin zamanla değişmesi olağan bir durum olmakla birlikte tahribata sebep olacak şekilde sonuçlanabilmektedir.

3000 yıllık bir geçmişe sahip Tire kenti de barındırdığı tarihi yapı stoğu ile önemli bir koruma alanıdır. Kullanımın devam ettiği yapıları olmakla birlikte değişen kullanım koşulları pek çok yapı türünün işlevsizleşmesine sebep olmuştur. Kullanımın en yaygın olarak devam ettiği yapılar dini yapılar olup Tire’de yer alan camiler halen özgün işlevlerini sürdürmektedir. Bir diğer dini yapı türü olan mezar anıtları olarak gelişmiş türbelerde ise bakım/onarımı yapılanların yanı sıra süreç içerisinde müdahale edilmemiş olan örnekleri de bulunmaktadır.

Çalışmanın amacı olan tarihi yapıların korunmasına yönelik yöntem geliştirilmesi için mezar anıtları yapı grubu olarak seçilmiştir. Tire ilçe sınırları içerisinde tespit edilen anıtların mimari özellikleri ile birlikte koruma sorunları ele alınmış, sorunların giderilmesine yönelik koruma önerileri oluşturulmuştur.

Yapılan çalışmalardan elde edilen veriler doğrultusunda Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi örnek yapı seçilerek analizler detaylandırılmış, yapının problem ve potansiyelleri deşifre edilmiştir. Saptanan bulgular doğrultusunda koruma öneri projesi geliştirilmiş ve Tire’de bulunan diğer yapılara yönelik çalışmalara katkı sağlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Koruma, koruma sorunları, mezar yapısı, Tire, Tire türbeleri

SOLUTIONS FOR PRESERVATION PROBLEMS OF TİRE TOMB BUILDINGS

ABSTRACT

Architecture, which is an important component of cultural heritage, shows characteristics of the city and reflections of history. With time, usage can change the specialities of buildings and sometimes it can result with destruction.

Tire, with a history of 3000 years, is an important area which also hosts the historic building stock. Some buildings are still being used in their original function but changes in usage cause many dysfunctions in buildings. Mosques are religious buildings and many of them are still being used in their original function in Tire. Some turbes, also known as Islamic tombs, are being restored and looked after, while some are not.

The purpose of the study is to develop methods for the conservation of historic buildings and tombs are chosen for sampling. Tombs' architectural features and preservation problems are examined, and protection proposals for the elimination of the problem are established.

In line with data obtained from this study, detailed analysis have been made by selecting Turbe's of Cağaloğlu Ali Paşa as an example. The problems and the potentials of this building is deciphered. Protection proposal projects in line with findings are improved and contributed to the work on other structures in Tire.

Keywords: Preservation, preservation problems, Tire, tomb, turbes of Tire

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
BÖLÜM BİR - GİRİŞ.....	1
1.1 Çalışmanın Amacı	1
1.2 Çalışmanın Kapsamı.....	2
1.3 Çalışmanın Yöntemi.....	3
BÖLÜM İKİ – MEZAR KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	4
2.1 Anadolu Prehistoryasında Mezar Kavramı	5
2.2 Antik Çağ Mezar Mimarisi.....	6
2.2.1 Mezopotamya	6
2.2.2 Mısır.....	7
2.2.3 İç ve Doğu Anadolu.....	8
2.2.4 Batı Anadolu.....	9
2.3 Orta Asya Türk Mezar Geleneği	13
2.4 İslam Mezar Mimarisi – Türbe Gelişimi	15
2.4.1 Beylikler Dönemi Türbeleri.....	17
2.4.2 Büyük Selçuklu Türbeleri.....	18
2.4.3 Anadolu Selçuklu Türbeleri.....	19
2.4.4 Osmanlı Türbeleri.....	21

BÖLÜM ÜÇ – TİRE TARİHİ VE TÜRBELERİ 23

3.1 Tire Tarihi.....	23
3.2 Tire Türbeleri	25
3.2.1 Tire Türbelerinin Mimari Özellikleri.....	27
3.2.1.1 Kesikbaş Kabri	27
3.2.1.2 Alihan Türbesi.....	28
3.2.1.3 Süleyman Şah Türbesi.....	29
3.2.1.4 Alamadan Dede Türbesi.....	30
3.2.1.5 Buğday Dede Mezarı.....	31
3.2.1.6 Sır Hatunlar Türbesi	32
3.2.1.7 Kara Kadı Necmettin Türbesi	33
3.2.1.8 Ali Baba Türbesi	34
3.2.1.9 İbn-i Melek Türbesi.....	35
3.2.1.10 Çeşme Alanı Türbesi.....	36
3.2.1.11 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi.....	37
3.2.1.12 Yağlıoğlu Türbesi	38
3.2.1.13 Şeyh Nasurettin Türbesi	39
3.2.1.14 Rum Mehmet Paşa Türbesi	40
3.2.1.15 Hacı Fakıh Türbesi	41
3.2.1.16 Balım Sultan Türbesi.....	42
3.2.1.17 İsa Baba Türbesi.....	43
3.2.1.18 Molla Çelebi Mehmet Türbesi	44
3.2.1.19 Işıklar Türbesi	45
3.2.2 Tire Türbelerinin Koruma Sorunları.....	46
3.2.2.1 Kesikbaş Kabri Koruma Sorunları	46
3.2.2.2 Alihan Türbesi Koruma Sorunları.....	47
3.2.2.3 Süleyman Şah Türbesi Koruma Sorunları.....	47
3.2.2.4 Alamadan Dede Türbesi Koruma Sorunları.....	48
3.2.2.5 Buğday Dede Mezarı Koruma Sorunları.....	49
3.2.2.6 Sır Hatunlar Türbesi Koruma Sorunları.....	50
3.2.2.7 Kara Kadı Necmettin Türbesi Koruma Sorunları	51

3.2.2.8 Ali Baba Türbesi Koruma Sorunları	52
3.2.2.9 İbn-i Melek Türbesi Koruma Sorunları.....	54
3.2.2.10 Çeşme Alanı Türbesi Koruma Sorunları.....	54
3.2.2.11 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi Koruma Sorunları.....	56
3.2.2.12 Yağlıoğlu Türbesi Koruma Sorunları	57
3.2.2.13 Şeyh Nasurettin Türbesi Koruma Sorunları.....	58
3.2.2.14 Rum Mehmet Paşa Türbesi Koruma Sorunları	59
3.2.2.15 Hacı Fakih Türbesi Koruma Sorunları.....	60
3.2.2.16 Balım Sultan Türbesi Koruma Sorunları.....	60
3.2.2.17 İsa Baba Türbesi Koruma Sorunları.....	61
3.2.2.18 Molla Çelebi Mehmet Türbesi Koruma Sorunları	62
3.2.2.19 Işıklar Türbesi Koruma Sorunları	63
3.2.3 Tire Türbelerinin Koruma Sorunlarının Değerlendirmesi	64
3.3 Tire Türbelerinin Fiziksel ve Çevresel Analizi	67
3.3.1 Yapım Tarihleri	68
3.3.2 Yapıların Konumları.....	70
3.3.3 Mimari Özellikleri	73
3.3.4 Özgünlük Durumu	75
3.3.5 Strüktür Durum Analizi	77
3.3.6 Korunmuşluk Durumu	79
3.3.7 Kullanım Biçimleri	82
3.3.8 Algılanabilirlik Durumu	84
3.4 Tire Türbelerinin Değerlendirmesi.....	86
3.4.1 Müdahale Gerekmeyen Yapılar	86
3.4.2 Tekil Ölçekte Müdahale Gereken Yapılar	86
3.4.3 Kentsel Ölçekte Müdahale Gereken Yapılar	87
3.4.4 Hem Tekil Hem Kentsel Ölçekte Müdahale Gereken Yapılar	87
3.4.5 Tire Türbelerinin Değerlendirmesi Sonucu	88
3.4.6 Tire Türbeleri Koruma Sorunlarına Çözüm Önerileri	89

BÖLÜM DÖRT – CAĞALOĞLU ALİ PAŞA TÜRBESİ..... 93

4.1 Mevcut Durum Tespiti	93
4.1.1 Çevre Verileri	93
4.1.2 Tekil Ölçekli Veriler.....	105
4.2 Koruma Problemleri ve Yapının Potansiyellerinin Tespiti	107
4.2.1 Koruma Problemleri	107
4.2.2 Yapının Potansiyelleri	109
4.3 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi Koruma Önerileri	110
4.3.1 Tekil Ölçekte Koruma Önerisi	110
4.3.2 Alan Ölçeğinde Koruma Önerisi	112
4.3.3 Harabe Peyzajı Olarak Koruma Önerisi	115

BÖLÜM BEŞ – DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 118

KAYNAKLAR 121

EKLER

EK 1 – Tire Türbeleri Fotoğraf Albümü	126
EK 2 – Venedik Tüzüğü (Mayıs 1964)	166

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Göbeklitepe	5
Şekil 2.2 Van - İçkale kaya mezar planı.....	9
Şekil 2.3 Bintepler tümülüsleri.....	10
Şekil 2.4 Minos yalancı kubbeli mezarı.....	11
Şekil 2.5 Tire Müzesi'nde bulunan stel örnekleri.....	12
Şekil 2.6 Gümüşkesen Mezar Anıtı.....	12
Şekil 2.7 Kubbetüs Süleybiye.....	17
Şekil 3.1 Tire türbelerinin şehirdeki konumları.....	26
Şekil 3.2 Kesikbaş Kabri.....	27
Şekil 3.3 Kesikbaş Kabri plan şeması.....	27
Şekil 3.4 Alihan Türbesi.....	28
Şekil 3.5 Alihan Türbesi plan şeması	28
Şekil 3.6 Süleyman Şah Türbesi.....	29
Şekil 3.7 Süleyman Şah Türbesi plan şeması.....	29
Şekil 3.8 Alamadan Dede Türbesi.....	30
Şekil 3.9 Alamadan Dede Türbesi plan şeması.....	30
Şekil 3.10 Buğday Dede mezarı.....	31
Şekil 3.11 Buğday Dede mezarı plan şeması.....	31
Şekil 3.12 Sır Hatunlar Türbesi.....	32
Şekil 3.13 Sır Hatunlar Türbesi plan şeması.....	32
Şekil 3.14a Kara Kadı Necmettin Türbesi	33
Şekil 3.14b Cenazelik katı.....	33
Şekil 3.15 Kara Kadı Necmettin Türbesi plan şeması.....	33
Şekil 3.16 Ali Baba Türbesi.....	34
Şekil 3.17 Ali Baba Türbesi plan şeması.....	34
Şekil 3.18 İbn-i Melek Türbesi batı cephesi.....	35
Şekil 3.19 İbn-i Melek Türbesi plan şeması.....	35
Şekil 3.20 Çeşme Alanı Türbesi kuzey cephesi.....	36
Şekil 3.21 Çeşme Alanı Türbesi plan şeması.....	36

Şekil 3.22 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi mezarları.....	37
Şekil 3.23 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi plan şeması.....	37
Şekil 3.24a Yağlıoğlu Türbesi genel görünüm.....	38
Şekil 3.24b Yağlıoğlu Türbesi iç mekan.....	38
Şekil 3.25 Yağlıoğlu Türbesi plan şeması.....	38
Şekil 3.26 Şeyh Nasurettin Türbesi.....	39
Şekil 3.27 Şeyh Nasurettin Türbesi plan şeması.....	39
Şekil 3.28 Rum Mehmet Paşa Türbesi.....	40
Şekil 3.29 Rum Mehmet Paşa Türbesi plan şeması.....	40
Şekil 3.30 Hacı Fakih Türbesi ve çevresi.....	41
Şekil 3.31 Hacı Fakih Türbesi plan şeması.....	41
Şekil 3.32 Balım Sultan Türbesi.....	42
Şekil 3.33 Balım Sultan Türbesi plan şeması.....	42
Şekil 3.34 İsa Baba Türbesi	43
Şekil 3.35 İsa Baba Türbesi plan şeması.....	43
Şekil 3.36 Molla Çelebi Türbesi.....	44
Şekil 3.37 Molla Çelebi Mehmet Türbesi plan şeması.....	44
Şekil 3.38 Işıklar Türbesi	45
Şekil 3.39 Işıklar Türbesi plan şeması.....	45
Şekil 3.40 Kesikbaş Kabri duvar ekleri.....	46
Şekil 3.41 Alihan Türbesi kapatılmış pencereleri.....	47
Şekil 3.42 Süleyman Şah Türbesi kasnağında yosunlanma.....	48
Şekil 3.43 Alamadan Dede Türbesi kasnağında bitkilenme ve cephedeki boya kalıntıları.....	49
Şekil 3.44 Alamadan Dede Türbesi iç mekanı.....	49
Şekil 3.45 Buğday Dede Mezarı ayakucu taşı.....	50
Şekil 3.46 Sır Hatunlar Türbesi iç mekanında seramik kaplama.....	51
Şekil 3.47 Sır Hatunlar Türbesi seramik cephe kaplaması.....	51
Şekil 3.48a Kitaplık rafları.....	52
Şekil 3.48b Zeminde görülen bitkilenme.....	52
Şekil 3.49a Ali Baba Türbesi'nde zemin oturmasına bağlı çatlaklar.....	53
Şekil 3.49b Ali Baba Türbesi'nde zemin oturmasına bağlı çatlaklar.....	53

Şekil 3.50 Ali Baba Türbesi pencerelerinde çürüme.....	53
Şekil 3.51 İbn-i Melek Türbesi mezar taşları üzerinde boya kalıntısı.....	54
Şekil 3.52 Çeşme Alanı Türbesi'nin yıkılmış kubbesi ve kapı yanında malzeme kaybı.....	55
Şekil 3.53 Karahasan Camisi bahçesinden Cağaloğlu Türbesine bakış.....	57
Şekil 3.54Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresinde görülen zemin yükselmesi ve bağlayıcı malzeme kayıpları.....	57
Şekil 3.55 Yağlıoğlu Türbesi kasnağında bitkilenme, duvarlarında neme bağlı akıntı ve eleman deformasyonları.....	58
Şekil 3.56 Şeyh Nasurettin Türbesi duvar kaplamasında dökülme ve zeminde beton uygulaması.....	59
Şekil 3.57 Rum Mehmet Paşa Türbesi'nin korumasız özgün tuğla yer döşemesi.....	59
Şekil 3.58 Hacı Fakih Türbesi iç mekanında boya eskimesi.....	60
Şekil 3.59 Balım Sultan Türbesi kuzeydoğu penceresi.....	61
Şekil 3.60 İsa Baba Türbesi doğu cephesinde akıntı izi.....	62
Şekil 3.61 Molla Çelebi Mehmet Türbesi iç mekanı.....	63
Şekil 3.62 Işıklar Türbesi kuzeybatı açıklığı.....	64
Şekil 3.63 Işıklar Türbesi kuzeydoğu görünüşü.....	64
Şekil 3.64 Tire türbelerinin yapım tarihleri.....	69
Şekil 3.65 Tire türbelerinin konum analizi.....	72
Şekil 3.66 Tire türbelerinin özgünlük durumu.....	76
Şekil 3.67 Tire türbelerinin strüktür durum analizi.....	78
Şekil 3.68 Tire türbelerinin korunmuşluk durumu.....	81
Şekil 3.69 Tire türbelerinin alan kullanımı.....	83
Şekil 3.70 Tire türbelerinin algılanabilirlik durumları.....	92
Şekil 3.71 Tire türbelerine yönelik koruma önerileri.....	92
Şekil 4.1 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi'ne ulaşım aksındaki önemli mekanlar.....	95
Şekil 4.2 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi ulaşım analizi	97
Şekil 4.3 Cağaloğlu Çıkmazı	98
Şekil 4.4 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresinde bulunan yapıların kullanımına göre dağılımı.....	99
Şekil 4.5 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresi yapı kullanım analizi	100

Şekil 4.6 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresinde bulunan yapıların kat adedine göre dağılımı.....	101
Şekil 4.7 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresi gabari özellikleri.....	102
Şekil 4.8 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresinde bulunan yapıların nitelik analizine göre dağılımı.....	103
Şekil 4.9 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresi nitelik özellikleri.....	104
Şekil 4.10 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi'ne pencere kurgusu.....	106
Şekil 4.11 Mihrapta ve duvarlarda sıva dökülmesi.....	107
Şekil 4.12 Türbenin sokaktan görülebildiği açı.....	108
Şekil 4.13 Kubbe alt yüzeyindeki nemlenme ve sıva kaybı.....	108
Şekil 4.14 Proje kapsamında kullanılabilecek yapılar.....	109
Şekil 4.15 Alan kararları.....	114
Şekil 4.17 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi Özel Proje Alanı Koruma Projesi	117

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 3.1 Tire türbelerinin koruma sorunları	66
Tablo 3.2 Tire Türbelerinin konum ve tarihleri.....	70
Tablo 3.3 Tire türbelerinin mimari özellikleri.....	74
Tablo 3.4 Tire merkezinde bulunan türbelerin müdahale gereksinimlerine göre gruplandırılması.....	88
Tablo 3.5 Hem kentsel hem tekil ölçekte müdahale gereken yapıların karşılaştırması.....	89
Tablo 4.1 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresinde incelenen parseller.....	96
Tablo 4.2 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi problemleri ve potansiyelleri.....	110

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı

Çağlar boyunca toplumların ölümlerini değerli gördükleri ve ölüm ritüellerini gelenek haline getirdikleri bilinmektedir. Toplulukların, coğrafyaların değişmesine rağmen bu önemseme durumunun değişmediği, ölüye saygı ile birlikte dini görüşler çerçevesinde ölüm sonrası hayata dair oluşan inançlar mezar yapıları ile gelecek nesillere aktarılmıştır.

Ölü gömme biçimleri evrilerek ölüm ritüellerini oluşturmuş, zamanla gömüler mezarlık alanlar ile birlikte toplumda önemli görülen kişiler için özelleşmiş olarak yapılan mezarlardan mezar yapılarına doğru bir ilerleyiş göstermiştir. Tarihsel süreçte tümülüs, kaya mezar, mozole gibi farklı türlerde gelişen anıtsal mezar mimarisine, Orta Asya geleneklerini İslam dinine yansıtan Türk toplumu “türbe” mimarisini eklemiştir.

Yüzyıllar boyunca gerçekleştirdikleri ölüm ritüellerini İslam dinini benimsedikten sonra terk etmeyen Türk toplumu, mezar mimarisini, Orta Asya kültüründen farklı olarak mezarın saklanması fikrinden daha görünür ve ritüel sonrası kaldırılabilir çadır geleneğinden kalıcı yapı oluşturma olarak gerçekleştirmiştir.

Türbe mimarisi sabit kurallarla sınırlanmamış, sürekli olarak farklı biçimler denenmiştir. Plan şemasının dörtgen, poligonal ve dairesel denemeleri olduğu gibi mekan kurgusu da kapalı, yarı açık ve açık olacak şekilde çeşitlenmiştir.

Birbirine benzer örnekleri olduğu gibi türbe mimarisinde ender örneklerin de bulunduğu bir şehir olan Tire'nin günümüz kent merkezi sınırları içerisinde farklı bölgelerde bulunan türbeler 14. ila 16. Yüzyıllara tarihlenmektedir. Türbelerin kentin farklı bölgelerine yayılması tarih içindeki süreçte yerleşim alanlarının okunmasını da sağlamaktadır.

Türbelerin ilçe merkezi genelinde çok sayıda görüldüğü ve eski eserlerin yoğun olarak yer aldığı Tire’de bakımsızlık ve terk sonucu yapıların kent belleğinden giderek silindiği, bunun sonucunda yapıların bozularak ömürlerinin azalmakta olduğu görülmektedir.

Tire’de yer alan türbeler ile ilgili en kapsamlı çalışma Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL’ın “Tire Türbeleri” isimli kitabıdır (1991). Bu kitapta kısa Tire tarihi ile birlikte 13 adet türbenin mimari özellikleri, sanatsal değeri, kitabelerindeki yazıların günümüz Türkçe karşılıkları ve yapı tarihlemeleri verilmiştir. Ancak yapıların karşı karşıya kaldıkları koruma sorunlarına ve söz konusu mimari mirasın geleceğe nasıl aktarılabilceği hususunda kentsel durumlarına yer verilmemiştir.

Tezin amacı; ölümlerini yüzlerce yıldır önemli gören Türk toplumunun değerlerinin devam etmesini sağlamak için günümüzde görünürlükleri yok olmuş ya da azalmış olan Tire türbelerinin kentsel algılarının arttırılması, Tire’nin türbe yoğunluğunun korunması gereken bir kentsel zenginlik olduğu bilincinin topluma kazandırılması, yapıların yaşama dahil edilmesi ve tarihsel sürecinin devamlılığının sağlanması için yöntem önerisi geliştirilmesi, mevcut fiziksel ve çevresel verileri dikkate alınarak kentsel, tekil veya hem kentsel hem tekil ölçekli müdahale kararlarının oluşturulmasıdır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Tarihsel zenginliğinin yanı sıra türbe sayısının çokluğu ile dikkat çeken Tire ilçesi sınırlarında 19 adet türbe tespit edilmiştir. Yapıların 4 tanesi köylerde bulunurken, 15 tanesi ilçe merkezinde yer almaktadır. Merkezde yer alan anıt mezarların 3 tanesi yapısal nitelik taşımamaktadır. 1 yapının mezar yapısı olup olmadığı tartışmalı olup 11 türbe yapı ise ilçe merkezinin farklı bölgelerinde yer almaktadır.

İlçe merkezinde dağınık halde bulunan ve 14. ila 16. yüzyıl aralığına tarihlenen 11 adet türbe yapısı mevcut çevresel ve yapısal özellikleri bakımından farklı özellikler göstermektedir. Bu farklılıkları ortaya koymaya yönelik yapılan analizler sonucunda

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi örnek seçilerek detaylı olarak incelenmiş, öneri koruma projesi geliştirilmiştir.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Tez kapsamında Tire’de bulunan türbelerin kentsel ve fiziksel devamlılığını sağlamak için yöntem önerisi geliştirilerek yapıların değerlerini anlatmak, kullanımını arttırmak, yaşama dahil olmalarını sağlamak amaçlanmıştır.

Bu amaçla, yapılan kaynak taramaları ile anıtsal mezar mimarisinin tarihsel süreçteki durumu incelenmiş, türbe mimarisinin genel gelişimi gözlenmiştir.

Tire kentinde saptanan 19 adet türbe yapısına yönelik yapılan literatür taramaları ve arazi çalışmalarında fiziksel özellikleri, kentsel verileri ve bozulma durumları incelenmiştir. Mevcut durumların sentezi yapılarak kent merkezinde oldukları belirlenen 11 yapının koruma durumları ile kentsel mevcudiyetleri üzerine sınıflandırma yapılmıştır.

Koruma ve kentsel durumlarına göre sınıflandırılan türbelerden seçilen Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi için arazi çalışmaları detaylandırılmıştır. Bu çalışmada merkezde türbe yapısı bulunacak şekilde ulaşımı ile çevre yapılar gabari, yapı kullanım durumu ve nitelik özellikleri saptanarak görselleştirilmiştir. Yapının fiziksel analizleri irdelenmiş ve koruma problemleri ayrıntılı şekilde belirlenmiştir.

Çevresel ve tekil analizleri tamamlanan türbe yapısının problemleri ile tekil ve kentsel ölçekte potansiyelleri saptanarak Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi’nin, tezin amacını destekleyecek şekilde, öneri koruma projesi geliştirilmiştir.

BÖLÜM İKİ

MEZAR KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanlığın başlangıcından itibaren ölüm ve ölü kavramları farklı toplumlarda farklı şekillerde irdelenmiş, bedenlerin ortadan kaldırılması için çeşitli ritüeller gerçekleştirilmiştir.

Ölü bedenlerinin direk olarak toprağa gömülmesi (basit toprak mezar) pek çok toplumda ortak bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (Özterzi, 2011). Vücudun bir bütün olarak korunarak gömülmesi inhumasyon olarak adlandırılırken bedenlerin yakılarak arta kalan kül ve/veya kemiklerin saklanması kremasyon olarak anılmaktadır. Ayrıca ölüm sonrası inancın bulunduğu toplumlarda bedenın tekrar kullanılacağı düşüncesi ile mumyalama yöntemi geliştirilmiş ve kullanılmıştır.

Mezar içlerine ve çevresine ölümden sonraki hayat inancı ile açıklanan ve diğer yaşamda ölünün kullanabilmesi için bırakılan mezar hediyelerinden yaş, cinsiyet, günlük uğraşı gibi bilgilerini öğrenebilmekteyiz. Toplumlar da her kesimden insanın mezarında bu tip hediyeler bulunabilmektedir. Basit mezarlar da kimlik belirtici unsur olarak bu hediyeler dışında tanımlayıcı bir materyale ulaşıl amamaktadır, fakat bugün mezar taşı olarak nitelendirdiğimiz stellerin ortaya çıkması ile ölünün, mezarı yaptıranın ve bazen de yapanın kimlikleri belirtilmeye başlamıştır. Oluşmaya başlayan hiyerarşik toplum düzenlerinde “önemli” kişilerin mezarları zaman içerisinde daha özellikli yapılmış ve “anıtsal mezar” dediğimiz yapılar meydana getirilmiştir.

Anadolu ve çevresinin insanlık tarihin en eski zamanlarından itibaren yerleşim yeri olarak benimsendiği bilinmekte, elde edilen bulgular ile ilk yerleşim bölgeleri ve kentlerin kökeninin yine bu coğrafyada ve yakın çevresinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Mezar mimarisinin gelişimi incelenirken Anadolu ve çevresinin prehistorik dönem örneklerinden bahsedilmiş, antik dönem uygarlıkları ele alınmış, daha

sonraları ayrıntılı olarak açıklandığı şekli ile İslam dini mezar yapılarının kökeni olan Orta Asya gömü gelenekleri incelenmiş ve İslam dininde mezar yapılarının gelişimi irdelenmiştir.

2.1 Anadolu Prehistoryasında Mezar Kavramı

Anadolu Yarımadası ve çevresi tarih öncesi dönemlerden beri yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir. Sulak Mezopotamya, Nil Nehri ile beslenen Mısır ve verimli alanlarla dolu alanlar yerleşim yerleri olarak seçilmiş ve günümüz toplumu bu bölgelerde şekillenmeye başlamıştır. İnsan eli ile yapılan en eski yapılar ile ilk kentler yine bu coğrafyada ortaya çıkmıştır. Yerleşik hayat ile birlikte ölü bedenlerinin ortadan kaldırılması önem kazanmıştır.

Neolitik dönemin bilinen en eski merkezi olan Göbekli Tepe’de (Şekil 2.1) henüz bir mezara ulaşılmamasına rağmen ölü gömme geleneğinin var olduğu düşünülmektedir. Schmidt, Göbekli Tepe’de diğer Neolitik yerleşmelerde bulunan kadını betimleyen resimlerin ve kilden yapılmış figürinlerin bulunmayışı üzerinden yola çıkarak bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

“Eğer kilden figürinleri ve dışisel nesneleri, geniş anlamda bereket sembolü ve bunun tutarlı bir sonucu olarak da ‘yaşam’ ile birleştirirsek; o zaman bunların Göbekli Tepe’deki yokluğu, olasılıkla onun temel benzeri olan ‘ölümü’ çağrıştırıyor ve o çağda yaşayanların, böylesi antropolojik büyüklükteki bir merkeze doğru kaymasına neden olabilir mi?” (Schmidt, 2006).

Şekil 2.1 Göbeklitepe (Göbeklitepe, b.t)

Neolitik dönem incelendiğinde ölü gömülerinin genel olarak ev içlerine yapıldığı görülmektedir. Erken dönemlerde cesetlerin başsız gömülmesi, kafatasının süslenmesi gibi adetler karşımıza çıkmaktadır (Roaf, 1996). Dönemin ölü gömme gelenekleri arasında dikkat çeken özellik ölü bedenlerinin parçalara ayrılıp taşınabilmesidir (Gür, 2010). Akurgal (1989) *“Bu kerpiç sedirlerin içine etleri güneşte kurutulmuş ölümler gömülüydü, ölümlerin yanına güzel hediyeler bırakılıyordu”* demektedir. Önemli yerleşim merkezlerinden Çatalhöyük’te (M.Ö. 7400 - M.Ö. 5200) basit gömü şekli sıklıkla tercih edilmekle birlikte yakma gömü şekline de rastlanmıştır.

Erken Neolitik dönemin sonlarına doğru mezarların evlerden farklılaştığı ve mezarlık alanların oluştuğu görülmektedir (Gür, 2010). Kalkolitik Döneme gelindiğinde mezarların yerleşim yeri dışına yapımının yaygınlaştığı görülür. Bu değişimin sahip olunan toprak sınırlarını genişletme ile açıklanması olası görülmektedir (Özterzi, 2012).

2.2 Antik Çağ Mezar Mimarisi

Uygarıkların oluşmaya başladığı Antik Çağ’a baktığımızda Anadolu’nun çevresinde yerleşimlerin arttığı görülmektedir. Mezopotamya’da kurulan Sümer Uygarlığı ve ardından gelen Pers Medeniyeti, güney komşu denebilecek Mısır Uygarlığı, Akdeniz ve Ege bölgelerini kapsayan Minos - Miken ve akabinde Yunan ve Roma Medeniyetleri ölü gömme adetlerini ve mezar mimarisini geliştirmişlerdir.

2.2.1 Mezopotamya

En eski medeniyetleri barındıran Mezopotamya havzasında yaşayan Sümer’lerin Ur Kraliyet Mezarları önemlidir. Kaya üzerine oyularak oluşturulmuş zengin hediyeler içeren 15 mezarda bulunan çok sayıda insan iskeleti, bölgede ölüm gelenekleri için insan kurban edildiğine dair kanıtlar sunmuştur (Bottero ve Steve, 2001).

Sümerlerden daha geç vakitte yaşayan Persler de anıt mezarlarını kaya üzerinde gerçekleştirmişlerdir. Ölüler temizlenmelerinin ardından tabuta konarak, yüksekçe bir yerde bulunan oyma kaya mezarlara yerleştirilmiştir (Alpaslan, 2005).

M.Ö. 559-330 yıllarına tarihlenen Persepolis şehri soylu mezarları bu ölü gömme geleneğinin bariz örneğidir (Borden, 2009). Anadolu’da Pers etkileri izlendiğinde Foça’ya kadar ulaştıklarını ve burada mevcut yapılar ile karşılaştırılarak açıklanamayan, Taş Kule gibi önemli mezar anıtları ortaya koymuşlardır (Alpaslan, 2005).

2.2.2 Mısır

Mısır mimarisinin en önemli unsuru mezar yapılarıdır. Ölenlerin tekrar bu dünyada dirileceklerine, eski bedenlerini kullanacaklarına olan inanç vücutların korunmasını gerektirmiştir. Bu sebeple Mısırlılar mumyalama tekniklerini geliştirmiş, mezar yapılarını “hiç yıkılmayacak” şekilde inşa etmişlerdir (Mutlu, 2001).

Erken dönem Mısır’ında firavunlar kerpiç odalar içine gömülmüştür (Freeman, 2003). Gömme işleminin bedeni bozması ölüm sonrası inançlarındaki “bedene geri dönme” fikrine aykırı olduğundan Mısırlılar mumyalama tekniklerini geliştirmişlerdir. Kalp dışındaki organlar bedenden ayrılarak kanopus adı verilen kavanozlarda saklanırken vücuttaki su Natron Tozu ve sodyum karbonat vb. maddeler kullanılarak tahnit¹ edilmiş, ardından sargı ile sarılarak uzun yıllar dayanabilecek duruma getirilmiştir (Akbaş, 2012).

Gömü odalarının üstlerine zamanla mastaba adını alan dikdörtgen taş yapılar yapılmıştır. M.Ö. 2650’lerde Firavun Coser adına İmhotep tarafından yapılan mastaba genişletilerek 6 kata kadar ulaşmış, böylece ilk basamaklı piramit haline dönüşmüştür (Freeman, 2003). Mimar İmhotep başarısından ötürü ölümünden sonra tanrılaştırılmıştır ki bu da mezara gösterilen önemin bir işareti olarak görülebilir (Freeman, 2003). Gize’de bulunan ünlü piramitler Keops (Hufu), Kefren (Hafre) ve

¹ Bedenin bozulmaması için içerisinde bulunan suyun dışarı atılması işlemi

Mikerinos (Menkauro) ile piramit mimarisi doruk noktasına ulaşmıştır. Keops Piramidi (M.Ö. 26.yy) uzun süre dünyanın en yüksek yapısı ünvanını taşımıştır. Daha sonraları yapılan piramitler insan ölçülerine daha yakın şekilde boyutlandırılmıştır (Freeman, 2003).

Mastaba ve piramitlerin büyük ölçekli oluşu dikkat çekip mezar soygunlarını arttırdığından Mısırlılar üçüncü bir anıtsal mezar olan ana odanın kayaya oyularak oluşturulduğu hipoje mezarları üretmişlerdir (Mutlu, 2001).

Mastaba duvarlarında bulunan dua nişi piramitlerde mezar tapınağına dönüşmüştür. Bu dönüşüm Orta ve Yeni İmparatorluk Çağlarında daha da gelişerek büyük ölçekli Mezar Tapınağı yapılarını oluşturmuştur (Mutlu, 2001). Mısır'ın en önemli kadın hükümdarlarından sayılan Kraliçe Hatşepsut'un mezar tapınağı bu türün en önemli yapılarından biridir. Bu tip mezar yapıları araziye yayılan geniş kompleksler şeklinde yapılmıştır.

2.2.3 İç ve Doğu Anadolu

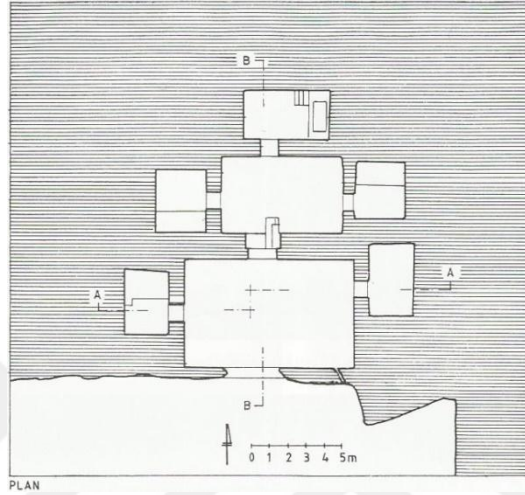
Hititler farklı mezar uygulamalarını bir arada gerçekleştirmişlerdir. Ölülerini eski geleneğin devamı niteliğinde ev içlerine (Bryce, 2003), basit toprak gömü mezarlıklara, pithos² içine yerleştirerek mezarlara gömmüşlerdir (Macqueen, 2001). Kral ve kraliçeler için kremasyon yönteminin kullanıldığı bilinmektedir (Bryce, 2003, Macqueen, 2001). Urneler³ fazla derin olmayacak şekilde toprağa dik olarak gömülmüştür (Macqueen, 2001).

Doğu Anadolu'da M.Ö. 9 ila 7. yüzyıllarda etkili olan Urartular oda mezarı geleneğini taş ustaları tarafından kayaya aktararak gerçekleştirilmiştir. (Yiğitpaşa, 2010). Oda mezarlar sert toprak ya da kayalık zemin oyularak, zeminin daha yumuşak olması durumunda kazılan oda etrafının taş örgü duvar ile sağlamlaştırarak yapılmıştır. Tek odalı ve çok odalı olarak iki ana gruba ayrılmaktadır (Çelik, 2000).

² pişmiş topraktan bir küp çeşidi

³ kremasyon sonrasında kül ve kemikleri saklamak üzere kullanılan kap

Merkezde törenlerin yapıldığı kabul edilen genişçe bir oda bulunur ve mezar odaları bu mekana bağlanmaktadır (Şekil 2.2). Mezar odalarının oyulması sırasında mezar koyma yerleri de tasarlanarak hareket edilmiştir (Çelik, 2000). Yeraltı oda mezarların yanı sıra lahit mezar, basit gömü, urneler de Urartu mezar geleneğinde karşımıza çıkmaktadır (Çelik, 2000; Yiğitpaşa, 2010).

Şekil 2.2 Van - İçkale kaya mezar planı (Nevzat Çelik Levha 11)

2.2.4 Batı Anadolu

Batı Anadolu farklı uygarlıkların yaşam noktası olmuş bir coğrafyadır. Benzer özellikleri yanı sıra farklılaşmalar da görülmekle birlikte Batı Anadolu ölü gömme gelenekleri gelişerek mimari birer anıta dönüşmüştür.

Bölüm 2.3'te anlatılan Orta Asya kurganları⁴ ile yapısal benzerlik gösteren tümülüsler, ölen kişinin lahдинin bulunduğu, ahşap kütüklerin üst üste yığılması elde edilmiş olan odanın toprak yığılarak kapatılması ile oluşturuluyordu. Tümülüslerin bu tarz bir kapatma eğilimi ile yapılması mezarın ve mezarda yatan kişinin rahatsız edilmesini, mezar hediyelerinin çalınmasını önlemeye yönelik olarak değerlendirilmektedir. Tümülüs mezarlar Frig ve Lidya'da sıklıkla tercih edilen anıtsal mezar olmuştur.

⁴ Yeraltı mezar odası ile bu odanın üstündeki yapay tepe. "Kuruluş" ya da "Korugan" kelimesinden geldiği düşünülmektedir (Arseven, 1970).

Frig tümölüsleri dromoslu⁵ olup ana mezar odası ahşap kütüklerin dikdörtgen planda yığılması ile yapılmıştır. Çatılarında ardıç ağacı tercih edilmiştir Adana, Burdur, Elmalı gibi geniş coğrafyaya yayılan Frig Tümölüslerinin önemli bir örneği Gordion'da bulunan çapı 300m, yüksekliği 50m'yi bulan Midas Tümölüsü'dür (Gür, 2010).

Lidya anıtsal mezar mimarisi de tümölüslerden oluşmaktadır (Gür, 2010). Sardes Antik Kenti'nin nekropol alanı olan M.Ö. 6. ve 5. yüzyıla tarihlenen Bintepeleer nekropolü (Şekil 2.3) dünyanın en büyük tümölüs alanıdır (Kültür Bakanlığı, 2015).

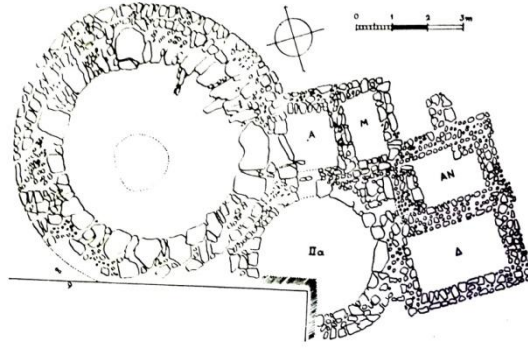

Şekil 2.3 Bintepeleer tümölüsleri (Google Earth, 2016)

Minos Uygarlığı'nda kaya mezarlar, pithoslar ve pişmiş toprak lahitler tercih edilen mezar tipleridir (Alexiou, 1991). M.Ö.1600'lü yıllarda yapılan "Tapınak Mezar" önemli olmakla birlikte dikey kuyu mezarlar ve yalancı kubbe ile oluşturulan tholos⁶ mezarlar dikkat çekmektedir (Şekil 2.4). Kremasyon uygulaması Minos Uygarlığın son dönemlerinde ve Miken Çağı'nda görölmektedir (Alexiou, 1991).

⁵Mezar odasına bağlanan tünel

⁶ Antikçağ mimarlığında dairesel planlı ve konik çatılı her türlü yapı (Hasol, 2008)

Şekil 2.4 Minos yalancı kubbeli mezar (Alexiou, 1991)

Yunan Uygarlığı Batı Anadolu’da mezar geleneğinin yapılaşması için önemlidir. Bu döneme kadar bölgede mezarlar doğal görünümüler içerirken M.Ö. 7.yy’dan itibaren anıtsal mezar yapıları görülmeye başlanmıştır (Alpaslan, 2005). Daha önceki dönemlerdeki gibi inhumasyon ve kremasyon mezarları birlikte kullanmıştır. Ancak kremasyon yöntemi sıklıkla tercih edilmiş, küller “anfora” denilen pişmiş toprak urnelere konularak gömülmüştür (Soydaş, 2002).

Geometrik dönemde (M.Ö. 1050-700) bedenler kumaşla sarılarak gömülmüştür. Yakma işlemine uygulanan kişinin külleri ise cinsiyetlerine göre farklı anforalara konulmuştur (Soydaş, 2002). Arkaik dönemde (M.Ö. 650-480) kremasyon tekniği yayılmış, mezar üzerine kimlik belirtici işaretler olan stel taşları konulmaya başlanmıştır (Alpaslan, 2005; Gür, 2010). Steller önceleri ölen kişinin kimliğini tasvir eden tabletler şeklinde iken, zamanla ölen kişinin ismi yazılmış, daha ileri dönemlerde ise mezarı yaptıran kişilerin isimleri de işlenmiştir (Şekil 2.5). M.Ö. 5. yüzyılda ölümler sanduka veya lahit içerisine konularak defnedilmeye başlanmıştır (Soydaş, 2002). Lahit ve sanduka kapaklarının antik dönem tapınak çatıları referans alınarak biçimlendirildiği görülmektedir.

Yunan kentinin özelliklerinden bir tanesi nekropol alana sahip olmasıdır. Kente ulaşımı sağlayan ana yol üzerinde ve genellikle şehrin batısında bulunan bu alanlarda farklı türde gömülere rastlamak mümkündür (Gür, 2010).

Şekil 2.5 Tire Müzesi'nde bulunan stel örnekleri

Antik dönem Batı Anadolu'sunda anıt mezar mimarisi mozoleler ile doruk noktasına ulaşmıştır. M.Ö. 4. yüzyılda Halikarnasos Kralı Mausoleus tarafından inşa ettirilen mozole Roma döneminde de devam edecek bir anıt mezar mimarisini başlatmıştır. Mezar odası üzerine yükseltelen yapı kolonatl bir düzen ile tören alanını oluşturmakta, çatısı ise piramidal bir form ile sonlanmaktadır. Milas'ta bulunan ve M.S. 2.yüzyıla tarihlenen Gümüşkesen Anıt Mezarı (Şekil 2.6) bu mezar mimarisinin güzel bir örneği olarak hala görülebilmektedir (Anadolu,2001).

Şekil 2.6 Gümüşkesen Mezar Anıtı

Roma İmparatorluğu döneminde tapınak görünümlü mezarlar daha sık olarak tercih edilmiştir (Anadolu, 2001). Kapalı bir oda şeklindeki mezarların beşik formulu çatıları bulunmaktadır.

Hristiyanlığın yaygınlaşmasının ardından görülen bir diğer mezar türü ise katakomplar (gizli tapınaklar) içerisinde oluşturulan mezar sıralarıdır (Anadolu, 2001).

2.3 Orta Asya Türk Mezar Geleneği

Orta Asya Türk topluluklarında sergileme, yakma ve toprağa gömme yöntemleri uygulanmıştır. Bazı ilkel Hun ve Göktürk boylarında cesetlerin bir tabut içerisinde ağaca asılarak sergilendiği bilinmektedir (Tuncer, 1991). Yakma şeklinde yapılan gömüler kubbe formuna sahip çadır veya ahşap köşk içerisinde bulunan beden ile birlikte hediyelerin de yakılması şeklinde gerçekleştirilmiştir (Esin, 1978; Günel, 2004).

Türklerin gömme geleneklerini M.Ö. 3000’li yıllara kadar indirmek mümkündür (Tuncer, 1991). Kurgan adı verilen mezar yapıları Türk mezar mimarisinin temelini oluşturmaktadır. Diyarbakirli (1972) kurganların güney bölümlerinde yapılan odacığa mumyalanmış bedenin başı doğuya bakacak şekilde yerleştirildiğini söylemektedir. Her kurganda karşılaşılan at gömüleri ise mezar odacığının dışında gerçekleştirilmiştir. Gömme işlemi tamamlandıktan sonra mezar kazılırken çıkan toprak sıkıştırılmış tomrukların üzerine örtülmüştür (Diyarbakirli, 1972). İskitler ve Hunlardan itibaren görülen kurgan mezar geleneği Göktürkler, Uygurlar ve Kırgızlar zamanında da devam ettirilmiştir (Tuncer, 1986).

Aslanapa (1993)’nın M.Ö. 4. ila 3. yüzyıla kadar erken döneme tarihlendiği, Ögel (1988)’in ise M.Ö. 2. ila 1. yüzyıla tarihlendiğini belirttiği, Altay Dağları’nın eteklerinde bulunan (Günel, 2004) Pazırık kurganlarının pek çoğundan sağlam bilgi sağlanamamıştır, ancak beş adet kurgandan çıkarılan eserler Hun dönemi ölü gömme geleneğini ve Hun sanatını açıklayıcı niteliktedir. M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen (Aslanapa, 1993) Kazakistan’ın eski başkenti Almatı’ya 50km mesafedeki Isık Gölü civarında yer alan Esik’teki aile mezarlığında bulunan onaltı yaşlarındaki erkeğe ait kurgan dokunulmamış şekilde bulunmuştur (Günel, 2004). Bu mezardan elde edilen buluntular sanatın gelişmişliğini sergilemektedir (Esin, 1978). Baykal Gölü’nün

güneyinde yer alan Noin Ula bölgesinde M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen sayısı 212'ye ulaşan kurganlarda ahşap işlemeli tabutlar bulunmuştur (Ögel, 1988).

Hun devrine ait mezar bilgilerini kazılardan elde ederken, Göktürkler'de toprak üstü bulgulardan bahsetmek mümkündür (Günel, 2004; Ögel, 1988). Göktürklerden itibaren mezar geleneği ile ilgili olarak ortaya çıkan diğer bir kavram “balbal”dır. Balballar bazen ahşaptan ancak çoğunlukla taş malzemeden yapılan, boyutları 40cm ila 200cm arasında değişebilen, insan tasvirli heykellerdir (Belli, 2003). Ölen kişinin yaşamı boyunca bizzat öldürdüğü veya onun adına öldürülen insanların diğer yaşamda ona hizmet edeceği inancı balbalların yapılma sebebi olarak gösterilmektedir. Balbalların tamamı doğuya bakacak şekilde yerleştirilmiştir ki bu doğunun yaşam kaynağı olarak algılanması ile bağlantılıdır. Balbal geleneği Türk heykel sanatının ilk örneklerini göstermektedir ve devamında mezar taşları olarak devam etmektedir (Aslanapa, 1993). Mezar yazıtları Göktürklerin toprak üstü mezar geleneklerinin diğer bir yansıtıcısıdır ve Orhun yazıtları da bu geleneğin bir ürünü olarak görülebilir.

Göktürkler'de ölen kişinin arkasından “yuğ” adı verilen cenaze törenleri gerçekleştirilirdi (Tuncer, 1986; Esin, 1978). Bu törenlerde ölü kubbeli bir çadır içerisine konur, çadır çevresinde at koşturulurdu. Yas tutan insanlar bu durumu saçlarını keserek, yüzlerini yaralayarak, bazen de örgülerini açmak ile yetinerek belli ederlerdi. Kurganlarda bazı hayvan kuyruklarının kesilmiş ya da düğümlemiş olduğu görülmüştür. Bu durum da bir çeşit yas tutma olarak nitelendirilmiştir (Günel, 2004). Ölü için kurbanlar kesilirdi ve bu kurban etlerinden yemek iyi karşılanırdı. Kurban edilen hayvanların başında ölen kişinin yaşamında kullandığı at gelirdi. At ölüm sonrası yaşamda sahibine hizmete devam edeceği düşüncesi ile sahibi ile birlikte gömülürdü. Bazen “iduk” adı verilen atların doğaya salındığı, sütünden ve yününden faydalanılmadığı, ölen kişinin adağı için yaşamasına izin verildiği de bilinmektedir (Tuncer, 1986). Esin (1978) Göktürklerde uzakta ölen bir kişi için de yuğ töreninin gerçekleştirildiğini, bu durumlarda beden yerine kumaştan yapılmış “tulı” adı verilen kuklaların kullanıldığını belirtmektedir.

Ölü gömmeleri hemen gerçekleştirilmezdi. Günal (2004) *“Göktürkler cenaze töreni için yaprak dökümü (sonbahar) veya ağaçların yapraklanmasını (ilkbahar) beklerlerdi. Bu bekleyişten istifade edilerek kurgan denilen mezarlar yapılırdı. Hunlar bu süre içinde ölüleri mumyalarlardı.”* demektedir. Tuncer (1986) ölen kişinin bir hükümdar olması durumunda cenaze töreninin bekletilme sebeplerinden biri olarak arasında törene katılacak elçilerin gelmesi için süre tanındığını belirtir. Gömme işlemi için bekleme süresi zaman içerisinde azalmış, Bilge Kağan’da on ayı bulan süre Kaşkarlı Mahmud döneminde üç veya yedi güne inmiştir (Tuncer, 1986).

Göçebe Türklerin kullandığı çadır formunun zaman içerisinde yapılar için örnek oluşturduğu görüşleri vardır. Ögel (1988) Göktürk yazıtlarında “bark” kelimesinin geçtiğini ve bunun mezar üzerine inşa edilen odalar için kullanıldığını belirtmektedir.

Yerleşik hayata geçen Uygurlar türbenin ilk örneği sayılabilecek kubbeli yapılar oluşturmuşlardır. Aslanapa (1993), kubbe mimarisini İran’dan öğrenilmiş olabileceğini vurgularken İran’daki Zerdüşť dini inanışından dolayı mezar yapılarının bulunmadığını, dolayısıyla kubbeli mezarların Uygurlularca geliştirildiğini söyler. Kubbeli mezar mimarisini etkileyen faktörlerden birinin Hint kökenli stupa geleneği olduğu, ancak masif yapılar olarak karşımıza çıkan bu mimarinin Uygurlarda form olarak kabul edilip, çadır geleneğinin yapılaşmış versiyonu olduğu yönündeki görüşü belirtmek gerekir (Tuncer, 1986). Günal (2004) ise *“Kubbenin mimaride ilk kullanımı da ilk olarak Uygurlarda görülür. Kubbeli mezarlar ve kubbeli yapılarda tromp yerine üçgen kullanılmasını ilk defa Uygurlar gerçekleştirmiştir”* demektedir. Tuncer (1986) de *“Kurganlarla başlayan mezar mimarisi, çadır ve barklarla (kerpiç veya tuğla), kubbeli veya külahlı da olsa sürekliliğini korudu... Kümbet formu bu koşullarda doğdu”* diyerek türbe mimarisinin kökenini Orta Asya Türkleri’ne mal etmektedir.

2.4 İslam Mezar Mimarisi – Türbe Gelişimi

İslam inanışında ölen kişinin toprağa gömülmesi gerekmektedir, ancak mezara özel muamele yapılması istenmemektedir. Bunun sebebi olarak putperest bir

toplumda doğan İslamiyet'in yerleşebilmesi, ölen kişilere yapılacak özel muamele ile onların putlaştırılmasının önüne geçilmesi olduğu düşünülebilir (Önkal, 1996).

“Türbe” kelimesi Arapça toprak anlamı taşıyan “*türb*” kökeninden gelmektedir (Önkal, 1996). İslami anıtsal mezarlarda genel anlamda türbe kelimesi kullanılırken farklılaşan özellikler sebebi ile farklı isimlerin kullanıldığı da görülmektedir. Anadolu’da piramit şeklindeki çatı ile sonlanan yapılar daha çok “kümbet” ismi ile anılmaktadır. Hasol (2008) kümbet kelimesinin açıklaması olarak “...*piramit çatılı türbe, bu türbenin çatısı*” ifadesini kullanmaktadır. Ayrıca kabir anlamı içeren “makber” ve şehit için yapıldığı anlaşılabilecek şekilde “meşhed” ifadeleri de kullanılmaktadır (Önkal, 1996).

Türbeler genellikle iki katlı olarak yapılmaktadırlar. Alt kat çoğu zaman dışarıdan algılanmayacak şekilde düşük kotta yapılan, eğer bir girişi bulunacak ise merdiven ile inilen bir zemine oturan, mumyalanmış cesedin yer aldığı tabutu topraktan kaynaklanacak etkilere karşı korumak amacıyla bir ızgara üzerinde bulunduran tek mekan şeklindedir (Önkal, 1996). Mumyalık, cenazelik, kriptâ gibi isimler ile anılmaktadır (Önkal, 1996). Üst kat ise türbenin ana mekanı olup alt katta bulunan kişi sayısı kadar lahit içermektedir. Dua etme veya namaz kılınması amacı ile inşa edilmişlerdir (Önkal, 1996).

Türkler ile bağlantılı olmayan ve İslam Tarihi’nin ilk türbesi olarak kabul edilen yapı Abbâsî döneminde Samarra kentindeki Kubbetü’s Süleybiye’dir (Şekil 2.7). Halife El-Munhasır için Hristiyan kökenli annesinin yaptırdığı düşünülen yapı (Işık, 2010), Kubbetü’s Sahra’nın bir benzeri olarak değerlendirilmekte olup 9. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir (Önkal, 1996). İç içe geçmiş iki sekizgen kütlelerin iç mekanı kare olup sivri kubbe ile sonlanmaktadır. Bu formun Kubbetüs Sahra’dan esinlenerek yapıldığı düşünülmektedir (Işık, 2010).

Şekil 2.7 Kubbetüs Süleybiye (Google Earth, 2016)

2.4.1 Beylikler Dönemi Türbeleri

Türklerin İslam toplumları ile bağlantısında Karlukluların önemi büyüktür. Talas Savaşı'nda (751) Abbasi Devleti ile ortak hareket eden Karluklular Çin'e karşı birlikte savaşmıştır. Bu birlikte hareket zamanla Türk toplumunda İslamın kabulünü sağlamış, Karluklular İslamiyeti kabul eden ilk Türk topluluğu olmuştur (Arseven, 1970). Karahanlı Devleti'nin İslamiyeti kabul etmesi ile türbe yapılarının arttığı görülmektedir.

Karahanlı mimarisine geçiş aşaması olarak 10. Yüzyıl başlarında yapıldığı düşünülen İsmail Samani Türbesi tuğla malzemenin kullanımının mezar mimarisi gelişimine yön vermesi bakımından önemlidir (Tuncer, 1986) Kare planlı gövdenin köşe geçişleri yumuşatılmış, cephelerde sivri kemerli açıklıklar yapılmış kubbeli bir yapıdır. “...İsmail Samani Türbesi kendinden sonrakileri özellikle de Karahanlı türbelerini, form, malzeme ve nihayet süsleme bakımından etkilediği şüphesizdir” (Önkölç, 1996).

Karahanlılar dönemi (842-1212) türbelerinde kare plan kurgusu görülmektedir. Gövde üzerine tromplar ile oturan kubbe ile örtülen yapılarda piramidal çatıya geçiş denemeleri görülmektedir. Tuğla malzeme hem yapı ögesi hem de süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Kubbe beden duvarlarına oturmakta olup geç dönem örneklerinde yüksek sekizgen kasnaklara rastlanmaktadır (Tuncer, 1986).

Karahanlılara ait en eski türbe Tim kentine bulunan 978 yılından yapılmış Arab Ata Türbesi'dir. Ön cephenin kütle kompozisyonunu aşacak şekilde biçimlenmesi, türbe yapılarında girişin anıtsallaşmasının başlangıcı olarak görülmektedir (Aslanapa, 1993; Önkol, 1996). Talas'da bulunan ve 12. Yüzyıl ilk yarısında inşa edilen Ayşe Bibi Türbesi gövde ile bitişik şekilde inşa edilmiş iki minare ile dikkat çekmektedir. Aynı dönemde inşa edilen Balacı Hatun Türbesi önceki türbelere kıyasla daha sade olmasına rağmen farklı külah formlu çatı örtüsü ile dikkat çekmektedir (Önkol, 1996). Karahanlıların türbe mimarisindeki arayışları Şeyh Fazl Türbesinde iyice belirginleşir. Kare plan üzerinde katmanlı olarak yükselen sekizgen kasnak bulunur ve yapı sivri bir kubbe ile sonlanmaktadır. Bu katmanlı ve geçişli yapı kümbet mimarisine geçiş olarak değerlendirilmektedir (Aslanapa, 1993).

Gazneli Devri (977-1191) mimarisinde türbe yapıları fazla bir gelişim göstermemiştir, Karahanlılarda olduğu gibi kare plan kullanılmıştır. Arslan Cazip'in kendisi için yaptırdığı ve 1028'deki ölümünün ardından gömüldüğü türbe olan ve tuğla malzemeden inşa edilen yapıda yine tuğladan oluşturulmuş kufi yazılar görülmektedir (Aslanapa, 1993).

Harşemşahlılardan günümüze az sayıda türbe kalmıştır. Sultan Tekeş için yapılan ve 12. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen türbe kare planlı olup gövde üzerinde silindire yakın 12 kenarlı ikinci bir kat bulunmakta ve piramidal bir külah ile sonlanmaktadır (Önkol, 1996).

2.4.2 Büyük Selçuklu Türbeleri

Büyük Selçuklu Dönemi türbelerinin gelişimi Karahanlı ve Gazneli örneklerle bağlanmaktadır. Kare plan şemasının kullanıldığı örneklerin yanı sıra Büyük Selçuklularda çeşitlenen plan şemaları görülmektedir. Sekiz, on ve oniki kenarlı poligonal şema ile silindirik ve dilimli gövde örneklerine de rastlanmaktadır. Büyük Selçuklularda yapı malzemesinin çeşitlendiği, tercihin kerpiç ve tuğla malzemeden taş malzemeye dönüştüğü gözlenmektedir.

1056 tarihli K mbed-i Ali Türbesi'nde sekizgen plan Şemasının kullanılmaya baŐlandığı ve tuğla malzemenin yerini taş malzemenin aldığı görülmektedir. Aynı tarihli  ihil Duhteran Türbesi dairesel planlı türbelerin öncüsü olarak kabul edilmektedir ( nkal, 1996).

Harrekan bölgesinde yan yana bulunan 11. yüzyıl sonlarında yapıldığı kabul edilen Eb l Fazl Türbesi de çift cidarlı kubbesi ile daha sonraki benzer yapılara  nc  olduğu düşünülen bir yapıdır (Aslanapa, 1993). Çift cidarlı kubbe kullanımı Büyük Selçuklu yapılarında sıkça görülen bir özelliktir. DıŐtaki kubbe yapıya anıtsallık kazandıran büyük boyutlarda yapılmış, i teki ikinci kubbe ile iç mekan insan ölçeğini aŐmayacak Şekilde düzenlenmiştir ( nkal, 1996).

Büyük Selçuklu döneminde üretilen diğer bir plan Şeması eyvanlı türbelerdir. İmam Kalan Türbesi (1117)  n nde dikdörtgen Şeklinde bir eyvana sahip kerpiç bir yapıdır ( nkal, 1996). Dehistan'da da eyvana sahip türbeler bulunmaktadır.

İnŐai faaliyetlerin ilerlemesi ile Büyük Selçuklular'da i  ve dış plan tipleri farklılaşan yapılar da ortaya konmuŐtur. 1184 tarihli Se K nbed dışta daire plan Şeması ile üretilmiş olmasına karşın iç mekanı karedir ( nkal, 1996). Aynı tarihlerde yapılmış olan Mümine Hatun Türbesi de benzer bir özellik göstermekte olup dışta on kenara sahipken i te dairesel bir cidarı bulundurmaktadır ( nkal, 1996).

13. yüzyıla tarihlenen Mil-i Radkan türbesi türbe tipolojisinin Orta Asya  adır kökenine dayanmasını destekler nitelikte bir yapıdır ( nkal, 1996). İ te sekizgen plan görülürken, dıştan silindirik dilimli gövde konik bir külah ile örtülmüştür.

2.4.3 Anadolu Selçuklu Türbeleri

Anadolu Selçuklu Devleti, Büyük Selçuklu'nun devamı niteliğinde olup türbe mimarisinde farklı arayıŐlar görülmektedir. Kare planın yanı sıra dikdörtgen Şema kullanılmış, silindirik ve dilimli gövdeler yapılmıştır. Türbe yapıları sadece tek bir hacimden oluşan kapalı mekan ile sınırlı kalmamıŐ, eyvan,  n bölümde bir eyvanı

bulunan kapalı hacim, ya da yapı içinde bir bölüm olarak yer alan ikincil mekan olarak farklı kurgularda üretilmiş, hatta nadir örnek olarak özel planlı şemalara denlenmiştir. Üst kat için en çok tercih edilen plan sekizgen iken alt kat için ise kare plandır. Yapı malzemesi ise genellikle taş olup, tuğla malzeme ise daha çok süslemede kullanılmıştır.

Eyvan plan şemasına sahip türbeler Anadolu'ya özgü olmaları bakımından önem taşımaktadır (Önkal, 1996). Üç yandan duvar ile kapalı bu tip yapıların bir cephesi ise dışarıya açık durumdadır. Taşıyıcı sistemin dayanıklılığını arttırmaya yönelik olarak açık cepheye bağlı diğer iki cephede payandaların varlığı görülmektedir. Açık cephe diğerlerinden farklılaşarak taç kapı formunda, yapı sınırlarını aşar nitelik taşımaktadır. Üst örtü olarak ise kubbe yerine tonoz tercih edilmiştir. Akşehir'de bulunan Emir Yavtaş Türbesi bu plan tipinin uygulandığı bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu Selçuklu döneminde ortaya çıkan bir diğer tipoloji yapı bünyesine dahil türbelerdir. Türbe tekil bir yapı olmayıp, farklı bir mekan kompozisyonu içerisinde bir bölümden meydana gelmektedir. Farklı yapı tipi içerisinde bulunan türbeler söz konusu yapının kütle özelliklerinde farklılık oluşturmada var olabildiği gibi dış kurguda farklılaşan bir özellik de gösterebilmektedir. Divriği Ulucami ve Şifahanesi içerisinde bulunan Ahmet Şah Türbesi yapı çatısında genel kurgudan farklılaşan bir piramidal kubbe ile kendini belli etmektedir.

Kare plan şemasının önünde bir eyvan oluşturulması ile ortaya çıkan tipoloji dönemin bir diğer deneyidir. Konya Mevlana Türbesi'nin özgün formu bu tipolojinin bir örneği sayılırken Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde yapılan ekler sonucunda “yapı bünyesine dahil türbeler” grubuna katılmıştır.

Selçuklu ve Anadolu Selçuklu dönemlerinde yapılan türbeler genelde “kümbet” olarak adlandırılmaktadır. Bu durumun sebebi, bahsi geçen dönemlerde yapı sonlandırıcı unsur olarak piramidal külahlar ya da piramit forma yakın sivri kubbelerin kullanılması olarak açıklanmaktadır. Selçuklu döneminden sonra kubbe

formuna geri dönülmesi, kümbet kelimesinin bu dönemlere ait bir terim şeklinde kalmasında etken olduğu düşünülmektedir.

2.4.4 Osmanlı Türbeleri

Osmanlı Dönemi türbeleri devletin ilk yüzyılında Selçuklu izleri taşımakta olup kare ve sekizgen plan şeması yaygın olarak kullanılmıştır, ancak yapı malzemesi Selçuklu'da olduğu gibi kesme taş değil, almalı moloz taş ve tuğladır (Kuban, 2007). Bu durum yeni kurulan bir devlet ile Selçuklu mimarlık ortamının farklı olması şeklinde açıklanmaktadır. Osmanlı devletin ileriyeleyen dönemlerinde kesme taş, taş cephe kaplamaları da kullanılmıştır.

Dönemin başkenti Bursa ve çevresinde 14. yüzyılda açık türbeler (baldaken) yaygın olarak görülmektedir. Baldaken türbelerin başlangıcı olarak Aslanapa (1996) Yakup Çelebi ve Saltuk Dede türbelerini işaret etmektedir.

Malkoçoğlu Türbesi kare plan kurgusu ve piramit çatı örtüsü ile alışıldık olmasına rağmen cephelerinde ikili açıklıklar kullanılması bakımından önceki yapılardan farklılaşmaktadır (Kuban, 2007).

Aslanapa (1996) Yıldırım Beyazıt'ın 1406 tarihli kubbe ile örtülü türbesini önünde üç küçük kubbeli revak ile türünün ilk örneği kabul etmektedir. Osmanlı döneminde plan şemalarına revakların eklenme biçimine göre farklılıklar yakalanmıştır.

Aslanapa (1996) “*Mimar sinan, türbelerinde çeşitli yeniliklerle, türbeyi yaptıran sultan veya vezirin şahsiyetine uygun bir ifade vermeye çalışmıştır.*” demektedir. Şehzade Mehmet'in sekizgen türbesini “en kuvvetli eserlerinden biridir” diye nitelemektedir.

18.yy ikinci yarısından itibaren barok etkiler görülmektedir. 1773 tarihli III. Mustafa Türbesi on kenarlı olup işlemelerde Anadolu figürleri ile barok süslemeler bir arada işlenmiştir (Aslanapa, 1996).

Osmanlı devrinin erken dönem türbeleri süreç içerisinde yıkılmış, yerlerine yeni yapılar yapılmıştır. Sade plan şemalarının yerini zamanla iç ve dışta farklılaşan örnekler almıştır. Süslemeler Türk motifleri içerirken Batılılaşma etkisinde denemeler yapılmıştır. Barok, rokoko, neo-klasik tarzda denemeler yapılmış, sonunda klasik Türk mimarisine geri dönmüştür.

BÖLÜM ÜÇ

TİRE TARİHİ VE TÜRBELERİ

3.1 Tire Tarihi

Tire, İzmir'in doğusunda, Küçük Menderes Vadisi'nde Güme ya da diğer adıyla Kestane Dağı'nın kuzey yamacında yer almaktadır. Eski yerleşim yamaçlarda yer alırken Cumhuriyet sonrası yapılaşma kentin kuzey kısmında görülmektedir (Darkot, 1974).

Tire kentinin tarihi Hitit dönemine kadar dayanmakta olup (Çakmak, 2002) M.Ö. 1340'larda bölgede bir kentin var olduğu bilinmektedir (Mete, 2012). Armağan (2006) Tire adının Anadolu'nun farklı coğrafyalarında da kullanılması, kentin isminin Türkmenlere ait bir deyim olduğu fikrini ortaya atmıştır. Ayrıca Roma ve Bizans dönemlerinde kentin üç hisar (kale) çevresinde şekillendiğini (Hisarlık, Tahtakale, Ekinhisarı) belirtmektedir. Başaran'da (2000) kentin adının Hatti-Luvi dillerine dayandığını belirterek kale/hisar anlamına geldiğini söylemektedir.

“Buresh, Teira'nın yazıtlarda, Kaystros ovasında, Ephesos'a bağlı bir yer olarak adının geçtiğini belirtir” demektedir. Kent antik dünyanın önemli kentleri olan Efes ve Sardes kentleri arasında, geçiş güzergahında bulunmaktadır. Tire çevresinde yapılan çalışmalarda antik yerleşmeler ve nekropoller bulunmuş olup, çıkarılan eserler Tire Müzesi'nde sergilenmektedir (Gürler, 2002).

Kent Lidya, Pers, Helen hakimiyeti altında bulunmuş (Çakmak, 2002), Bergama Krallığı'nın dağılmasının ardından Roma İmparatorluğu'na geçmiştir (Gürler 2002). M.S. 260 yılında büyük bir deprem yaşayan Tire kenti yıkılmıştır (Mete, 2012). Hristiyanlığın yayılması ve Bizans devletinin Hristiyanlığı kabulünden sonra kent “Asya bölgesi” piskoposluk temsilcisi olmuştur (Mete, 2012,).

Kent, Bizans hakimiyeti ve sonrasında çok defa el değiştirmiştir. Başaran (2000) 697'de kentin Araplara geçtiğini, 718 de Bizanslılarca geri alındığını söylemektedir.

Çakmak (2002) da “1071 yılında Türklerin Anadolu’ya girişlerinden sonra haclı seferleri nedeniyle defalarca Selçuklular ile Bizans arasında el değiştirmiştir” diyerek kentin yönetim değişikliği durumunu desteklemektedir.

Tire’de iki merkezli bir yerleşim görülmektedir. Kent merkezi Nefs-i Tire ve doğusunda İsa Bey’in kızı Hafsa Hatun’un yaptırdığı külliye’nin etrafında gelişen Nefs-i Bademiye kentin merkezlerini oluşturmuştur (Mete, 2012).

12. yüzyıldan sonra Türk akınlarına uğrayan Tire 1308 yılında Sasa Bey’in egemenliğine girmiştir. Aydınoğlu Mehmet Bey 1310 yılında Sasa Bey’i öldürerek kenti almıştır. 14. yüzyıl başında kurulan Osmanlı Devleti 1390 yılında Yıldırım Beyazıt döneminde Tire’ye ilerlemiştir. Aydınoğlu İsa Bey’in ölümü ile kent Osmanlı’ya geçmiş, ancak Moğol akınları sırasında (1402-1403) Timur Tire’de kalmış, sonrasında ise toprakları Aydınoğulları Beyliği geri almıştır. II. Murat döneminde, 1426 yılında, Tire tamamen Osmanlı Devleti egemenliği altına girmiştir. 16. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti paraları Tire Darphanesi’nde basılmış olup, bu durum kentin merkez için önemini vurgulamaktadır (Darkot, 1974).

Darkot (1974) “Evliya Çelebi 1082(1671) yılında hacca giderken ...bir süre dinlendiği... Tire’yi büyük ve canlı bir şehir olarak tasvir eder. Ona göre şehrin 68 mahallesi, 36’sı cami olmak üzere 144 mihrabı, 30 medresesi, 13 hamamı, 27 hanı, 60 sıbyan mektebi 270 çeşmesi, kurşun kubbeli 5 sebili ...vardır” demektedir.

1475 tarihinde kentte 989 hanede, 5100 kişi yaşamıştır (Mete, 2012). 15. yüzyıl sonlarından İspanya ve Portekiz’den Osmanlı Devleti’ne sığınan Yahudiler ile 1512 yılında Tire’de 42 hanelik Yahudi cemaati ortaya çıkmıştır, 1528’de ise Yahudi hane sayısı 64 olmuştur (Mete, 2012). 1700 yılında da kent nüfusunun 5000 kişi olduğu görülmektedir (Mete, 2012).

1831 nüfus sayımında Tire nüfusu 12142 kişi olarak belirtilmektedir (Başaran, 1997). 19.yy sonlarında 15000 nüfuslu (Başaran, 1997; Darkot, 1974; Dursun, 1995). kentte Kurtuluş Savaşı öncesinde 3209 Hristiyan, 24 Ermeni ve 1756 Yahudi

yaşamıştır (Başaran, 1997). 1922 yılında gerçekleştirilen mübadele ile Tire Hristiyan nüfusunu kaybetmiş, yerine Makedon Türkleri yerleştirilmiştir (Darkot, 1974). 1927 sayımında Tire'nin nüfusu 18675 olarak saptanmıştır (Darkot, 1974). 1948 yılında İsrail devletinin kurulması ile Tire Yahudi nüfusunun çoğunu göç ile kaybetmiştir.

Tire kenti en parlak dönemini 14 ila 16.yy arasında yaşamıştır. Bu tarihlerde kentte büyük imar faaliyetleri gerçekleştirilmiş, pek çok cami, han, hamam, türbe ile bedesten gibi önemli yapılar inşa edilmiştir. 16.yy sonrasında Ege Bölgesi merkezi Aydın olarak değiştirilmiş, Tire önemini zamanla kaybetmiştir. Günümüzde kent merkezinde 14-16.yy'a tarihlenen pek çok yapı bulunmaktadır.

3.2 Tire Türbeleri

Tez kapsamında yapılan çalışmalarda Tire'de 19 anıt mezar tespit edilmiştir. Bu anıt mezarlar 14. ve 16. yy arasına tarihlenmektedir. Mimari yönden birbirine benzeyen örnekler olduğu gibi tamamen farklılaşan yapılar da bulunmaktadır. Dört tanesi hariç diğer mezarlar bugünkü şehir merkezi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Şekil 3.1'de görüldüğü üzere kentin geneline yayılmış durumdaki türbeler yapıların yapıldığı dönemde de şehrin geniş bir alan kapladığını göstermektedir.

Tire'de yer alan türbeler bu bölümde mimari özellikleri (3.2.1) ve koruma sorunları (3.2.2) başlıkları altında incelenmiştir.

Şekil 3.1 Tire türbelerinin şehirdeki konumları
26

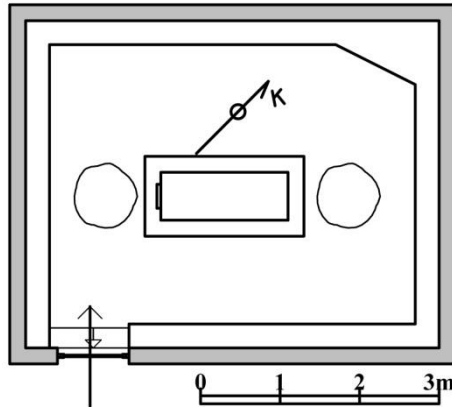
3.2.1 Tire Türbelerinin Mimari Özellikleri

3.2.1.1 Kesikbaş Kabri

Şehrin batısında Kesikbaş adı ile anılan bölgede yer almaktadır. Tire'nin ilk fatihi olarak görülen, Aydınoğulları Beyliği ile savaşı sırasında esir alınan ve başı kesilerek öldürülen Sasa Bey'e ait olduğu düşünülmektedir. Yol kotundan aşağıda kalmış, çevresi duvar ile tanımlanmış alan içerisindeki mezarın başında ve sonunda birer selvi ağacı bulunmaktadır (Şekil 3.2 ve Şekil 3.3). Mezarın özgün kitabesi bulunmamaktadır. Üstü açık bir anıttır. Sasa Bey'in 1310 yılında öldüğü göz önünde tutularak 14. yy ilk yarısından itibaren varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkündür. 12.12.1991 tarihinde tescil kararı alınmıştır.

Şekil 3.2 Kesikbaş Kabri (03.05.2015)

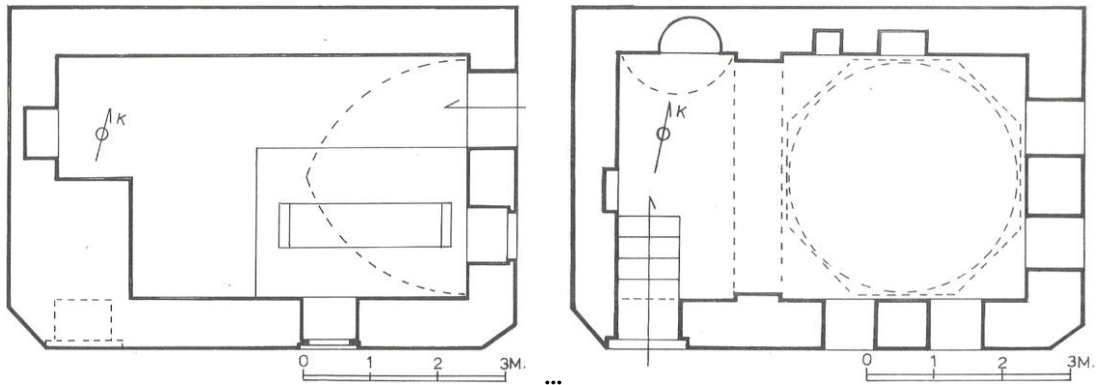
Şekil 3.3 Kesikbaş Kabri plan şeması

3.2.1.2 Alihan Türbesi

Alihan Dede Türbesi veya Alayhan Türbesi isimleri ile de anılmaktadır. Armağan (2006) bu yapıdan Alihan Zaviyesi olarak bahsetmekte olup İbn-i Batuta'nın burada konuk edildiğini belirtir. Şehrin orta kesimlerinde konut dokusu içerisinde yer almaktadır. Moloz taş duvarlara sahip iki katlı bir yapıdır (Şekil 3.4). Dikdörtgen plana sahip yapının (Şekil 3.5) bir bölümü üçgen bingiler ile geçilen sekizgen kasnak üzerine oturan alaturka kiremit kaplı kubbe ile örtülüdür. Cenazelik katının girişi doğu duvarının kuzey bölümündedir. Zemini toprak kaplı olup beşik tonoz ile örtülüdür. Duvarları sıvalı olup iki farklı renk ile boyanmıştır. İçeride bir adet çimento sıvalı mezar bulunmaktadır. Mezar taşındaki yazıya göre türbede Hoca Hassan isimli kişi yatmaktadır ve mezar taşından hareketle yapı 1330'lu yıllara tarihlenmektedir (Önköl, 1991). Güney cephesinin batı bölümünde yer alan kemerli açıklıktan üst kata çıkan merdivenlere ulaşılmaktadır. Yapı 12.12.1991 tarihinde tescillenmiştir.

Şekil 3.4 Alihan Türbesi (28.04.2015)

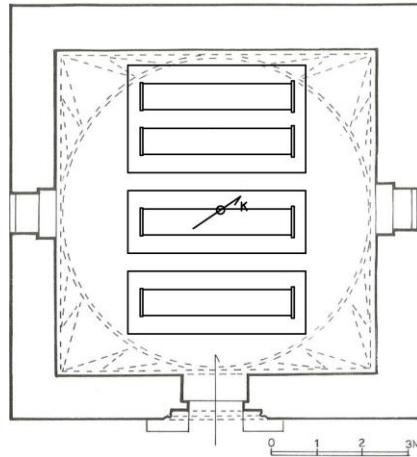
Şekil 3.5 Alihan Türbesi plan şeması (Önköl, 1991)

3.2.1.3 Süleyman Şah Türbesi

Şehir merkezinde bugünkü belediye binasının güneyinde bulunan park içerisinde yer almaktadır (Şekil 3.6). Kübik planlı yapı kesme taş kullanılarak yapılmıştır (Şekil 3.7), bu özelliği ile diğer Tire türbelerinden ayrılmaktadır. Sekizgen kasnak üzerine oturan alaturka kiremit kaplı kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş unsuru Türk üçgenidir, ancak Önkal (1991) 1950’li yıllarda yapılan onarım sırasında bu geçiş unsurlarının özgünlüğünü yitirdiğini söyler. Yapıya güneydoğu cephesinden taçkapı benzeri işlemeli bir kapı ile girilmektedir. Yapının iki penceresi bulunmaktadır. İçeride dört mezar bulunmaktadır. Bu mezarda yatmakta olan kişiler yapı önündeki belediye bilgilendirme tabelasında Süleyman Şah, İsa Çelebi, Selim Çelebi ve Hızır Çelebi olarak belirtilmiştir. Türbe için 12.12.1991 tarihinde tescil kararı alınmıştır.

Şekil 3.6 Süleyman Şah Türbesi (09.03.2015)

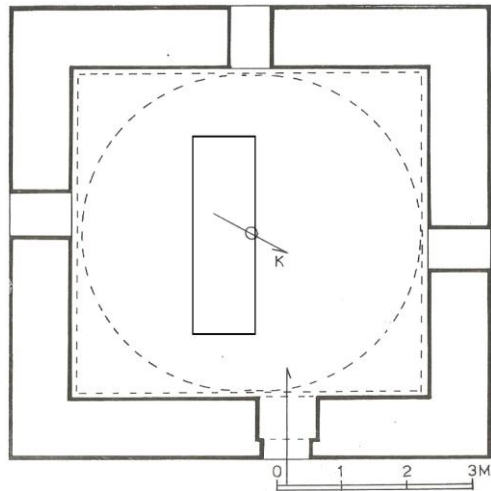
Şekil 3.7 Süleyman Şah Türbesi plan şeması (Önkal (1991) çizimi üzerine sandukalar eklenerek yeniden düzenlenmiştir.)

3.2.1.4 Alamadan Dede Türbesi

Türbe, şehrin batı bölümünde konut dokusu içerisindeki bir parkta yer almaktadır (Şekil 3.8). Kübik planlı sekizgen kasnaklı yapı alaturka kiremit kaplı kubbe ile örtülmektedir (Şekil 3.9). Duvarları moloz taş yığma ile oluşturulmuştur, giriş cephesi olan doğu duvarında ise büyük devşirme taşlar görülmektedir. Üç cephesinde pencere yer almaktadır. İki mezar bulunmaktadır. Kitabesi bulunmamaktadır ancak mimari özellikleri sebebi ile 14.yy ikinci yarısına tarihlendiği düşünülmektedir. (Önkal, 1991). 1985'te onarım geçiren yapının 12.12.1991 tarihinde tescil kararı alınmıştır. 2005 yılında belediye tarafından çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Şekil 3.8 Alamadan Dede Türbesi (28.04.2015)

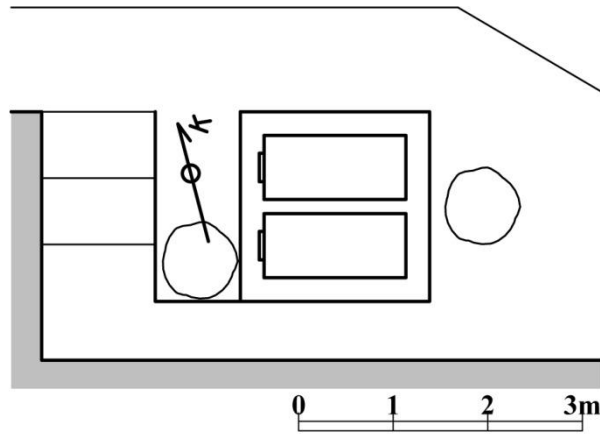
Şekil 3.9 Alamadan Dede Türbesi plan şeması (Önkal (1991) çizimi üzerine sanduka eklenerek yeniden düzenlenmiştir.)

3.2.1.5 Buğday Dede Mezarı

Buğday Dede diye anılan mezar şehrin güneybatı bölgesinde bulunmaktadır. Tarihi kişiliği bilinmeyen Buğday Dede'nin mezarını işaret eden tabelada Buğday Dede'nin Tire fethinde önemli rol oynadığına dair iddiadan bahsedilmektedir. İki başında birer selvi ağacı bulunan mezarlarda iki kişi yatmaktadır (Şekil 3.10 ve 3.11), ikinci kişinin Buğday Dede'nin eşi olduğu söylenmektedir. Mezar çevresinde başka mezar taşları da görülmektedir. Ayrıca batısında Buğday Dede Mezarlığı olarak geçen, uzun süredir kullanılan şehir mezarlığı bulunmaktadır. Buğday Dede'nin Sır Hatunlar'ın babası olduğu yönünde yaygın bir inanış vardır. Alanın 12.12.1991 tarihinde tescil kararı alınmıştır.

Şekil 3.10 Buğday Dede Mezarı (03.05.2015)

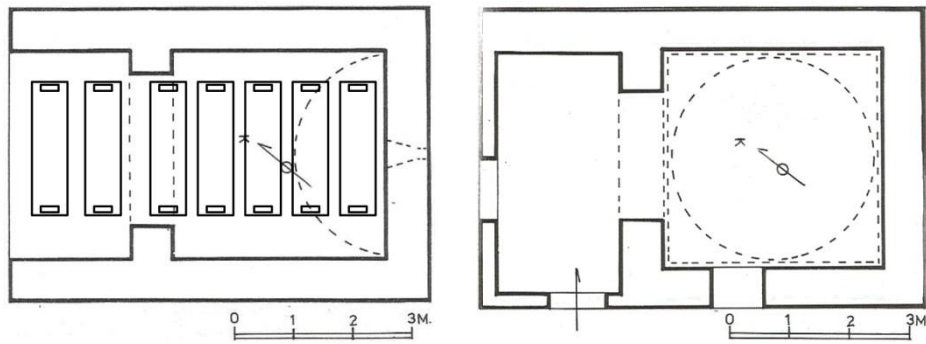
Şekil 3.11 Buğday Dede Mezarı plan şeması

3.2.1.6 Sır Hatunlar Türbesi

Şehrin batı bölümünde konut dokusu içerisinde yer almaktadır (Şekil 3.12). Yedi Kardeşler ve Sire Hatunlar adları ile de anılmaktadır. Özgün plan şeması kare iken değişerek eyvan planlı türbeye benzer bir yapıya dönüşmüştür (Önkal, 1991) (Şekil 3.13). İki katlı olarak inşa edilen yapıda Alihan Türbesi'nde olduğu gibi zemin katta sandukaları bulunmaktadır. Üst kat ise mescit olarak kullanılmaktadır. Bu benzerlik sebebi ile Önkal yapıyı 14.yy ikinci yarısına tarihlemektedir. Yedi adet olan sandukaların beşi kare bölümde yer alırken iki tanesi kemer ile ayrılmış ön kısımda bulunmaktadır. Zemin kata giriş kuzeybatı yönündedir. Üst katın girişi ise güneybatı duvarının kuzey kısmında yer almaktadır. Yapının iki penceresi bulunmaktadır. Kapı ile aynı duvarda bulunan ve sıva üzerindeki girintiden kemerli olduğu anlaşılan küçük bir penceresi vardır. Diğer pencere ise sokağa bakan kuzeybatı cephesinde ahşap doğramalı dört bölmeli ve bir ara kayıtlı bir penceredir. Türbe için 12.12.1991 tarihinde tescil kararı alınmıştır.

Şekil 3.12 Sır Hatunlar Türbesi (03.05.2015)

Şekil 3.13 Sır Hatunlar Türbesi plan şeması (Önkal (1991) çizimi üzerine sandukalar eklenerek yeniden düzenlenmiştir.)

3.2.1.7 Kara Kadı Necmettin Türbesi

Türbe aynı adlı caminin doğusunda ayrı bir bahçe içerisinde yer almaktadır (Şekil 3.14a). Önkal (1991) yapının ismini Kara Kadı Mecdeddin Türbesi olarak kabul etmektedir. Ayrıca Karagazi, Kocabıyık ve Üç Lüle isimleri ile anıldığını aktarmaktadır. Plan şeması olarak ender rastlanan bir tür olan düzgün olmayan bir beşgen formun seçilmesi ve bu formun cenazelik katında da görülmesi, türbenin bu özelliği ile Tire’de bulunan diğer türbelerden farklılaşmasını sağlamaktadır (Şekil 3.14b ve Şekil 3.15). Genişletilmiş giriş cephesi kuzeybatıda yer alır. Kapı üstündeki mukarnas ve yanlarında bulunan nişler ile cephe zenginleştirilmiştir. Diğer cephelerde kemerli, taş söveli, demir parmaklıklı ve ahşap doğramalı pencereler yer almaktadır. İç mekan zemin kaplamasında Önkal çimento malzemeden bahsederken 2001 tarihli Kültür Envanteri fişlerinde altıgen tuğla kaplamalı olduğu yazmaktadır. Günümüzde zemin halı kaplama olup pencere yanlarındaki nişlerin kitap rafları şeklinde düzenlendiği görülmektedir. Bingiler ile geçilen basık ongen kasnak üzerinde bulunan eliptik kubbe kurşun kaplaması ile diğer Tire türbelerinden ayrılır. Türbe için 12.12.1991 tarihinde tescil kararı alınmıştır.

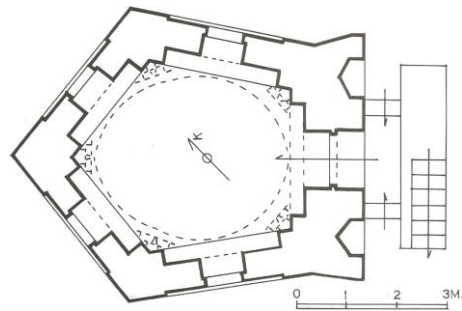
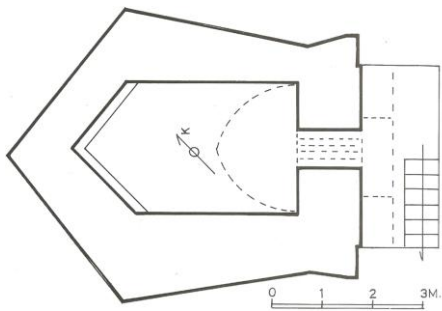

(a)

(b)

Şekil 3.14 a) Kara Kadı Necmettin Türbesi b) Cenazelik katı (12.04.2015)

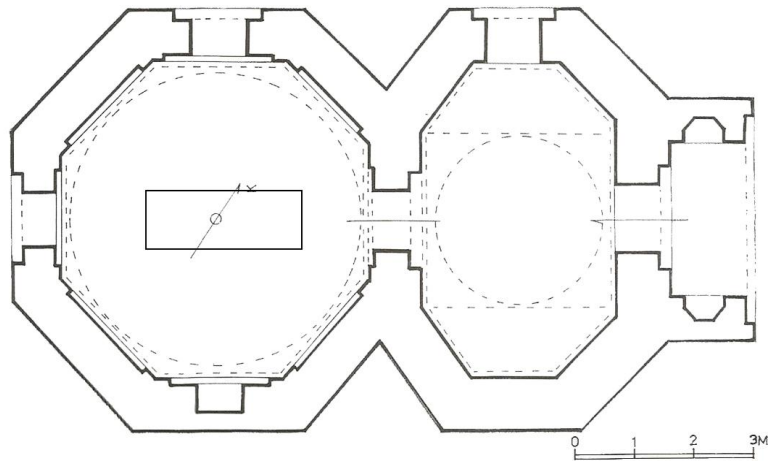
Şekil 3.15 Kara Kadı Necmettin Türbesi plan şeması (Önkal, 1991)

3.2.1.8 Ali Baba Türbesi

Tire'nin doğusunda yer alan türbe birleşik iki sekizgen gövde ve taç kapı şeklindeki giriş nişi ile ön plana çıkmaktadır (Şekil 3.16 ve Şekil 3.17). Gövde yükseklikleri iki bölümde de aynı tutulmuş olup ana mekanın üzerinde bulunan kasnak yüksek olarak yapılmıştır. Yapı kuzeydoğu yönünden giriş almakta olup yapının kuzeybatı cephesinde iki ve güneybatı cephesinde bir penceresi bulunmaktadır. Ayrıca kasnağında kuzey ve güney yönlerine açılan vitraylı pencereleri vardır. Zemin pişmiş tuğla malzeme ile kaplanmış olup üzeri halı ile örtülmüştür. Ana mekan içerisinde ahşap sanduka yer almaktadır. Önkal (1991) türbeyi 15.yy ortalarına tarihlemektedir. Yapı 12.12.1991 tarihinde tescillenmiştir.

Şekil 3.16 Ali Baba Türbesi (21.08.2016)

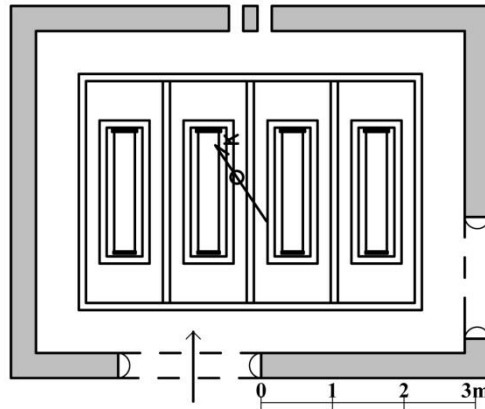
Şekil 3.17 Ali Baba Türbesi plan şeması (Önkal (1991) çizimi üzerine sanduka eklenerek yeniden düzenlenmiştir.)

3.2.1.9 İbn-i Melek Türbesi

Şehir merkezinde bugünkü belediye binasının güneyinde bulunan park içerisinde, Süleyman Şah Türbesi'nin doğusunda yer almaktadır. Türbede İbn-i Melek lakaplı Abdullah İzzettin Ferište, Mevlana Nizamettin, Evliya Ali Efendi ve Mehmet Efendi'nin yattıkları, belediyece konulmuş bilgilendirme tabelasında belirtilmektedir. Evliya Çelebi medresede pencereci bir kabirde gömülü olduklarından bahsetmektedir. Bugünkü durumuna 50'li yıllardaki onarım ile gelmiştir. Günümüzde dört tarafı yüksek duvarlar ile çevrili olup, batı yönünde bulunan döner demir kapı ile korunan sivri kemerden içeriye girilmektedir (Şekil 3.18). Güney yönünde kapıya oranla daha küçük boyutlardaki sivri kemerli pencere ile doğu duvarının merkezden güneye kayan bölümünde küçük bir penceresi daha bulunmaktadır (Şekil 3.19). Duvarlar mermer kaplanmış durumdadır. Zemin dökme mozaik ile kaplanmış, mezarlar aynı malzemeden sandukalar ile çevrelenmiştir. 12.12.1991 tarihinde yapı tescillenmiştir.

Şekil 3.18 İbn-i Melek Türbesi batı cephesi (09.05.2015)

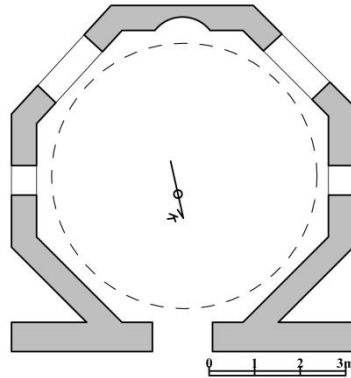
Şekil 3.19 İbn-i Melek Türbesi plan şeması

3.2.1.10 Çeşme Alanı Türbesi

2001 tarihli Kültür Envanteri fişinde Çeşme Alanı Türbesi olarak geçen yapıdır (Baysal, 2001). Önkol (1991) ise yapının Sarı Ali Mescidi olmasının daha mümkün olduğunu belirtir. Konut dokusunun dışında, şehrin güney doğusundaki zeytinlik alanda yer almaktadır (Şekil 3.20). Moloz taş duvar örgüsüne sahip yapı sekizgen plan şemasında olup giriş cephesi olan kuzey cephesi duvarları yanlara doğru uzayarak kübik algısı yaratmaktadır (Şekil 3.21). Tuğla malzemeden yapılmış kemerli giriş kapısı basit bir taş kapı izlenimi uyandırmaktadır. Güney duvarında tuğla malzemeden yapılmış mukarnaslı bir mihrabı bulunmaktadır. Mihrap duvarına bitişik kenarlarda büyük pencereler bulunurken doğu-batı yönündeki duvarlarda daha yukarıda yer alan küçük pencereler mevcuttur. Üzerinde rezonatörler bulunan pandantifler ile geçilen sekizgen kasağa oturan, büyük kısmı yıkılmış bir kubbesi bulunmaktadır. Toprak kaplı zeminde daha önceden bir mezar yapısı varsa da görülmemektedir. 15.yy ilk yarısına tarihlenmektedir. 12.12.1991 tarihinde tescil kararı alınmıştır.

Şekil 3.20 Çeşme Alanı Türbesi kuzey cephesi (03.05.2015)

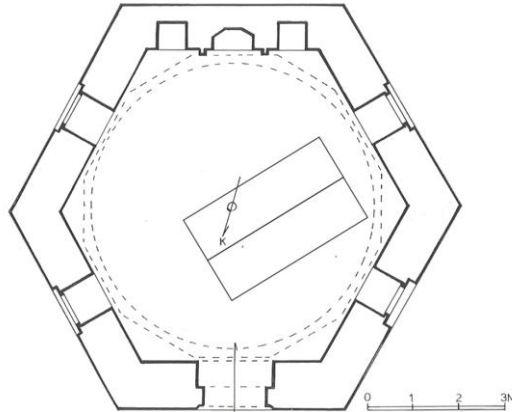
Şekil 3.21 Çeşme Alanı Türbesi plan şeması

3.2.1.11 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi

Kara Hasan Camisi'nin kuzey doğusunda yüksek bir platform üzerinde yer almaktadır. Altıgen plan şemasında almaşık duvar örgü tekniği ile yapılmıştır. Kuzey yönündeki mermer söveli açıklıktan giriş almaktadır. Güney duvarında mukarnaslı bir mihrap ve iki yanında birer küçük niş bulunmaktadır. Diğer cephelerinde kemerli pencere açıklıkları yer almaktadır. İçeride iki mezar görülebilmektedir (Şekil 3.22). Tromplar ile geçilen alttaki köşeleri kırılmış altıgen formlu, üstteki düzgün onikigen şeklindeki iki kasnak kubbeyi taşımaktadır (Şekil 3.23). Ali Paşa'nın ölüm tarihi 1640 olarak belirtilmekte ancak yapı 15.yy'a tarihlenmektedir (Önkol, 1991). Ayrıca bu durumu türbenin cami ile beraber yapıldığı ancak banisi⁷ Kara Hasan'ın buraya gömülmediği şeklinde açıklamaktadır. Türbe için 12.12.1991 tarihinde tescil kararı alınmıştır.

Şekil 3.22 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi mezarları (03.05.2015)

Şekil 3.23 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi plan şeması (Önkol (1991) çizimi üzerine sanduka eklenerek yeniden düzenlenmiştir.)

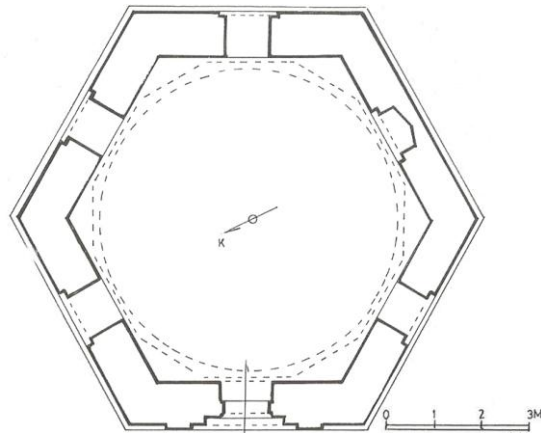
⁷ Bir yapının inşa edilmesini sağlayan kimse, yaptırıcı

3.2.1.12 Yağlıoğlu Türbesi

Şehrin doğusunda bulunan asri mezarlığın güney bölümündeki girişinde bulunmaktadır (Şekil 3.24a). Özgün halinde iki katlı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.24b). Altıgen gövdeden tromplar ile çift katlı onikigen kasağa geçilmiştir (Şekil 3.25). Kuzeybatıda yer alan giriş kapısına iki yandan 3 rıht ile ulaşılır, sahanlığın altında cenazelik katı girişi bulunmaktadır. Cenazelik girişinin kemerli kurgusu iç mekandan algılanabilmektedir. Güney duvarında mukarnaslı bir mihrabı, diğer cephelerde ise birer penceresi bulunmaktadır. Pencere üstlerinde düşey yönde açılmış havalandırma boşlukları vardır. İçte ve dışta sıvalı bir yapıdır. Herhangi bir mezar taşı veya kitabesi bulunmamaktadır. Cağaloğlu Türbesi'ne benzerliğinden Önkal (1991) tarafından 15.yy başına tarihlenmektedir. 12.12.1991 tarihinde yapı için tescil kararı alınmıştır.

Şekil 3.24 a) Yağlıoğlu Türbesi genel görünüm b) Yağlıoğlu Türbesi iç mekan (03.05.2015)

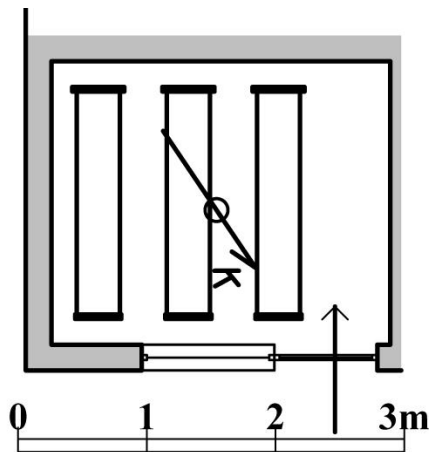
Şekil 3.25 Yağlıoğlu Türbesi plan şeması (Önkal, 1991)

3.2.1.13 Şeyh Nasurettin Türbesi

Derekahve semtinin yukarısında bulunan Şeyh Cami'nin doğu duvarına bitişik, basit bir mekandır (Şekil 3.26). Tek yöne eğimli ahşap çatısı bulunmaktadır. Çatı caminin pencerelerinden birini bölmektedir. İçeride üç adet sıvalı sanduka bulunmaktadır (Şekil 3.27). Doğuda bulunan geniş açıklığı demir parmaklık ile kapatılmıştır. Caminin yapım tarihinin 16.yy sonu olduğu göz önüne alındığında (Aslanoğlu, 1978) aynı dönemlerde türbe kısmının da oluşturulduğu kabul edilebilir.

Şekil 3.26 Şeyh Nasurettin Türbesi (12.04.2015)

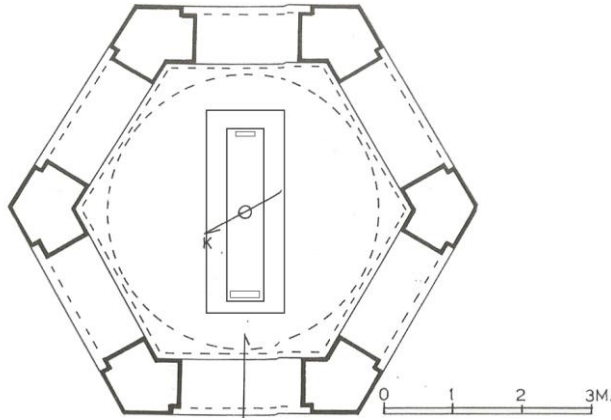
Şekil 3.27 Şeyh Nasurettin Türbesi plan şeması

3.2.1.14 Rum Mehmet Paşa Türbesi

Tire'nin güneydoğusunda Rum Mehmet Paşa ya da Kestane Camisi olarak anılan caminin bahçesinin güneybatısında yer almaktadır. Tire'deki tek baldaken türbe olması ile diğer türbelerden ayrılmaktadır (Şekil 3.28). Altıgen şemadaki yapı (Şekil 3.29) içte mukarnas ile geçilmiş sıvalı kubbe ile örtülü iken dıştan tuğla malzemeden piramidal külâh ile örtülmektedir. Taş ayaklar arası demir parmaklıklar ile kapatılmış, giriş kuzeybatı yönündeki bir platformdan sağlanmıştır. Moloz taş üzerine sıvalı bir sanduka bulunmaktadır. Zeminini özgün formunu korumuş, altıgen tuğla kaplamadır. Rum Mehmet Paşa'nın bu caminin inşaatını yaptırdığı fakat Üsküdar'da gömülü olduğu bilinmektedir. Bu sebeple cami ile birlikte –caminin kitabesinden anlaşıldığı üzere- 1472 tarihinde inşa edildiği düşünülen türbede kimin yattığı bilinmemektedir (Önkal, 1991). 12.12.1991 tarihinde yapı tescillenerek korumaya alınmıştır.

Şekil 3.28 Rum Mehmet Paşa Türbesi (03.05.2015)

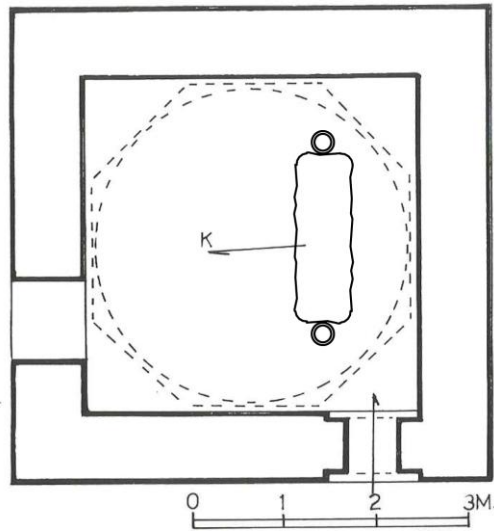
Şekil 3.29 Rum Mehmet Paşa Türbesi plan şeması (Önkal (1991) çizimi üzerine sanduka eklenerek yeniden düzenlenmiştir.)

3.2.1.15 Hacı Fakih Türbesi

Ayıran Dede ya da Kazanoğlu Türbesi gibi isimler ile de anılmaktadır. Konut dokusunun içerisinde bir bahçe içerisinde yer almaktadır (Şekil 3.30). Kare planlı bir yapı olup üçgen bingiler ile onikigen kasmağa geçiş sağlanmıştır (Şekil 3.31). Batı cephesinin güneyinde alçak bir kapıdan giriş almaktadır. Kuzey cephesinde ise bir penceresi bulunmaktadır. Envanter fişinde (Baysal, 2001) iki mezardan bahsedilmektedir ancak sadece toprak yığılarak oluşturulmuş bir mezar algılanabilmektedir. Yapı için 12.12.1991 tarihinde tescil kararı alınmıştır.

1Şekil 3.30 Hacı Fakih Türbesi ve çevresi (03.05.2015)

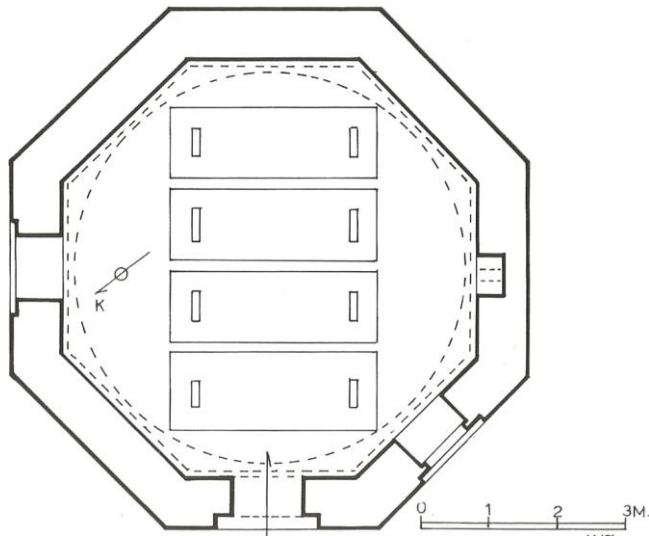
Şekil 3.31 Hacı Fakih Türbesi plan şeması (Önkal (1991) çizimi üzerine sanduka eklenerek yeniden düzenlenmiştir.)

3.2.1.16 Balım Sultan Türbesi

Hisarlık Köyü yolu üzerinde bulunmaktadır. Almaşık duvar örgülü yapı sekizgen plan şemasına sahiptir (Şekil 3.32 ve Şekil 3.33). Kubbenin kasnak olmadan pandantifler ile beden duvarları üzerine oturduğu farklı bir örnektir. Kuzeybatısından giriş almakta olup batı ve kuzeydoğu cephelerinde penceresi bulunmaktadır. İçeride 4 adet mezar bulunmakta olup yalnız birinde bulunan yazılı mezar taşında “Balım Sultan oğlu Lütfullah Çelebi” adı geçmektedir (Önkal, 1991). Bu taşın hareketle yapının 1510 yılında yapıldığı sanılmaktadır. 12.12.1991 tarihinde türbe tescillenmiştir.

Şekil 3.32 Balım Sultan Türbesi (03.05.2015)

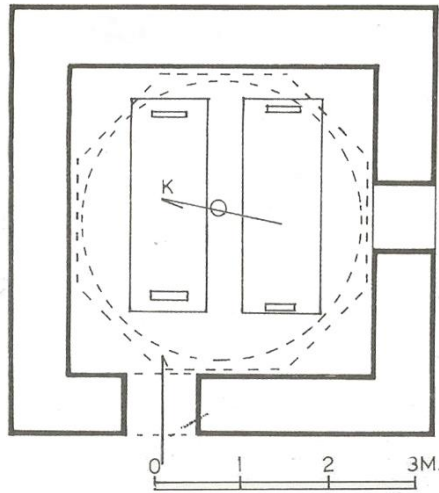
Şekil 3.33 Balım Sultan Türbesi plan şeması (Önkal, 1991)

3.2.1.17 İsa Baba Türbesi

Balım Sultan Türbesinin bulunduğu alanda yer almaktadır. Gül Hatun, Sarı İsmail, Anonim Türbe gibi farklı isimler ile anılsa da Önkol (1991) içerideki mezar taşından hareketle İsa Baba demeyi tercih etmiştir. Moloz taş yığma kübik gövde üzerinde bingiler ile geçilmiş sekizgen kasnağı bulunmaktadır (Şekil 3.34 ve Şekil 3.35). Batı cephesinden giriş almakta olup güneyde bir penceresi ile içeri ışık alımı sağlanmıştır. İki mezar bulunan mekan sıva ile kaplıdır. İsa Baba adı geçen mezar taşından hareketle 15.yy sonlarında inşa edildiği düşünülmektedir (Önkol, 1991). Türbe için 12.12.1991 tarihinde tescil kararı alınmıştır.

Şekil 3.34 İsa Baba Türbesi (03.05.2015)

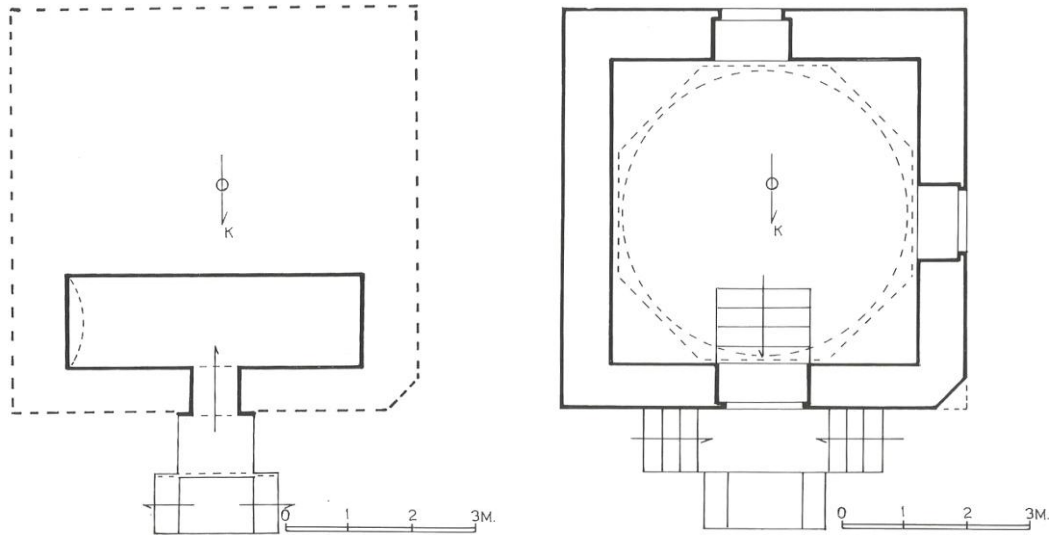
Şekil 3.35 İsa Baba Türbesi plan şeması (Önkol, 1991)

3.2.1.18 Molla Çelebi Mehmet Türbesi

Molla Çelebi Cami'nin güneybatısında yer almaktadır. Almaşık duvar örgüsü ile yapılan yapının köşeleri kesme taş kullanılarak farklılaştırılmıştır (Şekil 3.36). Kare planlı şema tromplar ile sekizgen kasnağa ulaşır ve basık bir kubbe ile örtülüdür (Şekil 3.37). Kuzey cephesinden giriş almakta olup güney ve batı cephelerinde penceresi bulunmaktadır. Dar bir mekan olan cenazeliği görülebilmekte olup zemini topraktır. Üst kat zemin kaplaması olarak Önkol (1991) altıgen tuğla malzemenin bahseder, ancak günümüzde ahşap rabıta kaplamalıdır. 16.yy yapısı olarak kabul edilmektedir (Önkol 1991). 12.12.1991 tarihinde yapının tescil kararı alınmıştır.

Şekil 3.36 Molla Çelebi Türbesi (03.05.2015)

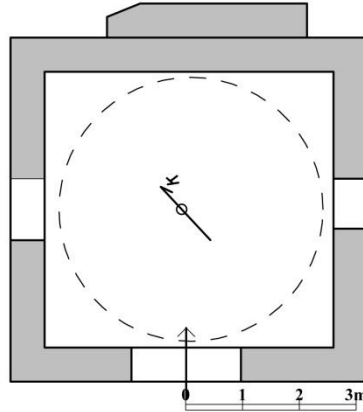
Şekil 3.37 Molla Çelebi Mehmet Türbesi plan şeması (Önkol, 1991)

3.2.1.19 Işıklar Türbesi

Işıklar Köyü yolunda, bugün tarlalar arasında kalmış köy mezarlığında yer almaktadır (Şekil 3.38). Kübik plan şemasına sahip yapıda kubbeyi taşıyan sekizgen kasnağa pandantifler ile geçilmiştir (Şekil 3.39). Moloz taş duvar örgüsündeki yapının açıklık çevrelerinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Yapının girişi güneybatı cephesinde olup, kuzeybatı ve kuzey doğu cephelerinde birer penceresi bulunmaktadır. Güneybatı cephesinde başka bir yapıya ait duvar kalıntısı bulunmakta, köy halkı bu alanda eski bir imareten bahsetmektedir (Kaçan, 2012). Sıvalı iç mekanda kubbe alt hizasında korniş, kemerler üzerinde alçı işlemler bulunmaktadır. Yapıda tescil kararı bulunmamaktadır. Plan, kasnak, pandantif unsurların bir arada kullanılması ve duvar örgü tekniği ile Çeşme Alanı Türbesine benzemektedir. Bu benzerlik neticesinde 15. yüzyılda yapıldığını düşünmektedir.

Şekil 3.38 Işıklar Türbesi (03.05.2015)

Şekil 3.39 Işıklar Türbesi plan şeması

3.2.2 Tire Türbelerinin Koruma Sorunları

Tire türbelerinin koruma sorunları tekil ölçekli ve kentsel ölçekli olarak iki bağlamda değerlendirilmiştir. Kentsel ölçekte karşılaşılan koruma problemleri mimari biçimleniş veya kentsel konum kaynaklı algı sorunu ve kent içerisindeki erişilebilirlik sorunu şeklindedir. Türbelerde tespit edilen tekil ölçekli sorunlar ise yapısal nitelik taşıyama, özgün mimari özellik kaybı, özgün işlev kaybı, strüktürel problem, niteliksiz ek bulundurma, nemlenme, bitkilenme/yosunlanma, eleman kaybı, malzeme kaybı ve malzeme bozulması olarak farklılaşmaktadır.

3.2.2.1 Kesikbaş Kabri Koruma Sorunları

Kesikbaş Kabri incelendiğinde söz konusu alanın yapısal nitelik taşımadığı görülmektedir. Özgün biçiminin değiştiği anlaşılmakta, niteliksiz ekler ve malzeme bozulmaları bulundurmaktadır.

Kesikbaş Kabri, baş kısmına günümüz Türkçesi ile yazılmış mezar taşı konulmuş basit bir mezardır. Bir bahçe içerisinde yer almakta olup yapı niteliğinde kapalı bir hacim ile tanımlanamamaktadır. Bahçeyi tanımlayan alçak duvarlar özgün değildir ve yakan zamanda delikli tuğla ile niteliksiz bir biçimde duvar kotu arttırılmıştır (Şekil 3.40). Ayrıca mezarın çevresindeki zemin beton ile kaplanmıştır. Alanı çevreleyen duvarlarda nemlenme ve sıva kayıpları görülmektedir. Yan parselde devam etmekte olan park düzenlemesi çalışması sırasında Nisan 2015’de kabir beyaza boyanmıştır.

Şekil 3.40 Kesikbaş Kabri duvar ekleri (03.05.2015)

3.2.2.2 Alihan Türbesi Koruma Sorunları

Alihan Türbesi mimari biçimlenişinden kaynaklanan algı sorunu bulundurmaktadır. Malzeme bozulmaları ile birlikte özgün işlev kaybı, niteliksiz ek, nemlenme, yosunlanma, malzeme kaybı ve eleman kaybı türbenin yapısal koruma sorunlarıdır.

Yapı bir parselin sınırlarını tutacak şekilde planlanmış olup, mimari biçimlenişinin cephe kotunda konutlardan farklılaşmamasından dolayı doku içerisinde türbe olarak ayırt edilememektedir. Baysal'ın (2001) kültür envanteri fişinde ve Armağan'ın (2006) bildirisinde konut olarak kullanıldığı söylenmektedir. 1991 yılından sonra geçirdiği onarımda üst kata çıkışı sağlayan açıklık üzerine betonarme lento ilave edilmiştir. Doğu cephesine bir bahçe duvarı eklenmiştir. Üst kat açıklıkları ahşap elemanlar ve tuğla duvar ile kapatılmıştır (Şekil 3.41). Çatısında ve duvar diplerinde nemlenme ve buna bağlı bitki oluşumları ile yosunlanmalar mevcuttur. Doğu cephesinde bulunan pencere açıklığını doğraması kaybolmuştur. Kuzey cephesi hariç sıva üzerine boyalı olup dökülmeler görülmektedir. Türbe girişinde yer alan ahşap tablalı kapıda boya dökülmeleri görülmektedir.

Şekil 3.41 Alihan Türbesi kapatılmış pencereleri (28.04.2015)

3.2.2.3 Süleyman Şah Türbesi Koruma Sorunları

Kentsel sorunu bulunmayan yapıda özgün mimari özellik kaybı, niteliksiz ek ve bitkilenme sorunları görülmektedir.

Kent merkezinde park içerisinde bulunan yapı genel olarak iyi durumdadır. Önköl (1996) yapının özgünlüğünün zarar gördüğünü “1954-1956 yılları arasında onarılan türbenin içi tamamen sıvandığından çok basit bir iç mekan tesiri bırakmaktadır. Hatta kubbe yuvarlağına intikali sağlayan unsurlar dahi deforme olmuş ve özelliklerini kaybetmişlerdir” şeklinde açıklamaktadır. Zemin onarımlar sırasında taş malzeme ile kaplamıştır. Mezarlar beton ile çevrelenmiş ve mezar taşları sabitlenmiştir. Ahşap tablalı kapı yakın dönemde değiştirilmiştir. Kasnak diplerinde ve kubbede yosunlanma görülmektedir (Şekil 3.42). Gövde diplerinde yer yer bitkilenmeye rastlanmaktadır.

Şekil 3.42 Süleyman Şah Türbesi kasnağında yosunlanma (09.03.2015)

3.2.2.4 Alamadan Dede Türbesi Koruma Sorunları

Konut dokusu içerisinde bir parkta yer alan Alamadan Dede Türbesi tekil ölçekli sorunların görüldüğü bir yapıdır. Nemlenme, bitkilenme yoğun olarak gözlenirken niteliksiz ek, eleman kaybı, malzeme kaybı ve malzeme bozulmaları yapının sorunlarıdır.

Türbede çatıdan ve zeminden gelen su nedeni ile yoğun nemlenme görülmektedir. Dış mekanda ve çatıda yoğun bitkilenme ve yosunlanmaya sebep olan nemlenme, iç mekanda boya yüzeyinde renk değişimi olarak görülmektedir (Şekil 3.43) Mezarlar seramik levhalar ile sınırlandırılmıştır (Şekil 3.44). Giriş kapısı özgün olmayıp, demir kapı bulunmaktadır. Cephede kaplama olarak kullanılan ve kapı üzerinde yer alan devşirme taş yerinden çıkmıştır, bir ucu kırılmış vaziyette kapının yanında

durmaktadır. Cephe köşe bölgelerinde bağlayıcı kayıpları başlamıştır. Pencere açıklıklarının üst kısımlarındaki sıvalar dökülmüştür. Pencereelerde bulunan demir parmaklıklar oksitlenmiştir. Yapının sıvasız cepheleri yeşil ile boyanmış ve bu boya eskimiş durumdadır.

Şekil 3.43 Alamadan Dede Türbesi kasağında bitkilenme ve cephedeki boya kalıntıları (28.04.2015)

Şekil 3.44 Alamadan Dede Türbesi iç mekanı (28.04.2015)

3.2.2.5 Buğday Dede Mezarı Koruma Sorunları

Buğday Dede Mezarı bir platformda bulunmakta olup yapısal özellik göstermemektedir. Konumu dolayısı ile algı ve erişim problemler bulunmaktadır. Zaman içerisinde yapılan onarımlar ile bugünkü şeklini almıştır.

Kentin yüksek bir bölgesinde bulunan Buğday Dede Mezarı düzleştirilmiş bir alanda bulunan açık bir mezardır. Mezarın baş ve ayak ucu bölümlerinde birer selvi ağacı bulunmaktadır. Başucu bölümünde bulunan ağaç kurumuştur ancak gövde bölümü korunmuştur. Mezarlar betonarme sandukalar ile çevrelenmiştir. Sanduka dışları iki farklı mermer kullanılarak kaplanmış, demir ferforje ile korumaya alınmıştır (Şekil 3.45). Mezarın bulunduğu platform karo mozaik malzeme ile kaplanmıştır. Zemin üzerinde bitkilenme görülmektedir.

Şekil 3.45 Buğday Dede Mezarı (03.05.2015)

3.2.2.6 Sır Hatunlar Türbesi Koruma Sorunları

Sır Hatunlar Türbesi mimari özelliklerinin değişimi ile dikkat çekmektedir. Ayrıca mimari, biçimlenişinden kaynaklanan algı problemine sahiptir. Yapılan müdahaleler sonucunda niteliksiz ekler yoğun olarak görülmektedir.

Türbe, Tire'deki en fazla değişikliğe uğramış mezar yapısıdır. Plan kurgusunun kare plandan dikdörtgen şemaya, daha sonra da eyvan şeklinde bir türbeye dönüşmesi erken dönem müdahalesidir. Ancak yakın dönemlerde mezarların beton ile kaplandığı ve taşların sabitlendiği, duvarların zeminden kemer başlangıç hizasına kadar seramik ile kaplandığı görülmektedir (Şekil 3.46). Aynı şekilde dış cephenin zemin kat hizası da seramik ile kaplanmıştır (Şekil 3.47). PVC malzemeden kapı

olarak da kullanılabilen bir pencere ile dışındaki demir ferforje etrafı farklılaşan seramik ile çevrelenmiştir. Yapı bakımlıdır ancak yapılmış olan müdahaleler özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmesine yol açmıştır. Ayrıca yapının mevcut mimari biçimi, konut dokusu içerisinde diğer yapılardan ayırt edilemeyen bir mezar yapısı olmasına sebep olmaktadır.

Şekil 3.46 Sır Hatunlar Türbesi iç mekanında seramik kaplama (03.05.2015)

Şekil 3.47 Sır Hatunlar Türbesi seramik cephe kaplaması (03.05.2015)

3.2.2.7 Kara Kadı Necmettin Türbesi Koruma Sorunları

Kara Kadı Necmettin Türbesi bulunduğu konum itibari ile rahatlıkla algı problemine sahiptir. Türbelerin dua/ibadet etme amacı ile inşa edilen üst katı farklı bir işlevle kullanılmaktadır. Bakımlı olan yapının zemin çevresinde bitkilenme görülmektedir.

Türbe, Kara Kadı Necmettin Camisi'nin doğu bölümünde, camiden farklı bir giriş ile ulaşılan bir bahçe içerisinde yer almaktadır. Bahçenin girişi sokaktan algılanır olmasına rağmen yapı, bahçe içerisine girilene dek algılanamamaktadır. Üst katında pencere içlerinde kurgulanmış raflar ile küçük bir kitaplık olarak kullanılmaktadır. Yapının düzenli olarak bakımlarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak yapının dış cephesi diplerinde bitkilenme görülmektedir (Şekil 3.48).

Şekil 3.48 a) Kitaplık rafları b) Zeminde görülen bitkilenme (12.04.2015)

3.2.2.8 Ali Baba Türbesi Koruma Sorunları

Tire'nin doğusunda Boynuyoğun Köyü sınırlarında bulunan türbe konumu itibari ile zor ulaşılan bir yerde bulunmaktadır. Bulunduğu yamaçtan kaynaklanan strüktür problemi, malzeme bozulmaları ve bitkilenme sorunu barındırmaktadır.

Ali Baba Türbesi Boynuyoğun Köyü'ne bağlı bir alanda bulunmaktadır. Türbeye ulaşan yol üzerinde herhangi bir bilgilendirme/yönlendirme tabelası bulunmamaktadır. Tire Yeni Küçük Sanayi Sitesi içerisinden geçilerek, yolun bir bölümünden sonra toprak yoldan ulaşılmaktadır. Bu konumu yapıya erişimin zor olmasına sebep olmaktadır.

Bakımlı bir anıt mezar olan bulunduğu yamaç üzerinde zemin oturmaları sebebi ile oluşan kayma yapı çevresi zeminde ve güneybatı duvarında strüktürel çatlaklara sebep olmuştur (Şekil 3.49). Çatıdan akan sular sebebi ile boya yüzeyinde renk değişimi olan bölgeler bulunmaktadır. Ahşap pencere doğramalarında yoğun miktarda çürüme görülmektedir (Şekil 3.50). Denizlik boyalarında eskime söz konusudur.

(a)

(b)

Şekil 3.49a ve 3.49b Ali Baba Türbesi'nde zemin oturmasına bağlı çatlaklar (21.08.2016)

Şekil 3.50 Ali Baba Türbesi pencerelerinde çürüme (21.08.2016)

3.2.2.9 İbn-i Melek Türbesi Koruma Sorunları

İbn-i Melek Türbesi mimari özellikleri değiştirilmiş bir yapıdır. Malzeme yüzeylerinde kirlenme görülmektedir.

Özgünlüğünün onarımlar ile yok olması türbenin en önemli sorunudur. Duvarları mermer ile yenilenmiştir. Mezarlar çimento malzeme ile oluşturulmuş sandukalar barındırmaktadır. Mezar taşlarının yakın döneme kadar koyu renk boyalı olduğu fotoğraflardan görülmekte, boyanın daha sonradan temizlendiği anlaşılmaktadır. Ancak mezar taşlarının yazılı kısımları arasında bu boya hala görülebilmektedir (Şekil 3.51). Duvar diplerinde bitkilenme mevcuttur.

Şekil 3.51 İbn-i Melek Türbesi mezar taşları üzerinde boya kalıntısı (09.03.2015)

3.2.2.10 Çeşme Alanı Türbesi Koruma Sorunları

Tire’de incelenen yapılar arasında en fazla sorun bulunduran yapılardan biridir. Konumu kaynaklı erişim ve algı sorunu, eleman kaybı, malzeme kaybı ve buna bağlı strüktür sorunu, nemlenme, bitkilenme/yosunlanma ve malzeme bozulmaları görülmektedir.

Yerleşim yerinin dışında, zeytinlik bir alan içerisinde bulunan Çeşme Alanı Türbesi, bilgilendirme levhası olmayan, toprak yoldan ulaşılan bir konumdadır. Bu konumunda yapıya yakın mesafeye ulaşmadan görünür algısı bulunmamaktadır.

Yapının kubbesi zaman içerisinde büyük oranda yıkılmış durumdadır. Bu durum yapının cidarlarının ve iç mekanının dış ortam etkilerine maruz kalmasına, yağmur, rüzgar etkisinin yapıda hasar oluşturmaya sebep olmaktadır. Müdahale edilmediği takdirde aşınmaların devam edeceği ve yapının strüktürel problemlerinin artacağı öngörülmektedir.

Yapının tuğla malzemeden yapılmış giriş kapısında malzeme kaybı söz konusudur. Sıvasız duvarlarda zeminden yaklaşık 1m yüksekliğe kadar bağlayıcı malzeme kaybı görülmektedir. Yapının pencereleri özensizce küçültülmüştür, ayrıca doğramaları kaybolmuştur. Mihrapta izleri görülmektedir ve yakın dönemde önünde açılmış bir çukur bulunmaktadır. Bu çukurdan yapının özgün zemin kotunun yaklaşık 30cm aşağıda olduğu anlaşılmaktadır. Kubbenin kalan bölümlerinin üstü, kasnak çevresi, yapı içi ve çevresinde yoğun bitkilenme görülmektedir.

Tire’de Cağaloğlu Ali Paşa ve Yağlıoğlu türbelerinde mihrap bulunmaktadır. Çeşme Alanı Türbesi bu yönden söz konusu yapılara benzemekte, ancak mimari açıdan bakıldığında rezonatörlerin bulunması (Şekil 3.52) diğer yapılarda benzeri olmayan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu veriler göz önüne alındığında Önkol’ın (1996) yapının mescit olduğu düşüncesinin kabul olasılığı devam etmektedir.

Şekil 3.52 Çeşme Alanı Türbesi’nde bulunan rezonatörler (03.05.2015)

3.2.2.11 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi Koruma Sorunları

Karahasan Cami bahçesinde yer alan yapı kolay ulaşılabilecek bir konumda iken bitkilenmeye bağlı erişim ve algı problemi bulundurmaktadır. Eleman kaybı, malzeme kaybı ve bozulması, yığıntı oluşumu, nemlenme ve bitki oluşumu sebepleri ile strüktürel sorunlar ile karşı karşıyadır.

Cami bahçesinden ulaşılan yapının çevresindeki ağaçlar, büyümüş bitkiler ve dış cephesinin de büyük oranda bitki ile kaplanmış olması sebebiyle algılanması oldukça güçtür (Şekil 3.53). Ayrıca bitkilerin boylarının yüksek olması yapıya ulaşmada güçlük yaşanmaktadır. Cephe üzerindeki bitkilenme bağlayıcı malzemeye zarar vermektedir.

Caminin büyük onarımla geçildiği bilinmekte ancak bu onarımlar sırasında türbenin göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Yapının doğu cephesinde toprak seviyesi pencere hizasına kadar yükselmiştir. Bu durum bu cepheden gelen zemin suyunun yapının duvarlarına etki etmesine sebep olmaktadır. Kubbede görülen nemlenme sıvada renk değişimine ve yer yer sıva kaybına yol açmıştır.

Kapı üzerinde bulunan taş sövenin kırıldığı görülmektedir. Korumaya alınmaması durumunda sövenin yıkılması kaçınılmazdır. İç cephede zeminden gelen neme bağlı olarak bağlayıcı malzeme ve sıva kayıpları gözlenmektedir (Şekil 3.54). Yapının doğramaları kaybolmuş, açıklıklarda bulunan demir korumalar üzerinde oksitlenme meydana gelmiştir. Türbe içinde bulunan iki mezarın üzerlerinde bulunan yekpare taşlar parçalara ayrılmış durumdadır.

Şekil 3.53 Karahasan Camisi bahçesinden Cağaloğlu Türbesine bakış (03.05.2015)

Şekil 3.54 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresinde zemin yükselmesi ve bağlayıcı kaybı (03.05.2015)

3.2.2.12 Yağlıoğlu Türbesi Koruma Sorunları

Tire Asri Mezarlığı'nda bulunan Yağlıoğlu Türbesi özgün mimari özellik kaybı, eleman kaybı, strüktürel sıkıntı, malzeme kaybı ve bozulması, yığıntı birikimi, nemlenme ve bitkilenme problemleri barındırmaktadır.

Yapının cenazelik ve üst katını ayıran özgün döşeme yok olmuştur. Bu sebeple iç mekan kotu değişmiştir. Yığıntı sebebi ile özgün alt kat kotu algılanmamaktadır.. Kubbe üzerine ve kasnak çevrelerinde kaplama olarak kullanılan taş malzemede

kırılmalar görülmektedir (Şekil 3.55). Dış etken kaynaklı nemlenmeye bağlı çatı yüzeyleri ve zemin diplerinde bitkilenmeye rastlanmaktadır. Sıva yüzeylerinde nemlenmeye bağlı izler ile birlikte yer yer dökülmeler görülmektedir. Özellikle kasnak çevresinde ise ciddi sıva kayıpları mevcuttur. Sıva yüzeyinde kirlenme ve akıntıya bağlı renk değişimleri görülmektedir. Pencere doğramaları yok olmuş, mevcut demir koruma oksitlenmiştir

Şekil 3.55 Yağlıoğlu Türbesi kasnağında bitkilenme, duvarlarında neme bağlı akıntı ve eleman deformasyonları (03.05.2015)

3.2.2.13 Şeyh Nasurettin Türbesi Koruma Sorunları

Şey Nasurettin Türbesi nitelikli mimari özellik göstermeyen bir anıt mezardır. Nitelsiz müdahale ve malzeme bozulmaları bulunmaktadır.

Sanatsal değeri bulunmayan mezar, Şeyh Cami'nin doğu bölümünde bulunan mezarların üstünün tek yöne eğimli bir çatı ile kapatılması ve alçak duvar üzerine demir koruma konularak oluşturulmuş bir mekandır. İç duvarlarında nemlenmeye bağlı sıva ve boya dökülmeleri görülmektedir. Çatısındaki ahşaplarda neme bağlı renk değişimi ve kılcal çatlaklar mevcuttur. Zemin ve mezarlar beton ile kaplanmış olup mezar taşları sabitlenmiştir (Şekil 3.56).

Şekil 3.56 Şeyh Nasurettin Türbesi duvar da nemlenme ve zeminde beton uygulaması (12.04.2015)

3.2.2.14 Rum Mehmet Paşa Türbesi Koruma Sorunları

Rum Mehmet Paşa Türbesi nemlenme, yosunlanma ve malzeme bozulmaları görülen bir yapıdır.

Türbede ciddi bir restorasyon çalışması yapılmıştır. Önceleri taş ayaklar arasında bulunan tuğla duvarlar sökülüş ve yapının baldaken kurgusu algılanır hale getirilmiştir. Bu onarım sırasında külahın da onarıldığı fotoğraflarla izlenebilmektedir. Günümüzde yapının iç mekanını örten kubbesinde nemlenmeye bağlı oluşmuş izler ve kılcal sıva çatlakları bulunmaktadır. Kemerler arasında kullanılan ahşap gergi elemanlarında da çatlaklar görülmektedir. Giriş platformu üzerinde yosunlanma görülmektedir. Özgün tuğla zemin döşemesi ise korumaya alınmamış ve aşınmaya devam etmektedir (Şekil 3.57).

Şekil 3.57 Rum Mehmet Paşa Türbesi'nin korumasız özgün tuğla yer döşemesi (03.05.2015)

3.2.2.15 Hacı Fakih Türbesi Koruma Sorunları

Bir bahçede yer alan Hacı Fakih Türbesi'nde nemlenme, bitkilenme, malzeme bozulmaları ve eleman kaybı gibi sorunlar bulunmaktadır.

Bakımsız durumdaki yapının kubbe ve kasnak çevresinde yoğun bitkilenme görülmektedir. Duvar yüzeylerinde neme bağlı yosun oluşmuştur. İçte ve dışta taş üzerine badanalı olan yapıda boya eskimesi gözlenmektedir (Şekil 3.58). Açıklıklarda bulunan doğramalar kaybolmuş, demir korumalar ve demir giriş kapısı yer yer oksitlenmiştir.

Şekil 3.58 Hacı Fakih Türbesi iç mekanında boya eskimesi (03.05.2015)

3.2.2.16 Balım Sultan Türbesi Koruma Sorunları

Hisarlık Köy girişinde bulunan Balım Sultan Türbesi yönlendirme tabelaları ile ulaşılan bir yapıdır. Yapıda niteliksiz ekler bulunmaktadır. Malzeme bozulması, malzeme kaybı, nemlenme ve bitkilenme görülmektedir.

Balım Sultan Türbesi köye ulaşımı sağlayan yol üzerinde geniş bir parselde yer almaktadır. Bilgilendirme tabelaları ile yapının varlığı belirtilmiştir. Zaman içerisinde müdahale edildiği anlaşılan yapının kuzeydoğu cephesindeki penceresi farklı boylarda bloklar ile daraltılarak mimari özelliği zedelenmiş, çimento malzeme ile söve yapılmıştır (Şekil 3.59). Yapının duvarları içerisindeki ahşap hatılların büyük kısmı yok olmuş, bu durum cephe yüzeyinde kanalların açılmasına sebep

olmuştur. Almaşık duvarın bağlayıcı malzemesi özellikle tuğla kemerlerde azalmıştır. Taş duvarların bir dönem yeşil boya ile boyalı olduğu derz aralarındaki kalıntılardan ve söve yüzeylerinden anlaşılmaktadır. Yapı saçak ve diplerinde neme bağlı olarak bitkilenme görülmektedir.

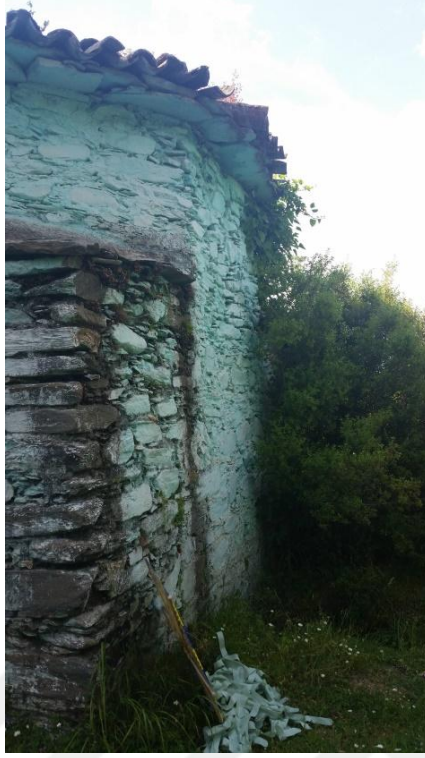

Şekil 3.59 BalımSultan Türbesi kuzeydoğu penceresi (03.05.2015)

3.2.2.17 İsa Baba Türbesi Koruma Sorunları

Balım Sultan Türbesi ile beraber Hisarlık Köyü girişinde bulunan İsa Baba Türbesi çevresinde yığıntı, yapıda malzeme bozulmaları ile neme bağlı malzeme bozulmaları ve bitkilenme bulundurmaktadır.

Hisarlık Köyü yolu üzerinde bulunan yapıya bilgilendirme tabelaları ulaşılmaktadır. Balım Sultan Türbesi'ne göre daha alçak kotta bulunan yapının dışında zemin kotu yükselmiş, iç kotu alçakta kalmasına sebep olmuştur. Kuzey cephesinde yoğun olarak bitkilenme görülmekte olup bağlayıcı malzemenin durumu tespit edilememiştir.. Yapı diplerinde ve kubbesinde de bitkilenme gözlenmektedir Yapının batı cephesi yeşil renk boya ile boyanmıştır Doğu cephesinde kasnaktan akan su ile boya yüzeyinde lekeler oluşmuştur (Şekil 3.60).

Şekil 3.60 İsa Baba Türbesi doğu cephesinde akıntı izi (03.05.2015)

3.2.2.18 Molla Çelebi Mehmet Türbesi Koruma Sorunları

Kentin yüksek bir bölgesinde bulunan Molla Çelebi Mehmet Türbesi tekil ölçekli sorunlara sahip olup bunlar özgün işlevin değişmesi, niteliksiz ek, bitkilenme ve malzeme bozulmaları olarak tespit edilmiştir.

Türbenin üst katı hemen yanında bulunan Molla Çelebi Mehmet Camisi'nin depo alanı olarak kullanılmaktadır(Şekil 3.61). Yapının duvar diplerinde ve cenazelik kat girişi önünde bitkilenme görülmektedir. Cenazelik katının tavanında önceki dönemlerde müdahale edildiğini gösteren betonarme bir kiriş görülmektedir. Açıklıklarda kullanılan demir parmaklıklarda az miktarda oksitlenme görülmektedir.

Şekil 3.61 Molla Çelebi Mehmet Türbesi iç mekanı (03.05.2015)

3.2.2.19 Işıklar Türbesi Koruma Sorunları

Tire Işıklar Köyü sınırlarında bulunan ve ismini köyden alan türbenin algı ve erişilebilirlik sorunları bulunmaktadır. Yapının strüktürel sorunları ciddi boyutlarda olup, malzeme ve eleman kayıpları, yığıntı, nemlenme, bitkilenme ve malzeme bozulmaları görülmektedir.

Işıklar Türbesi köy mezarlığında bulunmaktadır. Köye ulaşan yolun eskiden bu mezarlık önünden geçtiği anlaşılmaktadır ancak güzergahın değiştirilmesi sebebi ile mezarlık tarlaların gerisinde kalmıştır. Yaya olarak ulaşılabilen yapının mesafe sebebi ile görsel algısı zayıftır.

Yapıya ait açıklıkların çevresinde yıkıntılar meydana gelmiştir (Şekil 3.62). Bağlayıcı malzemenin aşındığı görülmekte olup yıkıntı miktarının artacağı öngörülmektedir. Yıkılan taşların gelişi güzel yerleştirilmesi ile bir takım kapatma girişimleri görülse de bilinçsiz bir müdahale olduğu anlaşılmaktadır.

Doğu bölgesinde zemin seviyesinin artması sonucu yapı toprağa gömülmüştür (Şekil 3.63). Bu bölgeden yoğun olarak nem almaktadır. Duvar içlerinde kullanılmış ahşap hatılların yok olduğu iç mekandan anlaşılmaktadır. Kubbe tepesinde birkaç sıra malzeme kaybı bulunmaktadır. İç mekan sıvasında nemlenme ile leke oluşumu ve çatlaklar gözlenmektedir. İç mekanda bulunan süslemelerin algısı nem ve kire bağlı olarak azalmıştır. Yapı çevresinde, kubbesinde ve kasnak çevresinde yoğun

bitkilenme mevcuttur. Yapının kısa sürede korumaya alınmaması ömrünün kısılmasına sebep olacaktır.

Şekil 3.62 Işıklar Türbesi kuzeybatı açıklığı (03.05.2015)

Şekil 3.63 Işıklar Türbesi kuzeydoğu görünüşü (03.05.2015)

3.2.3 Tire Türbelerinin Koruma Sorunlarının Değerlendirmesi

Tire Türbelerinin koruma sorunları incelendiğinde kentsel ve tekil ölçekli problemlerin olduğu görülmüştür (Tablo 3.1). Kentsel sorunların erişilebilirlik ve algı problemleri olduğu görülmüştür. Erişim problemi genellikle merkez dışında yer alan türbelerde görülmekte, kent merkezinde bulunanların ise farklı problemler nedeni ile bu sıkıntıda olduklarını söylemek mümkündür. Algı probleminin iki farklı

temel sebepten kaynaklandığı tespit edilmiş, yapıların mimari biçimleri ya da bulundukları konum nedeni ile algılanmasının güç olduğu görülmüştür.

Tekil ölçekli problemler türbelere göre farklılıklar göstermektedir. Kesikbaş, Buğday Dede ve Şeyh Nasurettin isimleri ile anılan mezarların yapısal nitelik göstermemektedir.

İncelenen yapılardan Ali Baba, Çeşme Alanı, Cağaloğlu Ali Paşa, Yağlıoğlu ve Işıklar türbelerinde strüktür sorunlarının bulunduğu görülmüştür. Bu yapılar yapılacak herhangi bir koruma çalışmasında ilk sırada değerlendirilecek yapılar olmalıdır.

Süreçleri boyunca çeşitli müdahale geçirdiği anlaşılan yapılarda nitelsiz ekler tespit edilmiştir. Ayrıca yapıların iç mekanlarında ya da çevrelerinde zamanla oluşmuş yığıntılar da gözlenmiş olup bu yığıntıların yapıları etkiledikleri görülmüştür.

Mezar yapılarının birincil işlevi ölünün bedeninin saklanmasıdır, bu işlev çoğunlukla cenazelik katlarında oluşturulan düzenlemeler ile sağlanmaktadır. İkincil işlevi ise ibadet ve ölüye dua etme gibi sebepler ile yapıya insanların çekilmesidir ki türbelerin üst katları bu amaçla oluşturulmuş mekanlardır. Günümüzde Alihan, Sır Hatunlar ve Molla Çelebi Mehmet türbelerinde üst kat kullanımının değiştiği görülmektedir.

Türbelerde genel olarak karşılaşılan sorunlar eleman kaybı, malzeme kaybı, nemlenme, bitkilenme, yosunlanma ve malzeme bozulmaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Türbelerin bakımlarının yapılma sıklığına göre bu sorunların biri ya da birkaçı türbelerde bulunabilmektedir.

Tablo 3.1 Tire Türbelerinin koruma sorunları

	KENTSEL ÖLÇEKLİ KORUMA SORUNLARI				TEKİL ÖLÇEKLİ KORUMA SORUNLARI										
	algı sorunu			erişilebilirlik	yapısal özellik gösterme	strüktürel problem	özgün mimari özellik kaybı	niteliksiz ek	yığıntı	özgün işlev kaybı	eleman kaybı	malzeme kaybı	nemlenme	bitkilendirme yosunlanma	malzeme bozulması
	mimari biçim sebebi ile	konum sebebi ile													
TÜRBELER															
Kesikbaş				X			X	X							X
Alihan	X							X		X		X	X		X
Süleyman Şah							X	X					X		
Alamadan Dede								X			X	X	X		X
Buğday Dede			X	X											
Sır Hatunlar	X						X	X		X					
Kara Kadı Necmettin			X											X	
Ali Baba			X	X	X									X	X
İbni Melek							X								X
Çeşme Alanı			X	X	X						X	X	X	X	X
Çağaloğlu Ali Paşa			X	X	X				X		X	X	X	X	X
Yağlıoğlu					X	X	X		X		X	X	X	X	X
Şeyh Nasrettin					X			X					X		X
Rum Mehmet Paşa													X	X	X
Hacı Fakih								X	X		X		X	X	X
Balım Sultan			X	X			X	X					X	X	X
İsa Baba			X	X					X				X	X	X
Molla Çelebi								X		X				X	X
İşıklar			X	X		X			X		X	X	X	X	X

3.3 Tire Türbelerinin Fiziksel ve Çevresel Analizi

Tire kentinde yapılan araştırmalarda 19 mezar yapısı incelemeye alınmıştır.

İncelenen alanlardan ikisi olan ve Buğday Dede, Kesikbaş isimleri ile anılan mezarlar üzerlerinde bir yapı bulunmamaktadır. Şeyh Nasurettin Cami yanında bulunan ve üç adet mezar bulunduran bölüm ise mimari ve sanatsal yönden türbe özelliği göstermemekte olup korumaya alınmış mezarlar olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu mezarların türbe olarak değil kabir/yatır gibi isimlerle anılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Tire türbeleri üzerinden yapılan çalışma kent sınırları dışında kalan yapıların erişim problemlerinin olması nedeni ile kent merkezi ile sınırlandırılmış, Balım Sultan, İsa Baba, Ali Baba ve Işıklar türbeleri kent periferinde yer aldıklarından değerlendirme dışı tutulmuşlardır. Balım Sultan ve İsa Baba türbeleri Hisarlık bölgesinin tarihsel önemi, Ali Baba Türbesi farklılaşan mimari biçimlenişi bakımından değerli yapılardır. Işıklar Türbesi ise ciddi fiziksel bozulmaları sebebi ile incelenen tüm alanlar içerisinde en acil müdahaleye ihtiyaç duyulan yer olarak görülmektedir.

Çeşme Alanı olarak anılan yapı içerisinde belirgin bir mezar bulundurmaması, çevresindeki yapılaşma azlığına ve bulundurduğu ses kontrol sistemi sebepleri ile türbe olarak inşa edilmediği, Önkol'un (1996) belirttiği gibi bir mescit olduğu düşünülmektedir.

Bahsi geçen bu beş yapı tez kapsamında detaylı olarak ele alınmasalar dahi, üzerlerinde çalışılması gereken yapılardır.

Bu bölümde Tire kent merkezinde saptanan 11 adet yapının yapım tarihleri, konumları, mimari özellikleri, özgünlük analizi, strüktür analizleri, korunmuşluk durumları, kullanım biçimleri ve algılanabilirlik durumları tespit çalışması yapılmıştır.

3.3.1 Yapım Tarihleri

Tire türbelerinin yapım tarihlerine bakıldığında yoğunluğun Beylikler ve Osmanlı dönemi olan 14-15. Yüzyılda olduğu görölmektedir. Alihan, Süleyman Şah, Alamadan Dede ve Sır Hatunlar türbeleri 14. Yüzyıla tarihlenmektedir. Kara Kadı Necmettin, İbn-i Melek, Cağaloğlu Ali Paşa, Yağlıoğlu, Rum Mehmet Paşa ve Hacı Fakıh türbeleri ise 15. Yüzyılda inşa edilmiş yapılardır. Kent merkezinde kalan ve 16. Yüzyıla tarihlenen tek türbe yapısı ise Molla Mehmet Çelebi Türbesi'dir (Şekil 3.64).

3.3.2 Yapıların Konumları

Tire Türbeleri'nin kentin farklı bölgelerine yayılmış olma durumunun Tire'nin 14-15. yüzyıllarda Mete'nin (2012) aktarımı ile iki, Armağan'ın (2006) Evliya Çelebi'den aktarımına göre üç büyük mahalleden oluşmasına ve bu bölgeler arasındaki devamlı ilişkiden dolayı yerleşimin dağınık olmasına bağlıdır (Tablo 3.2).

Tablo 3.2 Tire Türbelerinin konum ve tarihleri

İSİM	MAHALLE	ADRES	[YÜZ]YIL
Ali Han	Kurtuluş	Yeni Cami güneyi	1334
Süleyman Şah	Cumhuriyet	İbni Melek Caddesi	1349
Alamadan Dede	Dört Eylül	2. Alamadan Sokak	14.yy
Sır Hatunlar	Karagazi	Kavakdibi Caddesi	14.y sonu (1473?)
Karakadı	İpekçiler	Karakadı Cami doğusu	14.yy
İbni Melek	Cumhuriyet	İbni Melek Caddesi	15.yy başı
Cağaoğlu	Cumhuriyet	Cağaoğlu Sokak	15.yy başı
Yağlıoğlu	İhsaniye	Tire mezarlığı	15.yy başı
Rum Mehmet	Duatepe	Rum Mehmet Cami g.batı	1472
Hacı Fakih	Çeşme Alanı	Terzi Sokağı	15.yy sonu
Molla Çelebi	Paşa	Molla Cami Yokuşu	16.yy başı

Kent içinde dağınık halde bulunan türbelerin bulundukları alanlar da farklılık göstermektedir. Beylikler ve Osmanlı döneminde cami yaptıran kişilerin kendi türbelerini bu camilerin yakınında inşa ettikleri bilinmektedir. Tire türbeleri incelendiğinde cami ile bağlantılı olan yapılar bulunduğu gibi bağımsız olarak inşa edilmiş mezar anıtlarının da bulunduğu tespit edilmiştir. Şekil 3.65'de kent içinde incelenen türbeler bu bağlamda sınıflandırılmıştır.

Tire'de bulunan Rum Mehmet Paşa, Molla Çelebi Mehmet ve Cağaloğlu Ali Paşa türbeleri –ilk ikisi kendi adları ile aynı olmak üzere- cami bahçesinde yer almaktadır. Ancak bu türbelerde yatan kişilerin camileri yaptıran kişiler olmadığı, hazır yapılmış durumda olan yapıların başka kişiler için kullanıldığı görülmektedir

Kara Kadı Necmettin Türbesi aynı isimli bir caminin yanında yer alsa da günümüzde yapıya ulaşmak için farklı bir bahçeden geçilmektedir. Sır Hatunlar Türbesi de cami ile kaynaşmış bir yapı olup türbenin görsel-fiziksel bağlantısı günümüzde sokak üzerinden sağlanmaktadır.

Tire Türbelerinin bulundukları konum incelendiğinde cami ile ilişkili olmayan türbelerin birer yeşil alan içerisinde bulundukları görülmektedir. Bu durumun istisnai örneği ise Alihan Türbesi'dir. Alihan Türbesi kentteki parsel düzeninde bulunduğu parseli tamamen kaplamaktadır.

Alamadan Dede Türbesinin bir bahçe ilişkili olarak inşa edildiği belirtilse de günümüzde bir bahçe içerisinde bulunmaktadır. Hacı Fakıh Türbesinin de bir bahçe içinde yer aldığı ve bu türbenin yanında farklı mezar taşlarının da bulunduğu görülmektedir.

Süleyman Şah ve İbn-i Melek türbeleri kent merkezindeki konumları itibari ile kullanımın yoğun olduğu, park olarak düzenlenmiş bir alanda bulunmaktadır. Günlük yaşamda en sık görülen türbeler bu parkta yer alan türbelerdir.

Yağlıoğlu Türbesi ise, kentin asri mezarlık alanının girişinde bulunmaktadır.

Şekil 3.65 Türe türbelerinin konum analizi

3.3.3 Mimari Özellikleri

Tire Türbelerinin mimari özelliklerine bakıldığında dönemin farklı biçim arayışları görülmektedir (Tablo 3.3).

Yapıların kat sayılarına bakıldığında eşit bir dağılım karşımıza çıkmaktadır. Alamadan Dede, Cağaloğlu Ali Paşa, Hacı Fakih, İbn-i Melek, Rum Mehmet Paşa ve Süleyman Şah türbeleri tek katlı iken Alihan, Kara Kadı Necmettin, Molla Çelebi Mehmet, Sır Hatunlar ve Yağlıoğlu türbeleri iki kattan oluşmaktadır.

Yapı gövdelerinde kübik, dikdörtgen ve altıgen plan şemaları tercih edilmiştir. Hacı Fakih, Molla Çelebi Mehmet, Süleyman Şah türbeleri kübik plan şemasında inşa edilmişlerdir. Alamadan Dede, Alihan ve Sır Hatunlar türbeleri dikdörtgen plan şeması uygulanan örneklerdir. Cağaloğlu Ali Paşa, Yağlıoğlu ve Rum Mehmet Paşa türbeleri ise altıgen plan şemasına sahip yapılardır. Beylikler döneminde uygulanmaya başlayan sekizgen plan şemasına merkez türbelerinde rastlanmamaktadır. Kara Kadı Necmettin Türbesi ise beşgen plan şeması ile özgün bir özellik sergilemektedir.

Gövdeden kubbeye geçiş unsuru olarak Türk üçgenlerini daha çok kullanılmış olup Alihan, Hacı Fakih, Kara Kadı Necmettin, Sır Hatunlar ve Süleyman Şah türbelerinde görülmektedir. Alamadan Dede ve Molla Çelebi Mehmet türbelerinde pandantif, bulunurken Cağaloğlu Ali Paşa ve Yağlıoğlu türbelerinde tromp ile kubbeye geçiş sağlanmıştır. Rum Mehmet Paşa Türbesinde Türk üçgenleri üzerinde mukarnas bezeme bulunmaktadır. İbn-i Melek Türbesi ise üst örtüsüz bir yapı olduğundan geçiş unsuru bulundurmamaktadır.

Tire türbelerinin genelinde üst örtü olarak kubbenin kullanıldığı söylemek mümkündür. Piramit külahı ile Rum Mehmet Paşa Türbesi diğer türbelerden farklılık göstermektedir. İbn-i Melek Türbesi ise uğradığı değişimden dolayı bir üst örtü bulundurmamaktadır.

Üst örtü bulundurmayan İbn-i Melek Türbesi ve külah örtüsü ile Rum Mehmet Paşa Türbesi hariç diğer yapılarda birer kasnak bulunmaktadır. Alamadan Dede, Alihan, Molla Çelebi Mehmet, Sır Hatunlar ve Süleyman Şah türbeleri sekizgen kasnağa sahip yapılardır. Hacı Fakih, Cağaloğlu Ali Paşa ve Yağlıoğlu türbeleri ise onikigen kasnaklar ile kubbeleri taşımaktadır. Ongen kasnağı ile Kara Kadı Necmettin türbesi ise diğerlerinden farklılık göstermektedir.

Mevcut durumları ile türbelerin zeminlerinin farklılıkları bulunmaktadır. Alihan, Cağaloğlu Ali Paşa, Hacı Fakih ve Yağlıoğlu türbelerinin zemin kaplamaları topraktır. Alamadan Dede, Kara Kadı ve Süleyman Şah türbeleri kullanımları devam ettiğinden halı ile kaplı olduğundan zemin kaplamaları tespit edilememiştir. Molla Çelebi Mehmet Türbesi ahşap rabita kaplamalı iken, Rum Mehmet paşa Türbesi'nde özgün altıgen tuğla kaplamalar görülmektedir. Sır Hatunlar Türbesi iç mekanına seramik malzeme döşenmiş, İbn-i Melek Türbesi dökme mozaik ile kaplı durumdadır.

Tablo 3.3 Tire türbelerinin mimari özellikleri

	KAT		GÖVDE				GEÇİŞ UNSURU				KASNAK		ÖRTÜ		ZEMİN				KAPI YÖNÜ											
TÜRBE ADI	1	2	Yok	Küçük	Dikdörtgen	Beşgen	Altıgen	Türk Üçgeni	Pandantif	Tromp	Yok	Sekizgen	Ongen	Onikigen	Yok	Kübbe	Kulah	D. Mozaik	Tuğla	Toprak	Ahşap	Değişmiş	D	GD	G	GB	B	KB	K	KD
Alamadan Dede	x				x				x			x				x						x	x							
Alihan		x			x			x				x				x				x					x					
Cağaoğlu	x						x			x				x		x				x								x		
Hacı Fakih	x			x				x						x		x				x							x			
İbni Melek	x		x								x				x			x									x			
Karakadı		x				x		x					x			x						x						x		
Molla Çelebi		x		x					x			x				x					x								x	
Rum Mehmet	x						x	x							x		x		x									x		
Sır Hatunlar		x			x			x				x				x						x						x		
Süleyman Şah	x			x				x				x				x						x			x					
Yağlıoğlu		x					x			x				x		x				x								x		

3.3.4 Özgünlük Durumu

Tire Türbelerinin özgünlük durumları incelenirken 3 temel gruplandırma yapılmıştır. “Özgün” yapılar süreçleri içerisinde mekânsal-fiziksel müdahale görmemiş, “az değişmiş yapılar” özgün kurguları korunmakla birlikte eleman bazında değişiklikler yapılmış yapılardır. “Çok değişmiş yapı” kategorisi ise fiziksel ve mekânsal müdahaleler uygulanmış yapılar olarak değerlendirilmektedir (Şekil 3.66).

Mekan kurgusu değişerek mermer kaplamalar eklenmiş İbn-i Melek Türbesi ve erken dönem eklerinin yanı sıra yakın dönemde eklenmiş seramik kaplama, PVC doğrama elemanları ile Sır Hatunlar Türbesi özgün hallerinden uzaklaşmış, farklılaşmış yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Süleyman Şah plan kurgusu, strüktür özellikleri korunmuş ancak zemin kaplamasının değişmesi, sandukaların özgün formlarının kaybolmuş olması ile ahşap kapısının yakın dönemde üretilmiş olması ve Önkal’ın (1991) aktardığına göre iç mekanın sıvanması sonucu özgün mekan hissinin azalmış olması sebebi ile yapı “az değişmiş yapı” grubuna girmektedir.

Yukarıda bahsedilen türbeler hariç Tire’nin diğer türbeleri özgün mimari özelliklerini korumaktadırlar. Burada Rum Mehmet Paşa Türbesinin baldaken kurgusunun zaman içerisinde yığma ayaklar arası doldurularak kapalı mekan kurgusuna dönüştüğünü ancak yapılan çalışmalar ile tekrar baldaken kurguya sahip bir türbe olarak karşımızda durduğunu belirtmek gerekmektedir.

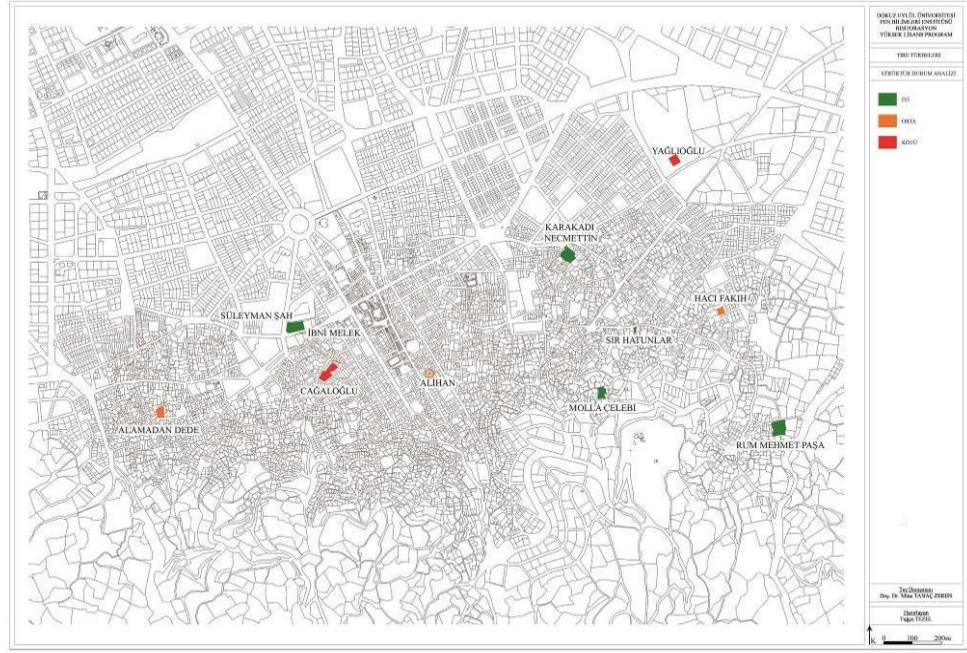
3.3.5 Strüktür Durum Analizi

İncelenen Tire Türbeleri'nin strüktür durumları üç grup altında incelenmiştir. “İyi” durumdaki yapılar onarım geçirmiş ve bakımları süren yapılardır. “Orta” durumdaki yapılar çeşitli onarım geçirseler dahi bakımları yapılmayan, ilerleyen dönemlerde müdahale edilmediği durumda dış etkenlere bağlı olarak taşıyıcı sistemlerinde deformasyon oluşabilecek türbelerdir. “Kötü” olarak belirtilen yapılar ise strüktürel problemleri bulunan, bu konuda müdahale edilmesi önem arz eden yapılardır (Şekil 3.67).

Süleyman Şah, İbn-i Melek, Kara Kadı Necmettin, Molla Çelebi Mehmet, Sır Hatunlar ve Rum Mehmet Paşa türbeleri onarım geçirmiş yapılardır. Taşıyıcı sistemlerini etkileyecek herhangi bir bozulmaya sahip olmamalarından dolayı “iyi” strüktür durumuna sahip olarak değerlendirilmişlerdir.

Alamadan Dede, Alihan ve Hacı Fakih türbelerine zaman zaman müdahale edildiğine dair izler bulunmaktadır. Ancak bu yapıların bakımsız bırakıldığı görülmektedir. Dış etkilere açık durumdaki bu yapılarda rüzgar, yağmur gibi etmenlerde bağlayıcı malzeme kayıpları meydana gelebilir, böylece strüktürel sorunlar ile karşı karşıya kalabilir olduğu düşünülmektedir. Bu sebeplerden dolayı söz konusu türbeler “orta” derece sorunlu yapılar olarak kabul edilmiştir.

Yağlıoğlu ve Cağaloğlu Ali Paşa türbeleri 3.2.2.11 ve 3.2.2.12 bölümlerinde aktarıldığı üzere strüktürel sorunlara sahip mezar anıtlarıdır. Döşeme kaybı, bağlayıcı malzeme kaybı gibi sorunlar barındıran bu yapıların taşıyıcı sistemleri “kötü” durumdadır.

Şekil 3.67 Türe türbelerinin strüktür durum analizi

3.3.6 Korunmuşluk Durumu

Yapıların korunmuşluk durumları incelenirken yapıların ihtiyaç duydukları müdahale çeşidine göre hareket edilmiştir. Koruma kuramında müdahale çeşidi basit onarım ve esaslı onarım olarak iki ana başlığa ayrılmaktadır.

Basit onarım gereken yapılar fiziksel olarak korunmuş fakat temizlik ile birlikte giderilebilecek sorunları, eleman/malzeme bozulmalarından kaynaklı müdahale edilmesi gereken yapılardır. Esaslı onarım gereken türbeler ise bozulmalar ile birlikte malzeme ve eleman kayıpları da görülen yapılardır.

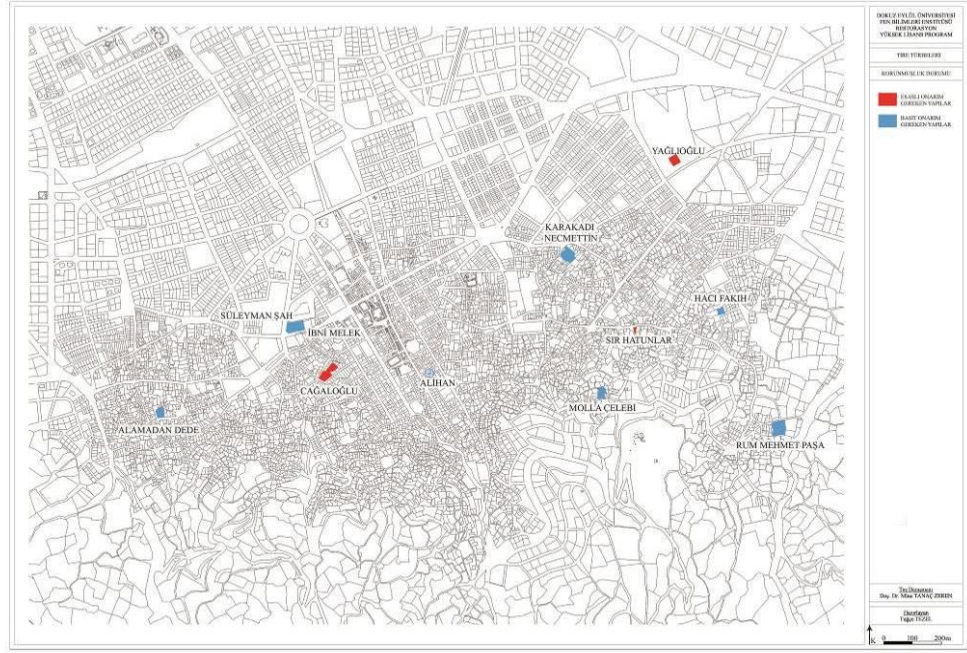
Süleyman Şah, İbn-i Melek, Kara Kadı Necmettin, Rum Mehmet Paşa ve Molla Çelebi Mehmet türbelerinde duvar diplerinde ve kasnaklarda neme bağlı bitkilenme, boya eskimesi bu yapıların ortak sorunudur. İbn-i Melek Türbesi özgün durumunu kaybetmiş bir anıt olmasına karşın olası yapılacak esaslı müdahalenin daha fazla zarar verebileceği düşünüldüğünden mevcut durumun iyileştirilerek yaşatılması fikri ortaya atılmıştır.

Alamadan Dede, Alihan ve Hacı Fakih türbelerinde bakımsızlık kaynaklı sorunlar görülmektedir. Duvar diplerinde ve kasnaklarda neme bağlı bitkilenme, boya eskimesi sorunlarının yanında sıva dökülmesi, metal elemanlarda oksitlenme, doğramaların deformasyonu, dış cephelerin uzun süre iklim ve hava koşullarına maruz kalması ortak problemlerdir.

Esaslı onarım gereken yapılar ise Sır Hatunlar, Yağlıoğlu ve Cağaloğlu Ali Paşa türbeleridir. Sır Hatunlar Türbesinin özgün kurgusu erken dönemde değişmiştir ancak yakın dönemlerde eklenen PVC doğrama, demir koruma ve özellikle bağlayıcı malzeme ile uygulanan seramik kaplama esaslı bir onarım ile giderilebilecek sorunlardır. Yağlıoğlu Türbesi katlar arasındaki döşemesini kaybetmiş, zemini dolmuş, doğramaları kaybolmuş, mevcut demir korumaları oksitlenmiş olduğundan ciddi müdahale gerektirmektedir. Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi'nde ise fiziksel bozulmaların yanında strüktürel sorunlar bulunmaktadır. Yapı boşluklarını oluşturan

elemanların kırılması, boşluk çevrelerinde ve iç mekanda zemine yakın bölgelerde bağlayıcı malzeme kayıpları bulunması ve yapı malzemesi kaybının olması, dış zemin kotunun yükselmesine bağlı olarak duvarın alt kısımlarındaki sorunların tespit edilememesi bu yapının önemli sorunlarıdır (Şekil 3.68).

Şekil 3.68 Türe türbelerinin korunmuşluk durumu

3.3.7 Kullanım Biçimleri

Türbe yapılarının üst katları dua etmek, namaz kılmak gibi dini görevlere ayrılan mekanlardır. Tire’de üst kat kullanımının farklılaştığı örnekler olduğu görülmektedir (Şekil 3.69).

Süleyman Şah ve İbn-i Melek türbeleri kent içerisindeki konumlarından dolayı sık olarak ziyaret edilen mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Rum Mehmet Paşa, Hacı Fakih ve Alamadan Dede türbeleri sıklıkla ziyaret edilmeseler de özgün işlevleri devam eden yapılardır.

Benzer mimari biçimleniş özellikleri gösteren Alihan ve Sır Hatunlar Türbeleri iki katlı olup alt katlarında mezarlar görülmektedir. Ancak üst katları birer konut olarak kullanılmaktadır.

Kara Kadı Necmettin Türbesi içerisinde bir kitaplık yer almaktadır. İç mekanın düzenli oluşuna bakılarak bu mekanın çeşitli okumalar yapmak üzere kullanıldığı söylenebilir.

Molla Çelebi Mehmet Türbesi bulunduğu caminin müstemilatı olarak kullanılmakta olup içerisinde dönemsel olarak kullanılan eşyalar görülmektedir.

Yağlıoğlu Türbesi belki de kaybolan döşemesinden dolayı aktif olarak kullanılmamakta olan metruk haldeki yapılardır. Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi’nin çevresindeki bitkilenmeye ve içindeki kirliliğe bakılarak terk edilmiş bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.

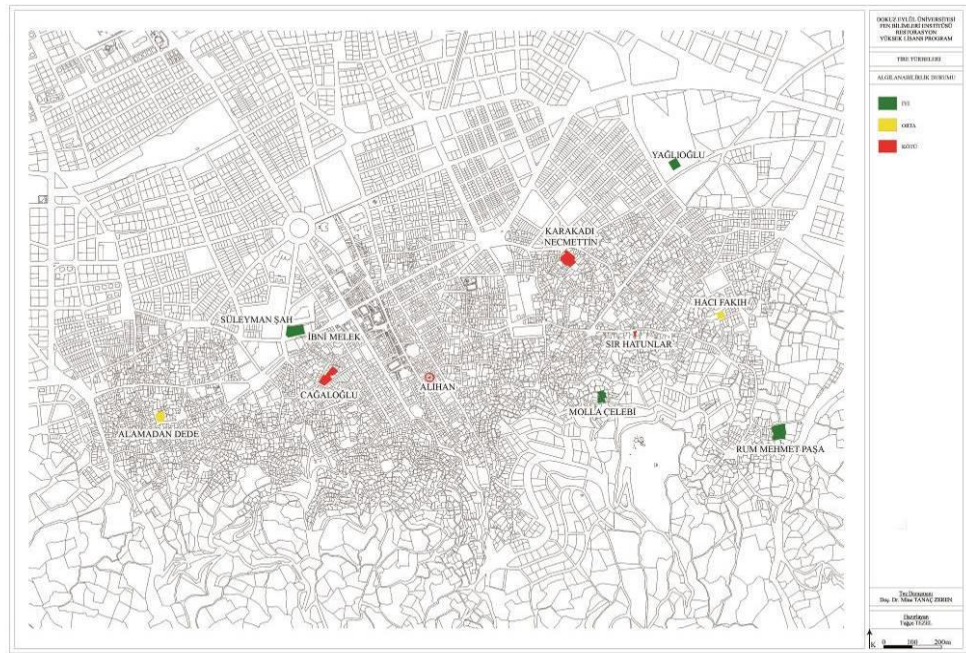
3.3.8 Algılanabilirlik Durumu

Tire Türbelerinin incelenen diğer bir özelliği ise kent içerisindeki hayatta algılanabilir olma durumlarıdır (Şekil 3.70).

Süleyman Şah ve İbn-i Melek Türbeleri kentin yoğun kullanım alanı olan bölgede, Belediye Parkı'nda yer almaktadırlar. Molla Çelebi Mehmet ve Rum Mehmet Paşa türbeleri, bulundukları caminin yanında sokaktan ve bahçeden görülebilen yapılardır. Yağlıoğlu Türbesi ise kent mezarlığının girişinden kolaylıkla fark edilmektedir. Bu yapıların kent içerisindeki görsel algılarında bir sorun bulunmamaktadır.

Alamadan Dede ve Hacı Fakih türbeleri kendilerine ait birer bahçe içerisinde yer almaktadırlar ve bu bahçelerde birer yapı bulunduğu fark edilebilmektedir. Alamadan Dede türbesinin bahçesi bir park olarak düzenlenmiş, kapısına bilgilendirme panosu asılmıştır ancak bahçe içerisindeki konumdan dolayı bu alana ulaşmayan kişilerin görsel algılaması zordur. Hacı Fakih sokağa cephe veren bir yapıdır ancak bir bilgilendirme çalışması yapılmamıştır.

Alihan ve Sır Hatunlar türbeleri mimari biçimlenmeleri dolayısı ile algılanmayan yapılardır. Her iki yapı da kent dokusunda, bitişik nizamda, parsel düzeninde yapılar olarak kaldıklarından konut dokusu içerisinde fark edilmemektedirler. Cağaloğlu Ali Paşa ve Kara Kadı Necmettin türbeleri ise birer cami ile ilişkili olmakla birlikte avlu arkasında yer almaktadırlar. Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi, ikinci platform üzerinde geri planda yer almakta, çevresindeki bitki dokusunun yoğunluğu sebebi ile avludan algılanmamaktadır. Kara Kadı Necmettin Türbesi ise, Kara Kadı Camii'nin medrese plan kurgusu dışında, cami girişinden farklı bir girişe sahip olması ve yoldan uzakta bulunması sebebi ile rahat ulaşılan bir konumda bulunmamaktadır.

3.4 Tire Türbelerinin Değerlendirmesi

Tire türbelerinin incelenmesi sonucunda yapıların birbirlerinden farklı koruma sorunlarına sahip oldukları görülmüştür. İncelenen 19 yapının 4 tanesi Tire merkezi sınırları dışarısında yer aldığından, 3 tanesi yapısal nitelik taşımadığından ve 1 adedinin türbe ya da mescit olması konusu kapsamlı araştırma gerektirdiğinden, tespit edilen 11 mezar yapısı dört müdahale grubu altında toplanmıştır.

3.4.1 Müdahale Gerekmeyen Yapılar

Süleyman Şah, Rum Mehmet Paşa ve Molla Çelebi Mehmet türbeleri strüktür olarak iyi durumda, özgünlüklerini korumuş, noktasal müdahaleler ile sorunsuz yapılar haline getirilebilecek ve kentsel ortamda algılanmaları kolay yapılarıdır. Süleyman Şah, Rum Mehmet Paşa türbeleri özgün işlevlerini devam ettirmektedir. Molla Çelebi Mehmet Türbesi depo olarak kullanılmakta olup kolay bir şekilde özgün işlevini kazanabilecektir. Bu sebepten bu üç yapıya müdahale yapılması gerekmemektedir.

İbn-i Melek Türbesi mevcut formunda taşıyıcı sistemi iyi durumda, noktasal onarımların yeterli olacağı, kentin en merkezi bölgesinde ziyarete açık olan bir anıttır. Yapı fiziksel değişim geçirmiş, ancak geri dönüşünün yapıya daha fazla zarar vereceği düşünüldüğünden mevcut durumunun korunması tercih edilmiştir.

3.4.2 Tekil Ölçekte Müdahale Gereken Yapılar

Sır Hatunlar, Hacı Fakih ve Yağlıoğlu türbeleri tekil ölçekte müdahalelerin yeterli olacağı yapılarıdır.

Sır Hatunlar Türbesi'nin taşıyıcı sistemi iyi durumdadır. Yapılan eklemeli çıkarmalarla özgün mekan kurgusunu geri döndürülemeyecek şekilde kaybetmiş olsa da son dönem eklerinin temizlenmesi için esaslı bir onarım geçirmesi gerekmektedir.

Konut işlevinin sonlandırılması mümkündür. Ancak mimari biçimlenişinden gelen algı sorunu fiziksel müdahaleler ile giderilemeyecek olup farklı çözümler aranmalıdır.

Hacı Fakih Türbesi'nin mevcut durumda ciddi strüktür sorunları bulunmamasına rağmen müdahale edilmediği durumda yapı zayıflayacaktır. Özgün form ve işlevini koruyan yapının eskime, nemlenme, doğrama deformasyonu gibi sebeplerle eleman bazında onarım görmesi gerekmektedir. Konut dokusu içinde bir bahçe ile çevrili yapının algısının artırılması mümkündür.

Yağlıoğlu Türbesi döşeme kaybı ile birlikte bağlayıcı malzeme kayıplarının görülmesi taşıyıcı sistemini etkilemektedir. Rahat algılanır bir konumda bulunan bu özgün yapının strüktür ve eleman sorunlarını giderecek esaslı bir onarıma ihtiyacı vardır. Onarım ile üst katın ziyarete açılması mümkün olacaktır.

3.4.3 Kentsel Ölçekte Müdahale Gereken Yapılar

Kara Kadı Necmettin Türbesi strüktür sorunu bulunmayan, noktasal müdahalelerin yeterli olduğu, dua/ibadet etmek için inşa edilen üst katın, özgün işlevinden farklı, kitaplık fonksiyonu ile kullanıldığı eden bir yapıdır. Ancak sokak ile doğrudan ilişki kurmadığı gibi cami ile de direk olarak bağlanmayan çevre düzeni düzenlenerek algısının artırılması mümkündür.

3.4.4 Hem Tekil Hem Kentsel Ölçekte Müdahale Gereken Yapılar

Alihan, Alamadan Dede ve Cağaloğlu Ali Paşa türbeleri tekil problemlerinin yanında kentsel koruma sorunları da bulunan yapılardır. Bu sebepten hem tekil hem kentsel ölçekte müdahale gereken yapılar sınıfına dahil edilmişlerdir.

Alihan Türbesi'nin strüktürel bir sorunu bulunmamaktadır. Özgünlüğünü korumakla birlikte giriş kapısı üzerindeki betonarme lento dışında eki yoktur. Eleman bazında yapılacak müdahaleler problemleri giderilebilir. Sır Hatunlar

Türbesi gibi mimari biçimlenişinden gelen algı sorunu fiziksel müdahaleler ile giderilemeyecek durumdadır. Türbeye, kent merkezindeki konumundan kaynaklanan potansiyelinden dolayı kentsel ölçekte müdahale gerçekleştirilebilir.

Alamadan Dede Türbesi fiziksel ve işlevsel olarak özgün durumunu koruyan bir mezar yapısıdır. Taşıyıcı sistem dayanımında önemli bir sorun olmasa da dış etkilere karşı koruma uygulanmadığında Bağlayıcı malzeme kayıpları yaşama olasılığı vardır. Eskime, nemlenme, bitkilenme gibi noktasal sorunların yanında doğrama, demir koruma gibi elemanlarda karşılaşıla sorunlar giderilmelidir. İçerisinde bulunduğu konut dokusunda yapılacak müdahaleler ile algısı artırılabilir.

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi özgünlüğünü korumasına karşın diğer sorunları bünyesinde barındırmaktadır. Bağlayıcı malzeme kaybı ile strüktürel zayıflama esaslı onarım ihtiyacının temel sebebidir. Çevreleyen bitki topluluğu ve yapı stoğu ile parsel içi/dışı algısı neredeyse yok olmuştur. Tüm bu olumsuz etmenlerin birleşimi yapının terk edilmesine yol açmıştır.

3.4.5 Tire Türbelerinin Değerlendirmesi Sonucu

Tire Türbelerinde yapılan fiziki ve çevresel analizler sonucunda mezar yapıları dört müdahale gereksinim grubuna ayrılmış ve Tablo 3.4’de görülen dağılım ortaya çıkmıştır.

Tablo 3.4 Tire merkezinde bulunan türbelerin müdahale gereksinimlerine göre gruplandırılması

MÜDAHALE GEREKMEYEN	TEKİL ÖLÇEKTE MÜDAHALE GEREKEN	KENTSEL ÖLÇEKTE MÜDAHALE GEREKEN	HEM KENTSEL HEM TEKİL ÖLÇEKTE MÜDAHALE GEREKEN
Süleyman Şah	Sır Hatunlar	Kara Kadı Necmettin	Alihan
Rum Mehmet Paşa	Hacı Fakih		Alamadan Dede
Molla Çelebi Mehmet	Yağlıoğlu		Cağaloğlu
İbn-i Melek			

Süleyman Şah, Rum Mehmet Paşa, Molla Çelebi Mehmet ve İbn-i Melek türbelerinin herhangi bir müdahaleye gereksinimleri olmadığı görülmüştür. Sır Hatınlar, Hacı Fakih ve Yağlıoğlu türbeleri için kentsel ölçekte müdahale gerekmiyip tekil ölçekte yapılacak önemler ile korunabilir yapılardır. Kara Kadı Necmettin türbesi ise tekil ölçekte müdahale edilmesi gerekmeyen ancak algı problemi dolayısıyla kentsel müdahale edilmesi gereken bir yapıdır.

Hem tekil hem kentsel ölçekte problemlili görülen yapılar ise Alihan, Alamadan Dede ve Cağaloğlu Ali Paşa türbeleridir. Bu üç yapı özelinden Bölüm 3.3'te yapılan analizler karşılaştırılacak olursa Tablo 3.5'te görülen durum ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.5 Hem kentsel hem tekil ölçekte müdahale gereken yapıların karşılaştırması

	Alihan	Alamadan Dede	Cağaloğlu Ali Paşa
Konum	Bahçesi olmayan	Bahçe içerisinde	Cami ile ilişkili
Özgünlük	Az değişmiş	Özgün	Özgün
Strüktür durumu	Orta	Orta	Kötü
Korunmuşluk	Basit onarım	Basit onarım	Esaslı onarım
Kullanım biçimi	Türbe+konut	Türbe	Metruk
Algı	Kötü	Orta	Kötü

Tezde, yapıların yaşama dahil edilmesi ve tarihsel sürecinin devamlılığının sağlanması için yöntem önerisi geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik olarak özgünlüğünü koruması, strüktürel problemlerinin bulunması, esaslı onarım gerekmesi, metruk halde ve algısının kaybolmuş olmasından dolayı Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi örnek yapı olarak seçilmiştir. Geliştirilen yöntem önerisi diğer türbe yapıları özelinde de uygulanabilir olup, Tire genelindeki tarihi doku için de bir örnektir.

3.4.6 Tire Türbeleri Koruma Sorunlarına Çözüm Önerileri

Tire Türbeleri üzerinde yapılan incelemelerde yapıların farklı ölçeklerde müdahale gereksinimleri oldukları saptanmıştır. Kentteki mezar yapısı stoğu önemli

bir mimari etmen olup bu yapıların korunarak kentin bu yöndeki zenginliğinin aktarılması önemli bir konudur.

İncelenen türbeler içerisinde Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi Bölüm 3.4.5’de anlatıldığı üzere kent için örnek bir alan olarak seçilmiştir. Bu alan üzerindeki çalışmalar Bölüm 4’te detaylandırılmış ve bunun sonucunda koruma önerileri getirilmiştir. Ancak kentte incelenen diğer türbe yapıları için aşağıdaki müdahaleler önerilmekte olup, geliştirilen yöntem ile detaylı analizlerinin yapılması farklı önerilerin geliştirilmesini sağlayabilir (Şekil 3.71).

Süleyman Şah, Rum Mehmet Paşa, Molla Çelebi Mehmet ve İbn-i Melek türbeleri müdahale gerekmeyen yapılar olduklarından bu yapılar için herhangi bir öneri getirilmemiştir.

Sır Hatunlar, Hacı Fakih ve Yağlıoğlu türbeleri tekil ölçekte müdahale gereken yapılar olduklarından, söz konusu yapıların restorasyon projelerinin hazırlanarak yapıların korunması önerilmektedir.

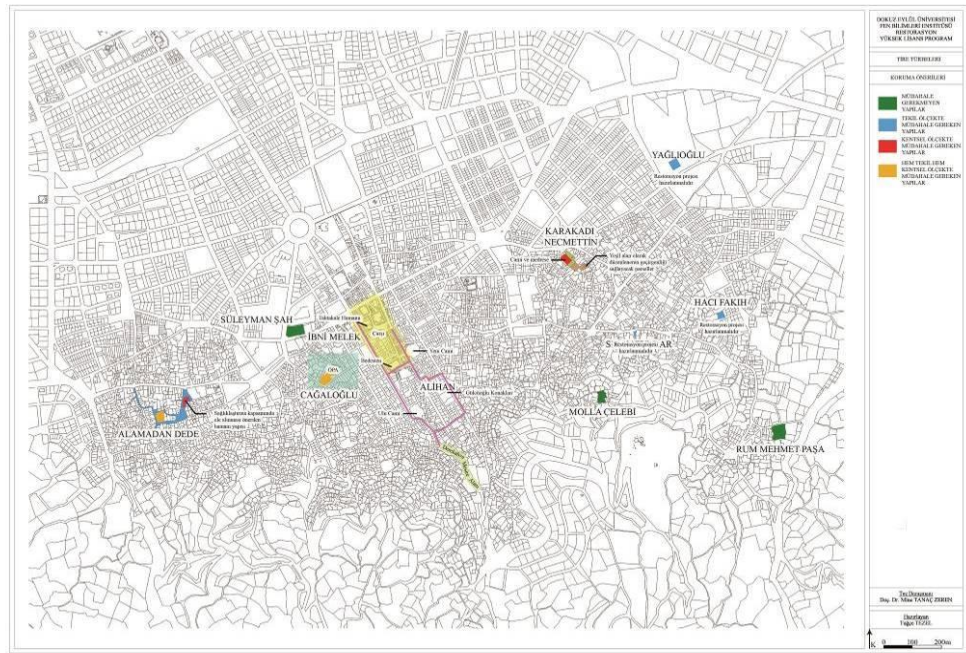
Kara Kadı Necmettin Türbesi fiziksel sorunlar içermemektedir. Ancak algısının iyi olmamasından dolayı kentsel müdahale gereken yapı olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu türbenin bulunduğu yeşil alan bir potansiyel olarak görülmektedir. Türbenin bulunduğu parselin kuzeydoğusunda kalan ve Gürcü Melek Caddesinden giriş alan parsel üzerinde yapı bulunmamaktadır. Boş olan bu parselin kamulaştırılarak türbe bahçesi ile birleştirilmesi, bu sayede geçirgen bir ortam yaratılması, alanın bahçe-park olarak düzenlenerek kullanımının arttırılması, yapının kentsel algısının arttırılarak tanıtılması için öneri olarak sunulmaktadır.

Alihan Türbesi bahçesiz bir yapı olup mimari biçimlenişi dolayısıyla algısı zayıf olan bir yapıdır. Kent merkezindeki konumu göz önüne alındığında yapının tanıtılması kolay olacaktır. Tarihi çarşıdan başlayarak Bedesten, Yeni Cami, Alihan Türbesi ve Gülcüoğlu Konakları gibi tarihi yapıların bulunduğu bir güzergah oluşturularak kentin en önemli mesire yeri olan Derekahve’ye ulaşılabilir. Ayrıca

Derekahve'den kent merkezine doğru çizilecek ikinci bir güzergah ile Ulucami, Tahtakale Hamamı gibi farklı yapılar da ziyaretçiye tanıtılabilir.

Alamadan Dede Türbesi konum itibari ile konut bölgesinde bir bahçe içerisinde yer almaktadır. Türbenin restorasyon çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Ayrıca ana caddeye bağlanan sokaklara sağlıklılaştırma müdahalesi gerçekleştirilmesi, bölgenin bir bütün olarak ele alınmasını sağlayacaktır. Ayrıca Hamza Ağa Cami ile sonlanan Kızlarçeşme Sokak'ta bulunan eski hamam yapısının proje kapsamında korumaya alınması önerilmektedir.

BÖLÜM DÖRT

CAĞALOĞLU ALİ PAŞA TÜRBESİ

Tire Türbeleri incelendiğinde Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi'nin kent merkezinde bulunduğu ve Bölüm 3'te tespit edilen koruma sorunlarını barındırdığı görülmektedir. Bu bölümde Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi yakın çevresi ile birlikte detaylı olarak incelenmiştir. Mevcut durum zerinde yapılan analizlerde yapı çevresinde yer alan yapı stoğunun ulaşım alan kullanımı, gabari özellikler ve nitelik durumları saptanmıştır. Tekil ölçekte incelenen türbe yapısının koruma sorunları detaylı olarak incelenmiştir.

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi merkez alınarak yapılan incelemeler sonucunda koruma problemleri ortaya çıkarılmış ve alanın potansiyelleri tespit edilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi ve yakın çevresi için koruma projesi önerileri getirilmiştir.

4.1 Mevcut Durum Tespiti

4.1.1 Çevre Verileri

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi Cumhuriyet Mahallesi konut dokusu içerisinde Karahasan Camisi bahçesinde (14 Ada, 1 Parsel), caminin kuzeyinde bulunmaktadır. Cumhuriyet Meydanı'ndan güneye doğru ilerleyen Cumhuriyet Caddesi devamındaki Yanıkkonak Caddesi üzerinde, batı yönlü parsel girişi bulunmaktadır. Kent merkezinden (Cumhuriyet Meydanı) Karahasan Cami'ne giden aks üzerinde Kent Müzesi, Belediye Binası ve arkasındaki Süleyman Şah ve İbn-i Melek Türbeleri'ni barındıran belediye parkı, Alaybey Parkı ve Alaybey Cami bulunmaktadır. Aynı aksın devamında ise Eski-Yeni Hamam ve Mescidi yer almaktadır (Şekil 4.1).

Kent merkezinden Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi'ne ilerlerken karşılaşılan ilk ziyaret noktası Tire Belediyesi'nin eski yönetim yapısı olan Kent Müzesi'dir. Müze

kentin tarihini belgelerle göstermekte, kentte yetişmiş Türkiye'nin önemli isimlerini tanıtmakta ve kent ile özdeşleşmiş dokumacılık, keçecilik, saraçlık gibi meslek gruplarını temsili maketler ile anlatmakta ve yaşatmaktadır.

Cumhuriyet Caddesi üzerinde türbeye doğru devam edildiğinde Tire Belediye Binası'na ulaşılmaktadır. Belediye binasının güneyinde bulunan park içerisinde yer alan Süleyman Şah Türbesi ve İbn-i Melek Türbesi Bölüm 3'te ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Park kent yaşamında aktif olarak kullanılmakta, türbelerin tanıtımının yapılması sayesinde özellikle yerli turistlerin uğradığı bir mekandır.

Belediye Parkı'nın güneybatı bölümünde yer alan Alaybey Parkı da Belediye Parkı gibi sık kullanılan bir alandır. Park içinde sıklıkla yaşlı erkek nüfusu kullanımı görülürken, çevresinde okulların sık olması sebebi ile genç nüfusun da zaman geçirdiği bir alandır. Alaybey Parkının güneybatı çaprazında bulunan Alaybey Cami 1813 yılında yapılmıştır (Aslanoğlu, 1978). Restore edilen kareye yakın plan şemasına sahip cami Cağaloğlu Türbesi'ne ulaşan yolda bir diğer çekim noktasıdır.

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi ile aynı parselde yer alan Karahasan Cami 15.yüzyıl başında inşa edilmiştir. Kare şemada bir ana kütle önünde üç kubbeli son cemaati bulunmaktadır (Aslanoğlu, 1978). Cami zemini bahçe kotundan yükseltilmiş olup araziden kaynaklanan eğimle oluşturulan ikinci bir platformda Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi yer almaktadır.

Karahasan Cami önünde Yanıkkonak Caddesi'nde devam edildiğinde Eski - Yeni Hamam ile karşılaşılmaktadır. Tire'de bulunan hamamlar arasında kullanımı devam eden tek hamam olması yönünden önemlidir.

Karahasan Camisi ile birlikte Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi'ni içeren 14 numaralı yapı adası ile bu ada etrafındaki yapı adaları incelenmiştir. 6 yapı adasından toplam 64 parsel ele alınmış, Karahasan Cami ve Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi aynı parselde bulunması sebebi ile 65 yapı incelenmiştir.

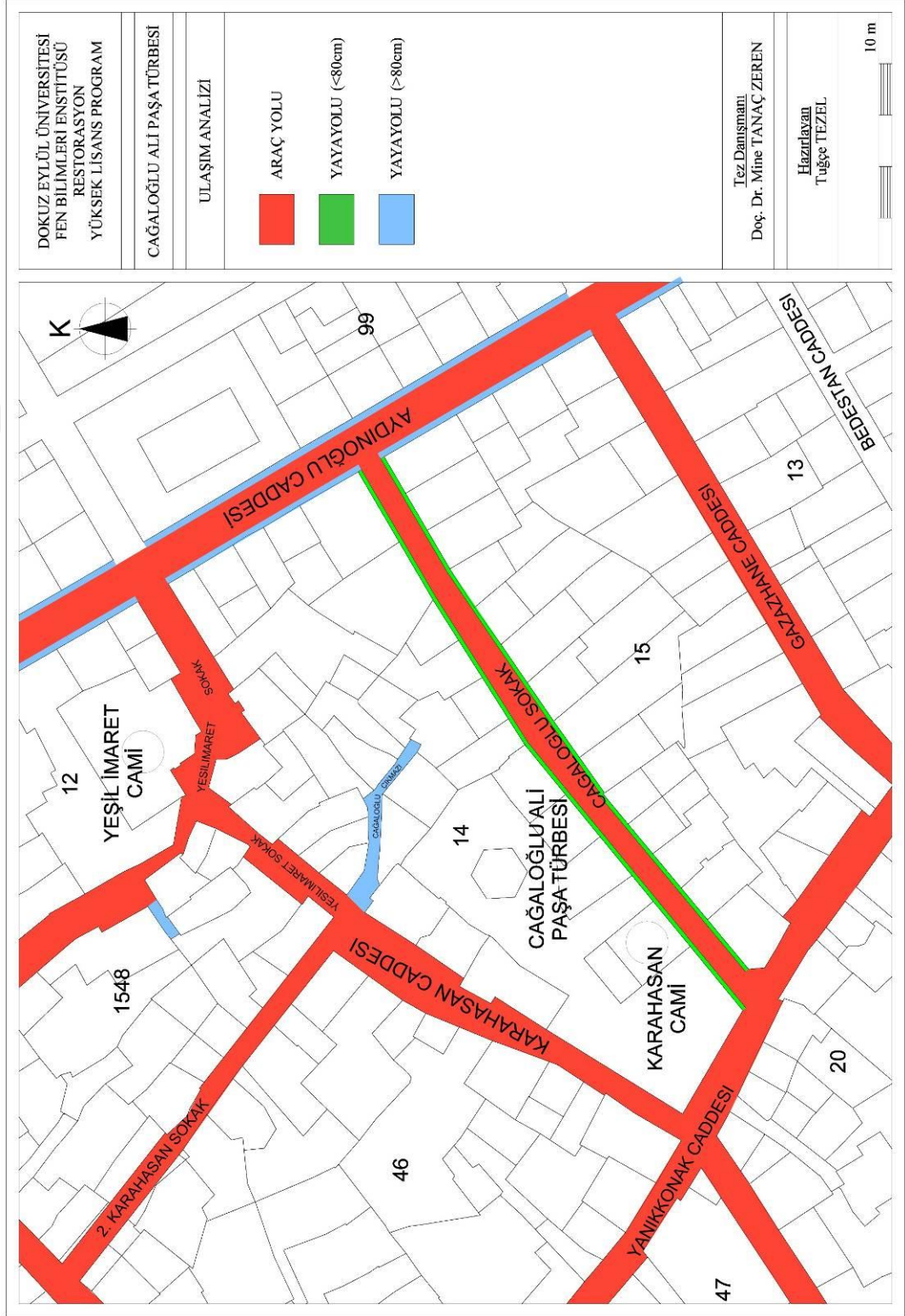
Tablo 4.1 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresinde incelenen parseller

ADA NUMARASI	İNCELENEN YAPI SAYISI
12	4
14	30
15	13
20	6
46	8
1548	4
TOPLAM: 65	

İnceleme sırasında tespit edilen 65 yapı için aşağıdaki parametreler incelenmiştir:

- Ulaşım
- Alan kullanımı
- Gabari özellikleri
- Nitelik analizi

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi'ni çevreleyen ulaşım ağına bakıldığında doğuda kuzey-güney doğrultusunda uzanan Aydınoğlu Caddesi ve batıda kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan Yanıkkonak Caddesi başta olmak üzere araç kullanımının en yoğun olduğu akslardır. Bu iki aks arasında bulunan bağlantı yolları da araç kullanımına ayrılmış durumdadır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2. Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi ulaşım analizi

Aydınoğlu Caddesi'nin iki yanında bulunan yaya yolları araç ve insan trafiğinin en belirgin olarak ayrıldığı, yaya kullanımına en müsait alandır. Karahasan Cami güneyinde bulunan Cağaloğlu Sokak'ta da benzer bir yaya yolu uygulaması olsa da genişliğinin bir insanın yürümesi için gerekli ölçüde olmamasından dolayı kullanılmamakta, yayaların araç yolunda yürüdüğü görülmektedir. Bahsedilen özelleştirilmiş yaya yolları dışında herhangi bir uygulama görülmemektedir.

Bölgede konut ulaşımının genel olarak araç yolları üzerinden sağlandığı görülmektedir. 2. Karahasan Sokak üzerinden girilen, özellikle tek bir parseli ulaşım sağlayan kısa çıkmaz sokak ile Karahasan Cami'nin bulunduğu adada yer alan ve 6 parseli ulaşım sağlayan Cağaloğlu Çıkmazı taşıt girmez alanlardır (Şekil 4.3).

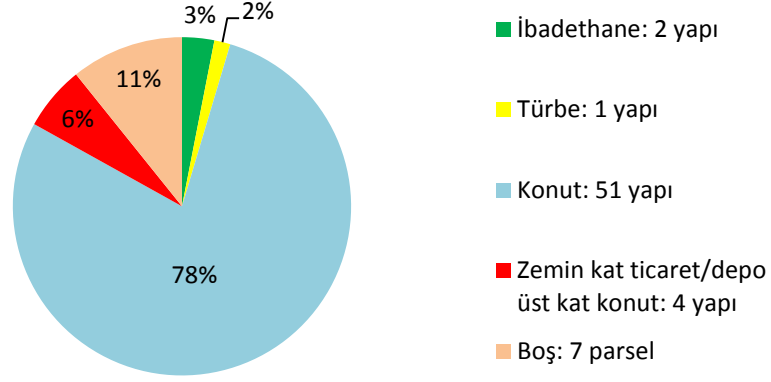

Şekil 4.3 Cağaloğlu Çıkmazı (04.10.2015)

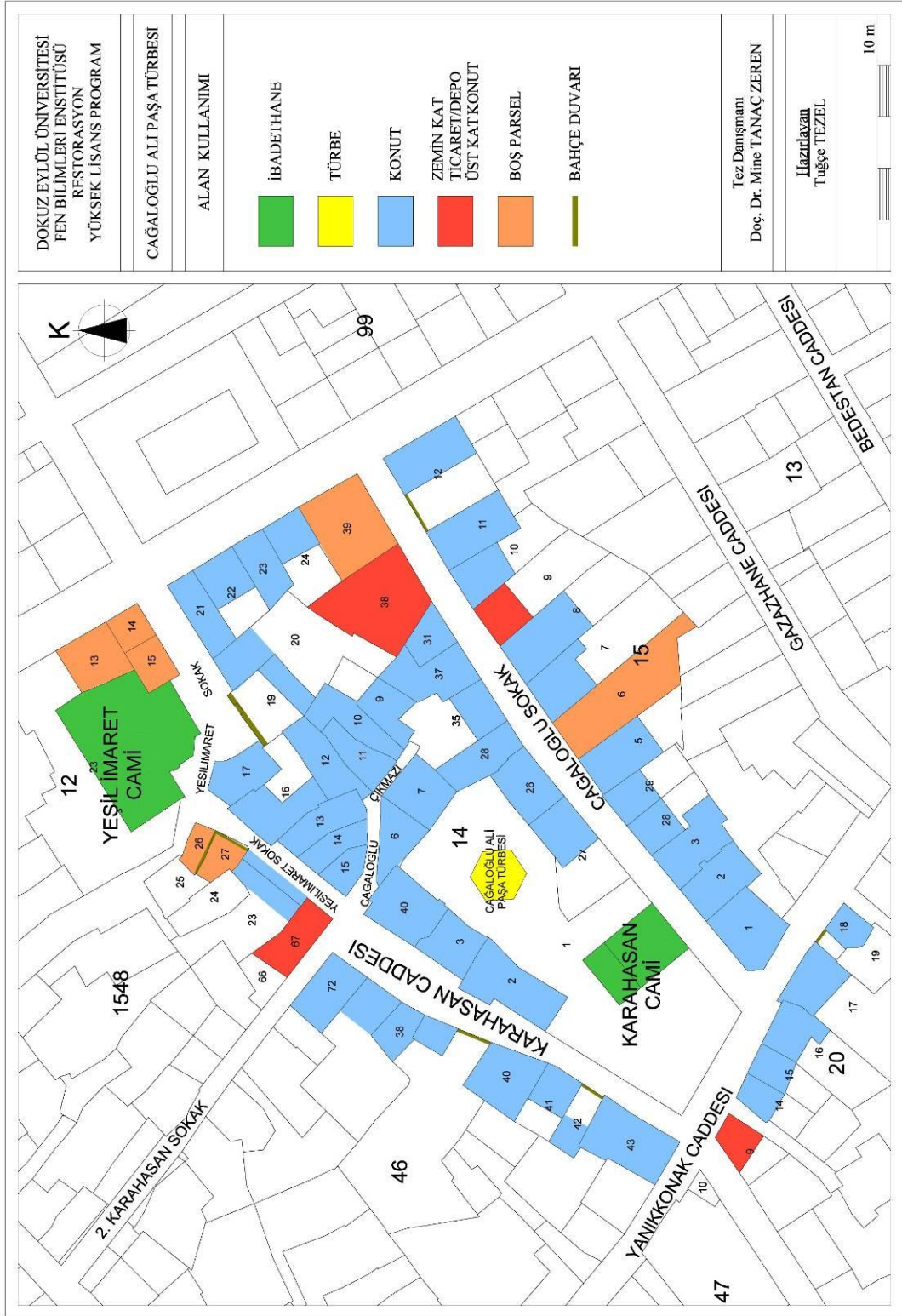
İncelenen alandaki yapıların kullanımları incelendiğinde %78 oranında konut olduğu görülmektedir (Şekil 4.4). 4 yapının zemin katında ticarethane ya da depo kullanımına olanak veren, geniş açıklıklı mekanlar bulunmaktadır. Karahasan Cami ve Yeşil İmarek Cami olmak üzere iki adet ibadethane alanda röper noktalarını oluşturmaktadır. Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi ise bu alandaki tek mezar yapısı örneğidir (Şekil 4.5).

İncelenen 7 parselde yapı bulunmadığı tespit edilmiştir. 12 ada 14 parselde yapı bulunmazken 13 ve 15 nolu parsellerde trafo yer almaktadır. 14 ada güneydoğu

köşesinde bulunan 39 nolu parselde, 15 ada 13 parselde ve 1548 ada 26-27 parsellerde yapı bulunmamaktadır.

Şekil 4.4 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresinde bulunan yapıların kullanımına göre dağılımı

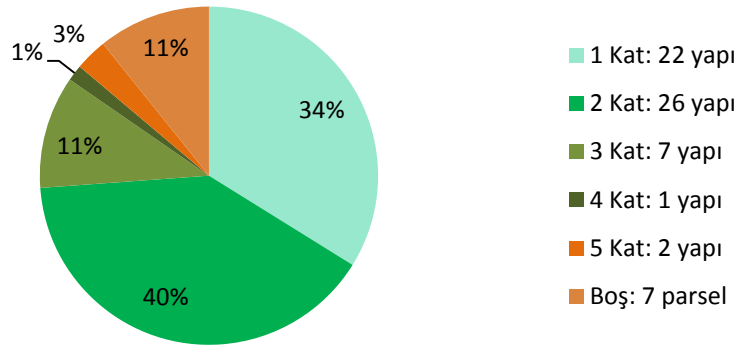

Şekil 4.5 Cagaloglu Ali Paşa Türbesi çevresi yapı kullanım analizi

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevre incelemesinde gabari özelliklerine bakıldığında 1-2 katlı yapılardan oluştuğu görülmektedir (Şekil 4.6). Anıtsal nitelikli yapılar olan Karahasan Cami ve Yeşil İmaret Cami alanın genel gabari düzeyini aşan yüksek yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alanda 22 adet 1 katlı yapı bulunduğu saptanmıştır. Yapılan incelemelerde en yoğun yapı grubunun 2 katlı grup olduğu gözlenmiş olup 26 adet yapı bu gruba girmektedir.

Karahasan Camii'nin kuzeyinde 1548 ada 28 parselde 3 katlı bir yapı bölümü görülmektedir. Söz konusu parselde bulunan yapının 2 katlı olduğu, daha sonradan yapılan ekleme ile bir bölümünün 3 katlı hale getirildiği anlaşılmaktadır. Diğer yüksek katlı yapılar ise kentin ana arterlerinden Aydınoğlu Caddesi üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.7).

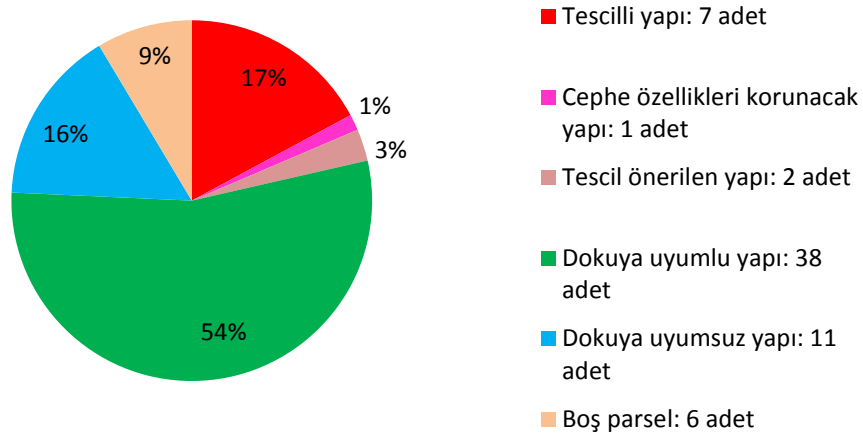
Şekil 4.6 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresinde bulunan yapıların kat adedine göre dağılımı

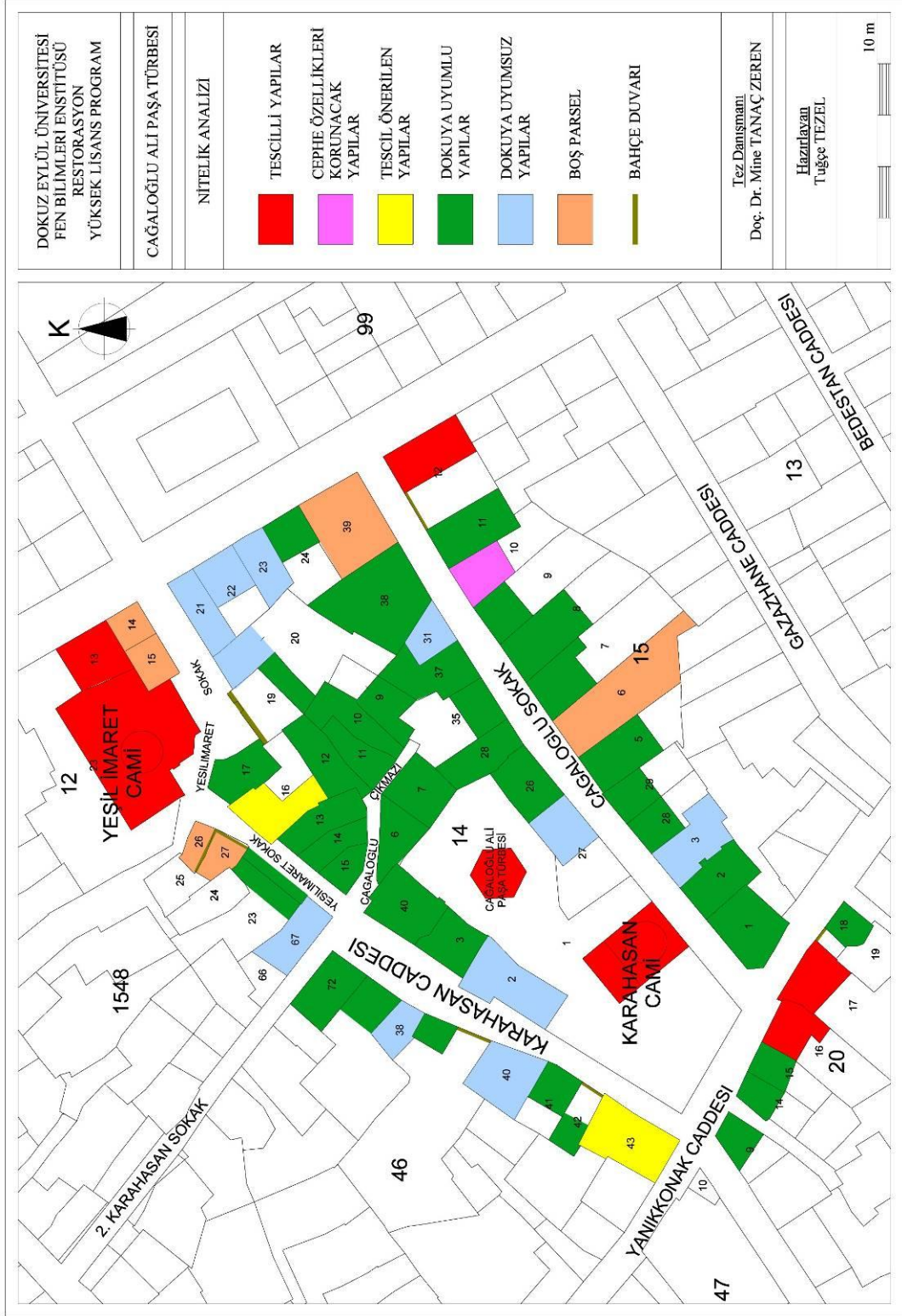
Şekil 4.5 Cagaloglu Ali Paşa Türbesi çevresi gabari özellikleri

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresindeki yapıların nitelik durumları göz önüne alındığında 7 parselin tescil kararı olduğu görülmektedir (Şekil 4.8). Bu yapılar anıtsal yapılar olan Karahasan Cami, Yeşil İmaret Cami, Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi ile 20 ada 16 ve 17 parsel ile 15 ada 12 parsellerde bulunan sivil mimarlık örnekleri ve Yeşil İmaret'in doğusunda bulunan boş parseldir (Şekil 4.9). Tescil kararı olmasına rağmen sivil mimarlık örneklerine gerekli müdahalelerin yapılmadığı, bazılarının boş bırakılarak tüm olumsuz koşullara maruz bırakıldığı gözlenmiş, Cağaloğlu Ali Paşa Türbesinde de terk edilmişlik durumunun olduğu tespit edilmiştir.

Alan genelinde bulunan 1 ve 2 katlı yapıları nitelikli olarak değerlendirmek mümkün iken, daha fazla katlı yapıların niteliksiz olduğu görülmektedir. Bu yapıların büyük çoğunluğu betonarme yapılar olup, inceleme alanı dışında batıya ve güneye gidildikçe geleneksel Tire evleri örnekleri ile karşılaşmakta, yine inceleme alanı dışında kalan doğudaki Aydınoğlu Caddesi üzerinde Cumhuriyet dönemi yapıları görülebilmektedir.

Şekil 4.8 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresinde bulunan yapıların nitelik analizine göre dağılımı

Şekil 4.9 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresi nitelik özellikleri

4.1.2 Tekil Ölçekli Veriler

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi, parsel girişi güneybatı yönünde bulunan Kara Hasan Camisi'nin bahçesinde bulunmaktadır. Güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan parselde, caminin kuzeyinde bulunan yığma taş ile oluşturulmuş ve yekpare bir döşeme taşı ile kaplanmış 5 basamak ile çıkılan bir platform üzerinde yer almaktadır. Parsel çevresi caminin olduğu bölümde yığma moloz taş ile yapılmış bahçe duvarı ile çevrelenirken türbenin bulunduğu platformun üç yönden çevre yapıların beden duvarları ile sınırlandırıldığı görülmektedir.

Karahasan Cami 15.yy başlarında yaptırılmıştır (Aslanoğlu, 1978) Ali Paşa'nın ölüm tarihi 1640 olarak belirtilmekte ancak yapı 15.yy'a tarihlenmektedir (Önköl, 1991). Bu durum türbenin cami ile beraber yapıldığı ancak banî Kara Hasan'ın buraya gömülmediği şeklinde açıklanmaktadır. 12.12.1991 tarihinde tescil kararı alınmıştır. İçeride iki mezar görülebilmektedir.

Türbe altıgen plan şemasında sahip bir yapıdır. İki katlı kasnağın ilk katı köşeleri kesilmiş altıgen şeklinde iken ikinci katta düzgün onikigen formuna kavuşmakta, sivri bir kubbe ile yapı sonlanmaktadır.

Kuzey yönündeki mermer söveli açıklıktan giriş almaktadır. Güney duvarında mukarnaslı bir mihrap ve mihrabın iki yanında birer küçük niş bulunmaktadır. Diğer dört cephesinde yer alan pencereler ile mekana ışık girişi sağlanmıştır. Oluşturulan boşluk içlerinde pencereler taş söveler ile belirlenmiş, söve içine demir parmaklıklar yapılmıştır. Pencere açıklıklarında daha öncelerde doğrama olduğunu işaret eden bir iz bulunmamaktadır.

Yapı pencerelerin üst hizasına kadar moloz taş ve tuğla karışımı almalı duvar örgüsüne sahipken, bu hizanın üzerindeki duvarlarda yalnızca moloz taş yığma görülmektedir. Tromplar ile geçilen sivri kubbesi tuğla malzemeden oluşturulmuş, saçakları kayrak taşı ile hareketlendirilmiş ve çatısı alaturka kiremit kaplamalıdır. Tromplar arasında kalan yüzeylerde nişler oluşturulmuştur. Açıklıkların üzerinde

tuğla hafifletme kemerleri bulunmakta olup dikdörtgen şeklindeki pencere açıklıklarının üzeri ahşap hatıl ile geçilmiş, kemer ve hatıl arası almaşık dolgu ile kapatılmıştır. Pencereelerde bulunan demir parmaklıklar ile iç mekan dış mekandan ayrılmaktadır (Şekil 4.10).

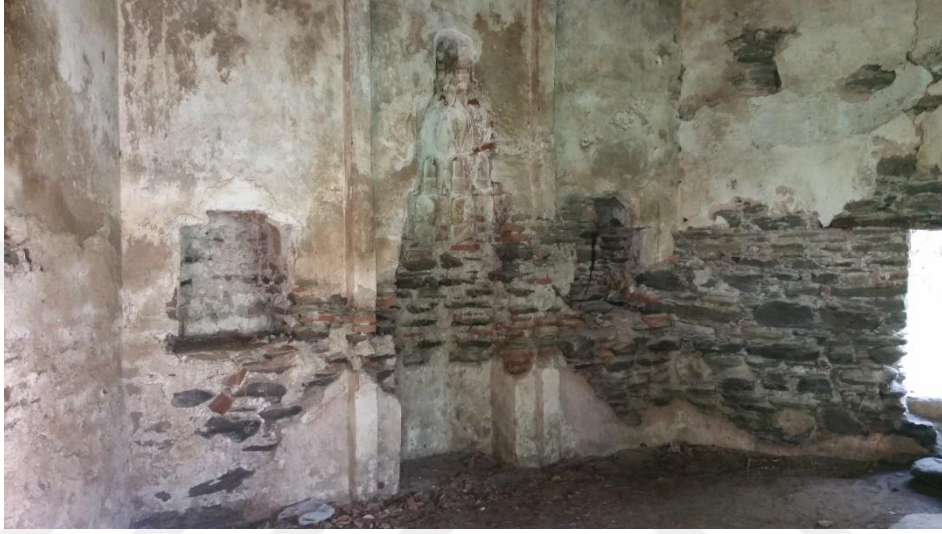
Türbenin cepheleri sıvasız durumdadır ve üzerinde herhangi bir sıva kalıntısı gözlenmediğinden yapının özgün halinin bu olduğu düşünülmektedir. Girişi tanımlayan mermer söve üzerinde üç sıra yiv bulunmaktadır. İşte mihrap nişinin bulunduğu güney duvarı sağır olup, diğer dört cephede birer pencere açıklığı bulunmaktadır.

Şekil 4.10 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi'ne pencere kurgusu (03.05.2015)

Caminin büyük onarımlar geçildiği bilinmekte ancak bu onarımlar sırasında türbenin göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Yapının doğu cephesinde toprak seviyesi pencere hizasına kadar yükselmiştir. Çevresinde bulunan bitkiler yapıya ulaşımı zorlaştırmakta, yapı cephelerinde ve kubbe üzerinde bulunan bitkilenme ise cephelere zarar vermektedir. Kapı üzerindeki sövenin kırıldığı görülmekte olup müdahale edilmediği takdirde yakın dönemde düşeceği düşünülmektedir. Dış cepheden kolaylıkla fark edilen bağlayıcı malzeme kaybının iç mekanda sıva dökülmesi ile birlikte olduğu, özellikle açıklık iç çeperlerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 4.11). Zeminin özgün durumda toprak kaplı olsa da mevcut

durumda bu tabaka artmış, kurumuş bitki artıkları ve toz yığınları ile birleşmiştir. İki mezarın da üzerinde bulunan yekpare kapama taşları parçalara ayrılmıştır. Mezar taşları üzerinde kirlenmeden dolayı lekelenmeler görülmektedir. Kubbede ve duvarlarda dış etkenlere bağlı olarak görülen nemlenme sıvada renk değişimine, iç duvarlarda iki metrenin altında kalan bölümlerde ve kubbenin tepe noktasına yakın kısımlarında sıva kaybına yol açmıştır.

Şekil 4.11 Mihrapta ve duvarlarda sıva dökülmesi (03.05.2015)

4.2 Koruma Problemleri ve Yapının Potansiyellerinin Tespiti

Cağaloğlu Türbesi'nin mevcut durumu dikkate alındığında kentsel ve tekil yapı ölçeğinde müdahale kararlarının geliştirilmesi gerektiği görülmektedir. Müdahale kararları verilmeden önce yapının problemleri ve potansiyelleri göz önünde bulundurulmalıdır.

4.2.1 Koruma Problemleri

Cami bahçesinden ulaşılan türbenin çevresindeki bitki dokusunun bakımsızlığı ile yapı çeperini sarmış durumdaki sarmaşık yapıya fiziksel zarar vermekte ve yapının parsel içerisindeki algısını zorlaştırmaktadır. Yapı adasında bulunan diğer yapılar türbeyi çevrelemekte ve yapının sokaktan algısını ortadan kaldırmaktadır (Şekil 4.12).

Bahsedilen durumlar yapıyı daha çok terkedilmeye itmekte, harabiyetin artmasına sebep olmakta, yapının toplumsal bellekten silinmesine zemin hazırlamaktadır.

Şekil 4.12 Türbenin sokaktan görülebildiği açı (04.10.2015)

Dış etkenlere açık oluşu yapının bağlayıcı malzeme kaybının artmasına yol açmakta, kirlenme ve birikinti oluşumunun çoğalmasına sebep olmaktadır. Kubbenin üzerinde bulunan bitkilenme nemlenmeye sebep olmakta, iç mekanda sıva dökülmesi ve renk değişimi olarak görülmekle birlikte kubbe strüktürünü oluşturan tuğla malzeme arasındaki bağlayıcı harcı aşındırmaktadır (Şekil 4.13).

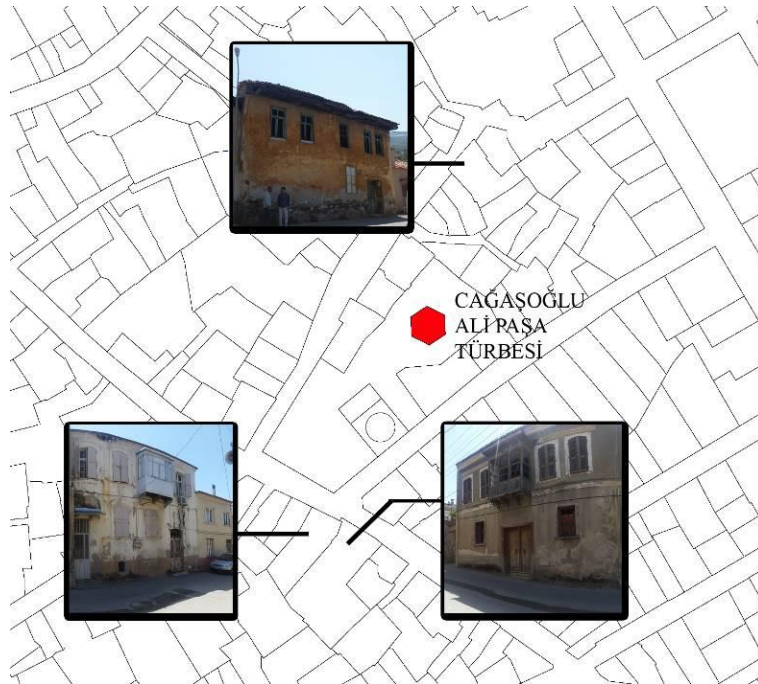
Şekil 4.13 Kubbe alt yüzeyindeki nemlenme ve sıva kaybı (03.05.2015)

4.2.2 Yapının Potansiyelleri

Cağaloğlu Türbesi'nin bulunduğu konum itibari ile kentin konut dokusu içerisinde, idari ve ticari bölgelere yakın bir konumda bulunmaktadır. Yapılacak müdahale ile yapının kent yaşantısına kazandırılması amacı göz önüne alındığında yapıya ulaşım aksları üzerinde bulunan farklı nitelikteki yapıların da kullanımının sağlanması düşünülebilir.

Türbenin bulunduğu parselin kullanımının ve algılanırlığının artırılmasına yönelik farklı fikirler öne sürülebilir. Parsel içerisinde cami avlusu ve türbenin bulunduğu platformu kapsayan bir peyzaj düzenlemesi yapılarak güncel yaşama dahil edilebilir. Türbe çevresindeki nitelsiz yapılar kaldırılarak elde edilen alan kentsel boşluk olarak değerlendirilebilir.

Alanda büyük ölçekli nitelikli yapılar bulunduğu, bunların güncel durumda kullanılmadıkları düşünüldüğünde bu yapıların kente kazandırılacak birer işlev ile yaşatılması olumlu bir tutum olacaktır (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 Proje kapsamında kullanılacak yapılar

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi tekil yapı olarak ele alındığında kapsamlı bir restorasyon projesi hazırlanabilir. Ayrıca yapının strüktürel bozulmalarının önüne geçilerek harabe peyzajı ile korumaya alınması da bir diğer yöntemdir. Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi incelendiğinde ortaya çıkan problemler ve potansiyeller yapıya yapılacak müdahale için yol göstericidir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi problemleri ve potansiyelleri

PROBLEMLER	POTANSİYELLER
-Bakımsızlık -Parsel içerisinde bakımsız bitki yoğunluğuna bağlı olarak yapı algısının azalması -Parseli çevreleyen yapılar sebebi ile sokaktan algılanmama -Bağlayıcı malzeme kaybının strüktürel sorunlara yol açacak şekilde devam etmesi -Atmosferik koşullara bağlı olarak nemlenme, kirlenme ve birikinti oluşumu	-Kentin idari ve ticari merkezine yakınlık -Ulaşım aksında farklı yapıları görme imkanı -Cami bahçesinin rekreatif kullanıma dönüştürülebilmesi -Kente harabe peyzajı kavramının kazandırılması -Parsel çevresindeki nitelsiz yapıların kaldırılarak kentsel boşluk yaratılması -Parsel çevresindeki geniş hacimli tarihi yapılarla proje kapsamına dahil edilerek yeni işlevler kazandırılması

4.3 Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi Koruma Önerileri

Çalışma kapsamında ele alınan ve merkezinde Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi için üretilecek koruma kararlarını farklı kapsamlarda değerlendirmek mümkündür. Koruma kararları yapı ölçeğinde alınabileceği gibi çevre yapıların dahil edilmesi ile alan ölçeğinde de alınabilir. Tez kapsamında Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi için üç farklı koruma önerisi değerlendirilmiştir.

4.3.1 Tekil Ölçekte Koruma Önerisi

Çalışma alanı için önerilebilecek ilk koruma önerisi, 14 ada 1 parsel içerisinde gerçekleştirilecek düzenlemelerdir.

Kara Hasan Camisi ile birlikte aynı parselde bulunan Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi için esaslı onarım gerekmektedir. Hazırlanacak restorasyon projesi ile türbe özgün durumuna kavuşturulabilir.

Restorasyon projesinde bitkilenmesin kaldırılması, yapı çevresindeki yığıntının temizlenmesi, türbe beden duvarları üzerinde bulunan bitkileri temizlenmesi müdahaleleri gerçekleştirilmelidir. Kubbeyi örten alaturka kiremitlerin durumları tespit edilerek kullanımı uygun olmayanlar yenileri ile değiştirilmelidir. Duvarda bulunan bağlayıcı malzemenin içindeki suyun yapıdan uzaklaştırılması için kimyasal ilaçlar kullanılmalıdır.

Bağlayıcı malzemenin kaybolduğu bölgelerin özgün karışıma uygun şekilde tamamlanarak yapının strüktür sorununun önüne geçilmelidir. Giriş kapısı üzerinde bulunan kırılmış durumdaki söve metal elemanlar yardımı ile rijit duruma getirilmelidir.

Duvar yüzeyleri mekanik raspa ile (basınçlı su veya kum uygulaması) temizlenmelidir. Yapının dış duvarlarında sıva izine rastlanmamasına karşın Yağlıoğlu Türbesi'ne benzeyen mimari biçimlenmesinden hareketle sıva uygulaması gerçekleştirilebilir. Bu uygulamanın yapılması durumunda bir bölgenin sıvasız bırakılarak taş örgüsünün gösterilmesi uygun bir yaklaşım olacaktır.

Pencere açıklıklarında bulunan ahşap hatılların durumları değerlendirilmelidir. Dayanımını kaybeden parçaların özgün uygun şekilde yenilenmesi sağlıklı olacaktır. Ayrıca kuzeydoğu ve güneybatı pencere açıklıklarından anlaşıldığı üzere özgün durumda var olan taş söveler ve demir korumalar yeniden üretilerek eksikler tamamlanmalıdır. Özgün taş söveler mekanik raspa ile temizlenmelidir. Demir üzerindeki oksitlenmeler temizlenmeli, koruyucu boya uygulanarak tekrar oksitlenmesinin önüne geçilmelidir.

İç mekanda bulunan mezarların üzerinde kırılmış durumda bulunan taş malzemeler metal elemanlar ile bir bütün haline dönüştürülmelidir. zeminindeki

toprak temizlenerek özgün zemin kaplamasına ulaşılmaması durumunda yapıya uygun şekilde seçilecek bir döşeme kaplaması uygulanmalıdır. Duvar yüzeyindeki sıvanın kimyasal bileşeni tespit edilmeli, sıvanın kötü durumdaki bölgeleri temizlenerek özgün bileşene uygun yeni sıva ile iç mekan bütünlüğü sağlanmalıdır.

Yapının doğramaları kaybolmuş durumdadır. Benzer yapılardan örneklenerek ahşap doğramalar imal edilmeli, koruyucu cila uygulanmalı ve yerlerine monte edilmelidir.

Restorasyon çalışmaları sırasında yapı bütünlüğü ve özgünlüğünün korunması esas tutulmalı, tespit edilecek farklı sorunlar ve durumlar özel olarak değerlendirilmelidir.

4.3.2 Alan Ölçeğinde Koruma Önerisi

Venedik Tüzüğü'nün 6. Maddesi kültür varlıklarının çevresi ile birlikte değerlendirilmesi ve korunması gerektiğini belirtmektedir (Ek 2). Bu maddeden hareketle Bölüm 4.3.1'de verilen tekil ölçekli kararların yanında çevre kararlarının verilmesi de olumlu bir tutum olacaktır.

Karahasan Caddesi ve Yeşil İmarek Sokak'ın mevcut boşluklarının değerlendirilmesi, Karahasan Cami ve Yeşil İmarek Cami arasında hat oluşturmaları için yayalaştırma önerilmiştir. Çalışma alanı genelinde altyapı kablolarının yer altında oluşturulacak kanallara alınması hem olası sorunlarda müdahaleyi kolaylaştıracak, hem de görsel bütünlüğün bozulmasını engelleyecektir.

Şekil 4.8 ve 4.9'da görüldüğü üzere Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi çevresinde incelenen yapılar bir doku özelliği göstermekte, uyumsuz yapıların alandaki oranı %16 ile sınırlı kalmaktadır. Yapıların nitelik özellikleri göz önüne alınarak göre müdahaleler 5 gruba ayrılmıştır (Şekil 4.15).

- Bakımı yapılarak korunacak yapılar: Cephe ve gabari özellikleri ile Tire kent dokusuna uygun olan yapılardır. Bu grupta yapı cephelerinin eklerden temizlenmesi ve bakım onarım ile alandaki mevcudiyetleri korunacaktır. Yeşil İmaret Cami çevresinde bulunan 12 ada 13-14 ve 15 parseller boş olup yapılaşma yapılmayacaktır.

- Gabari özellikleri korunarak yenilenecek yapı: Yapı yüksekliği 2 katı aşmayan fakat cephe özellikleri ile dokudan ayrılan yapılardır. Bu yapıların cephe düzenlerinin dokuya uyumlu olarak revize edilmesi, yapının yıkılarak tekrar yapılması halinde dokuya uyumlu tasarlanması gerekmektedir.

- Ek kat kaldırılarak, gabari ve cephe özellikleri korunacak yapı: Özgün gabarileri üzerine ek kat ve/veya teras kapatma ile kat eklenmiş yapıları kapsamaktadır. Bu yapıların ek katlarının kaldırılacak, özgün kat adetleri ve cephe kurguları korunacaktır.

- Kullanım ömrü bitince yıkılacak yapılar: Yüksek gabarili ve cephe özelliklerinin dokuya aykırı olduğu yapılardır. Parsel üzerinde bulunan yapı yenileneceği zaman alçak gabarili ve dokuya uygun cephe düzeninde yeni yapı tasarlanacaktır.

- Doku özelliklerine uygun yapı yapılabilir boş parseller: Mevcut durumlarında yapı bulundurmeyen parsellere çevre yapılara uygun yeni yapılar yapılabilir. Yeşil İmaret Cami çevresinde bulunan 12 ada 13-14 ve 15 parseller bu maddeye dahil değildir.

Şekil 4.15 Alan kararları

4.3.3 Harabe Peyzajı Olarak Koruma Önerisi

Çalışma kapsamında ele alınan ve merkezinde Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi'nin bulunduğu alan Özel Proje Alanı (ÖPA) olarak kabul edilmiştir. Türbe ve çevresi için öneri proje geliştirilmiştir. Hazırlanan proje ile türbenin strüktürel sorunlarının önüne geçilerek korunması, algılanırlığının artırılması, oluşturulan alan ile kullanımının artması hedeflenmiştir.

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi için proje hazırlanırken yapının özgün özelliklerinin el değmeden devam ettirmek ve geçirdiği sürecin izlerini korumak amaçlanmıştır. Tarihi yapıları koruma düşüncesi onların sadece restore edilmelerine yönelik değildir. Her yapı tarihi bir belge niteliği taşımaktadır ve zaman içerisinde geçirdiği değişimler o yapının değerini arttırmaktadır.

Alanın bir bütün olarak koruma altına alınması, tarihsel izlerine sahip çıkılması, yapılacak müdahalenin minimum seviyede tutularak özgünlüğünün devam ettirilmesi amaçları göz önünde bulundurularak türbenin “harabe peyzajı” olarak değerlendirilmesine karar verilmiştir. Bu sayede yapıların fazla müdahale yapılmadan da koruma altına alınabilir olduğu fikrini kente kazandırmak hedeflenmiştir.

Projelendirilen ilk müdahale yapının korunmasına yöneliktir. Yapının çevresinde yükselmiş olan toprak seviyesi yapı iç kotu ile aynı seviyeye getirilmiştir. Bu sayede zeminden su alımının önüne geçilecek ve yapının bütün bir halde algılanması sağlanmıştır. Yapı kubbe ve kasnağında bulunan bitkiler ve cepheye tutunmuş sarmaşıklar kaldırılarak yapının nem alımını azaltmak, bağlayıcı malzeme tahribatını engellemek hedeflenmiştir. Yapıda görülen bağlayıcı malzeme kayıpları tespit edilecek ve bu alanlara güçlendirici müdahaleler yapılması düşünülmüştür. Yapı iç mekanının temizlenmesi, kırık olan mezar taşları düzenlenmesi önerilmiştir. Açıklıklara herhangi bir doğrama yapılmayarak, mevcut durumlarının iyileştirilmesi istenmiştir.

Parsel çevresinde bulunan, Şekil 4.9’da dokuya uyumsuz olduğu görülen 14 ada 2 ve 27 parsellerde bulunan yapılar projede kapsamında kaldırılarak hem Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi’nin yakın çevresindeki niteliksiz yapılar sorunu çözülmüş, hem de türbenin sokaktan algılanabilir olması sağlanmıştır.

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi’nin bulunduğu platforma Karahasan Caddesi ve Cağaloğlu Sokak üzerinden girişler düzenlenmiş, alanın ulaşılabilirliği arttırılmıştır. Ayrıca tüm tasarım alanı boyunca sürekliliği olan su ögesi kullanılarak ferah bir ortam hissi oluşturmak amaçlanmıştır.

Proje alanında yer ala Karahasan Cami’nin bitişiğinde bulunan niteliksiz dönem eki özelliği gösteren abdest alma yeri kaldırılarak, Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi plan şemasında, çelik ve cam malzeme kullanılacak yeni bir şadırvan önerilmiştir. Caminin depo ihtiyacı doğrultusunda parselde kot farkı yaratan platforma bitişik yeni bir depo yapılması öngörülmüştür. Alan kullanıcılarının ihtiyacına yönelik olarak alanda halihazırda mevcut tuvaletlerin yerine aynı işlevde yeni bir birim önerilmiştir.

Yapılan alan tasarımı ile Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi koruma altına alınması, kullanımının ve algısının artması, Karahasan Cami için gerekli mekan ihtiyacının giderilmesi ve düzenlenen peyzaj ile kentte yeni bir yeşil alan oluşturulması sağlanmıştır (Şekil 4.17).

BÖLÜM BEŞ

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Neolitik dönemde ev içi gömüler şeklinde gerçekleştirilen gömme geleneği gelişerek aynı dönemde defin evleri denilebilecek toplu gömü alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Toplu gömü yapılan bu alanlar önce kent içerisinde soyutlanmış bir mekana dönüşmüş, bu durumun devamında ise mezarlık alanlar oluşturulmaya başlanmıştır.

Toplumsal yapının değişmesi ile bazı kişilerin toplum içinde statü sahibi oldukları bilinmektedir. Statü sahibi kişilere ait mezar yerleri diğer insanların mezarlarından daha korunaklı ve daha belirgin olarak oluşturulmaya başlanmış, mezarlar anıtsallaştırılmıştır.

Anıt mezarların biçimleri döneme, inanişa, coğrafyaya göre kaya mezar, tümülüs, piramit, mozole olarak şekillenmiş, ancak ana düşünce ölünün ‘uzun zaman anılması ve hatırlanması’ olmuştur.

İslam dininde mezarlara özel muamele edilmesi istenmezken Orta Asya’da köklü bir gömme geleneğine sahip olan Türkler’in bu dini kabul etmesi bu yargıyı yıkmıştır. Toplum içinde önemli insanlara hazırlanan anıt mezarlar İslamiyetin kabulünden sonra da devam ettirilmiş, türbe tipolojisinin oluşmasını sağlamıştır.

Türbeler başlarda kübik plan şemasında kerpiçten üretilen yapılar iken zamanla tuğla ve taş kullanılmış, farklı plan şemaları uygulanmıştır. Yaygın kullanım olarak altıgen, sekizgen formları tercih edilmiş, yapılar birer kubbe ya da külah ile sonlandırılmıştır.

3000 yıllık tarihsel geçmişe sahip Tire’de bulunan tarihi yapılar kentin özünü oluşturmakta ve tarihsel geçmişini gözler önüne sermektedir. Topluların, yaşantının değişmesi ile birlikte günlük hayat da farklılaşmıştır. Bunun sonucu olarak

da üretilen yapıların kullanımları zamanla azalmış, bazıları farklı kullanımlar ile değerlendirilmiş, bir kısmı ise terk edilmiştir.

Süreç içerisinde konut, ticarethane, han, hamam gibi yapıların kullanımları alışkanlık ve konfor koşullarının değişmesi ile azalmış, dini etkilere bağlı olarak camiler az ya da çok bakımları yapılarak bu durumdan daha az etkilenmiştir. Dini yapı türünün diğer bir ürünü olan türbeler ise camilere göre daha geri planda kalmıştır.

Kent merkezinde sayıları 11'i bulan türbeler Tire'nin bu yönde zengin bir kent olduğunu göstermekte, tarihsel süreçte kentin önemini vurgulamaktadır. Tire'nin türbeleri ile ilgili yapılmış çalışmalarda yapıların fiziki özelliklerinin anlatıldığı ancak koruma sorunlarına değinilmediği saptanmıştır.

14 ila 16. Yüzyıllara tarihlenen türbe yapılarının dönemin genel mimari gelenekleri ile benzeştiği görülmekle birlikte, kentte farklı plan şemalarının denendiği anlaşılmaktadır. Tez kapsamında yapılan çalışmalar ile Tire Türbeleri'nin mimari özellikleri tanımlanmış ve mevcut koruma sorunları tespit edilmiştir. Fiziksel durumlarının yanı sıra tekil ölçekli ve kentsel ölçekli koruma sorunları saptanmış, elde edilen bilgiler doğrultusunda müdahale karar grupları oluşturulmuştur.

Yapılan çalışmalar doğrultusunda harabiyet, kullanımsızlık, algı sorunu sebepleri ile Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi örnek yapı olarak seçilmiştir. Seçilen örnek yapı üzerinden geliştirilen yöntem ile yapının yapısal ve çevresel verileri toplanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda müdahale edilmediği takdirde yapının strüktürünü etkileyebilecek bağlayıcı malzeme kaybı ile nemlenme, bitkilenme, birikinti oluşumu, parsel içi ve dışı algısızlık problemleri tespit edilmiştir.

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi'nin kent merkezine yakınlığı, ulaşım aksında farklı yapıları görebilme olanağı olması, çevresinde kullanılmayan büyük ölçekli nitelikli yapılara yeni işlevler kazandırılabilir olması, çevresinin rekreatif alan olarak

düzenlenebilmesi ve harabe peyzajı uygulamasına müsait olduğu potansiyelleri tespit edilmiştir.

Kent genelinde fazla sayıda bulunan tarihi yapıların korunması gerekmektedir ancak restorasyon projeleri büyük bütçeler ile gerçekleştirilebilmektedir Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi kente bir örnek oluşturması bakımında harabe peyzajı ile değerlendirilmiştir. Yapının özgün durumunu ve tarihi sürecini aktaran bir yaklaşım izlenmiştir.

Kent içerisinde bulunan çeşitli tarihsel yapıların bu tip bir yöntem ile ele alınarak problem ve potansiyelleri tespit edilmeli, veriler doğrultusunda koruma projeleri geliştirilmelidir. Tarihsel geçmişı yansıtan yapıların korunarak kent kullanım alanı içerisinde varlıklarının devam ettirilmesi gerekmektedir.

Kente noktasal müdahaleler yapılabileceğı gibi farklı projelerin bir arada düşünülerek üst ölçekli kentsel tasarım kararları alınması bütüncül müdahalelerin oluşmasını sağlayacak, kent içerisinde çeşitli gezi güzergahlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır. Tire kent zenginliğini korumak ve geleceğe taşıyabilmek için disiplinler arası koruma çalışmalarının artması ve hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Türbeler genel başlığı altında ve Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi özelinde yapılan bu çalışma diğer yapı grupları için de bir örnek oluşturmaktadır. Tarihini fiziksel olarak anlatan Tire kentinin yapıları bu ve benzeri çalışmalar ile anlatılmalı, anlatılmalı, korunmalı ve yaşatılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akbaş, G. (2012). Mumya sanatı. *Pivolka*, 21, 30.08.2015, <http://www.elyadal.org/pivolka/21/index>.
- Akurgal, E. (1989). *Anadolu uygarlıkları*. İstanbul: Net Turistik Yayınlar A.Ş.
- Alexiou, S. (1991). *Minos uygarlığı* (Tül Tulunay, E. Çev.) Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul (Orijinal çalışma basım tarihi 1964).
- Alpaslan, H. İ. (2005). *Anadolu'da podyumlu mezar mimarisi, M.Ö.6.-M.Ö.4. yüzyıl*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Anadolu, M. (2001). *İstanbul ve Anadolu'daki Roma İmparatorluk dönemi mimarlık yapıtları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Armağan, M. (2006). Tire adı ve merkez yerleşim planı. *Türk kültüründe Tire II sempozyum bildirileri* (1. Baskı) içinde (131-134) İzmir: Birleşik Matbaacılık
- Arseven, C. E. (1970). *Türk sanatı tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aslanapa, O. (1993). *Türk sanatı* (3. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aslanapa, O. (1996). *Osmanlı mimarisi* (1. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aslanoğlu, İ. (1978). *Tire'de camiler ve üç mescit*. Ankara: Baylan Matbaası
- Başaran, M. (1997). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Tire kazası*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Başaran, M. (2000). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Tire* (1. Baskı) İzmir: Dokuz Eylül Yayınları
- Baysal, M. (2001). Türbeler. SEYİRCİ, Musa; TAŞLI, Himmet; YAZICI, Cengiz (Ed.) *İzmir kültür envanteri Tire*. (1.Baskı) içinde (48-61). İzmir: İl Özel İdaresi Kültür Yayınları: 3
- Belli, O. (2003). *Kırgızistan'da taş balbal ve insan biçimli heykeller*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Borden, D. (2009). Mezopotamya ve Pers ülkesi (1. Baskı) içinde (28-29). (Tatlier, A. Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 2008).
- Bottero, J. ve Steve, M.J. (2001). *Evvel zaman içinde Mezopotamya* (Tatlier, A. Çev.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul (Orijinal çalışma basım tarihi 1993)
- Bryce, T. (2003). *Hitit dünyasında yaşam ve toplum* (Günay, M. Çev.) Dost Kitabevi Yayınları, Ankara (Orijinal çalışma basım tarihi 2002).
- Çakmak, C. (2002). *Tire hamamları* (1. Baskı). Ankara: Türk Tarih kurumu Basımevi
- Çelik, N. (2000). *Urartu kaya mezarları ve ölü gömme gelenekleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Darkot, B. (1974). Tire. *İslam Ansiklopedisi* (1. Baskı) içinde (379-381). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Diyarbakirli, N. (1972). *Hun sanatı* (1. Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Esin, E. (1978). *İslamiyetten önceki Türk kültürü tarihi ve islama giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Freeman, C. (2003). *Mısır, Yunan ve Roma antik Akdeniz uygarlıklar* (Angı, S.K. Çev.) Dost Kitabevi Yayınları, Ankara (Orijinal çalışma basım tarihi 1996).

Google Earth (2016). *Göbeklitepe, Bintepele ve Kubbetüs Süleybiye'yi gösteren hava fotoğrafları*. (21 Nisan 2016), <https://www.google.com/earth/>

Göbeklitepe (b.t). 16 Mart 2016, <http://gobeklitepe.info/>

Günel, Z. (2004). *İslam öncesi Türk tarihi ve kültürü* (1. Baskı). Ankara: Nobel Basımevi.

Gür, S. (2010). *İlk insandan Selçuklu'ya Anadolu uygarlıkları ve antik şehirler* (2. Baskı). Ankara: Alfa Yayınları.

Gürler, B. (2002). Arkeolojik değerleriyle Tire ve çevresi. *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, (5), 90-94.

Hasol, D. (2008). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü* (10. Baskı). İstanbul: Yem Yayınları.

Işık, Ö. (2010). *Konya Şerafeddin Camisi yakınındaki türbenin tuğla duvar malzemesinin arkeometrik yönden araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Kaçan, E. G. (2012). Hikayeleriyle tarihi eserler. 14 Şubat 2015. <http://www.ipekyoluuzerindetire.com/tr/mescitler-turbeler-tekkeler/isiklar-turbesi/>

Kuban, D. (2007). *Osmanlı mimarisi* (1. Baskı). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları

- Kültür Bakanlığı (2015). *Sardes antik kenti ve Bintepeleler Lidya tümölüsleleri*, (4 Nisan 2016), <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,51373/sardes-antik-kenti-ve-bintepeleler-lidya-tumulusleri-mani-.html>).
- Macqueen, J. G. (2001). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*. (Davutoğlu, E. Çev.). Arkadaş Yayınevi, Ankara (Orijinal çalışma basım tarihi 1975).
- Mete, Z. (2012). Tire. *İslam Ansiklopedisi* (1. Baskı) içinde (195-199). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı
- Mutlu, B. (2001). *Mimarlık tarihi ders notları 1* (2. Baskı). İstanbul: Mimarlık Vakfı Enstitüsü Yayınları.
- Ögel, B. (1988). *İslamiyetten önce Türk kültür tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Önkal, H. (1996). *Anadolu Selçuklu türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Önkal, H. (1991). *Tire türbeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özterzi, S. (2011). *Anadolu'da neolitik ve kalkolitik dönemdeki mezar tiplerinin ve ölü gömme geleneklerinin sosyokültürel açıdan değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Roaf, M. (1996). *Mezopotamya ve eski Yakındoğu* (Kılıç,Z.Çev.). İletişim Yayınları, İstanbul (Orijinal çalışma basım tarihi 1990)
- Schmidt, K. (2007). *Taş çağı avcılarının gizemli kutsal alanı Göbekli Tepe En eski tapınağı yapanlar* (Aslan, R. Çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul (Orijinal çalışma basım tarihi 2006)

Soydaş, E. (2002). *Antik dönem mezar yapıları: araştırma-koruma*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Tuncer, O. C. (1986). *Anadolu kümbetleri: I-Selçuklu dönemi*. Ankara: Güven Matbaası.

EK 1 – Tire Türbeleri Fotoğraf Albümü

Kesikbaş Kabri Fotoğrafları

(28.04.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

Alihan Türbesi Fotoğrafları

(28.04.2015)

(28.04.2015)

(28.04.2015)

(28.04.2015)

(04.10.2015)

(04.10.2015)

Süleyman Şah Türbesi Fotoğrafları

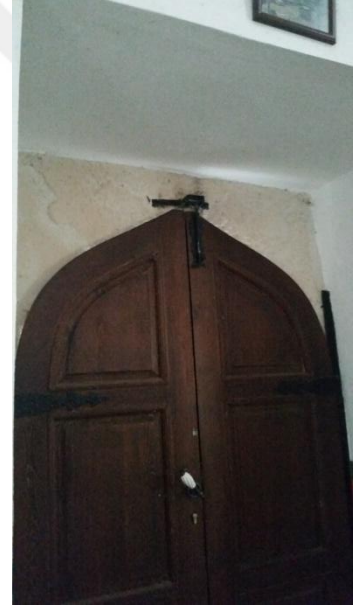
(09.03.2015)

(09.03.2015)

(09.03.2015)

(28.04.2015)

(28.04.2015)

(28.04.2015)

Alamadan Dede Türbesi Fotoğrafları

(04.10.2015)

(28.04.2015)

(28.04.2015)

(28.04.2015)

(04.10.2015)

(04.10.2015)

Buğday Dede Mezarı Fotoğrafları

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

Sır Hatunlar Türbesi Fotoğrafları

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

Kara Kadı Necmettin Türbesi Fotoğrafları

(12.04.2015)

(12.04.2015)

(12.04.2015)

Ali Baba Türbesi Fotoğrafları

(21.08.2016)

(21.08.2016)

(21.08.2016)

(21.08.2016)

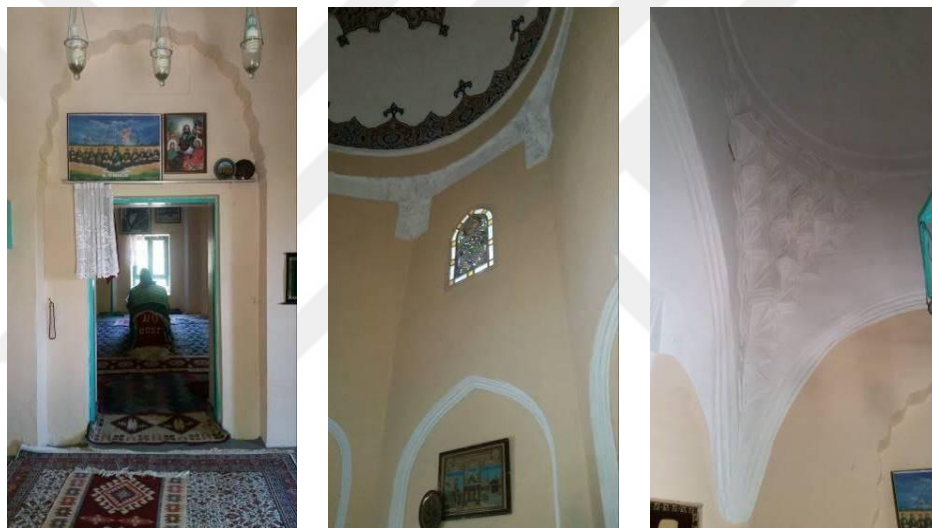
(21.08.2016)

(21.08.2016)

(21.08.2016)

(21.08.2016)

(21.08.2016)

İbn-i Melek Türbesi Fotoğrafları

(09.03.2015)

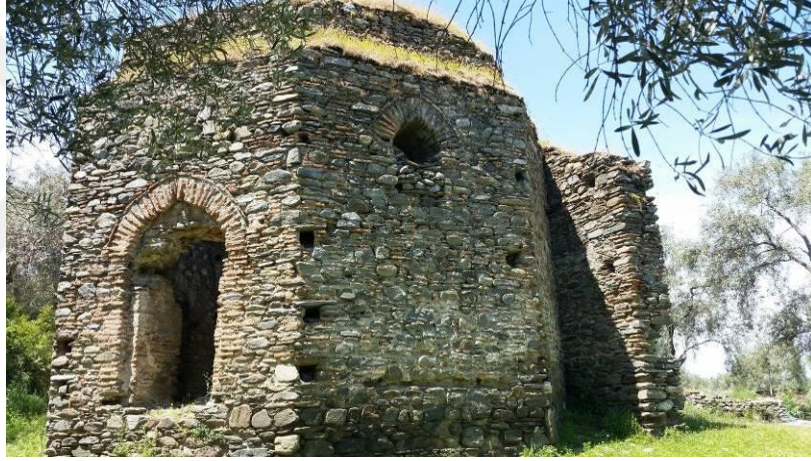

(09.03.2015)

Çeşme Alanı Türbesi Fotoğrafları

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

Cağaloğlu Ali Paşa Türbesi Fotoğrafları

(03.05.2015)

(03.05.2015)

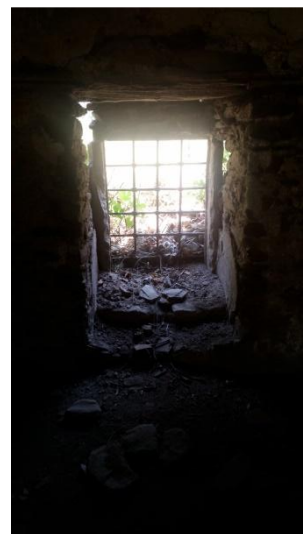
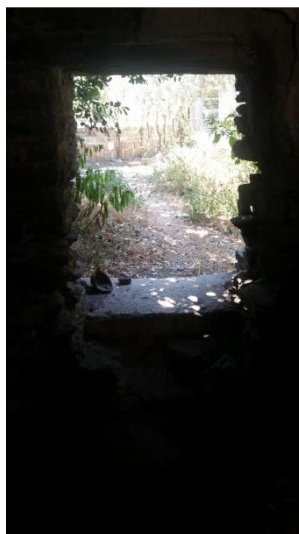
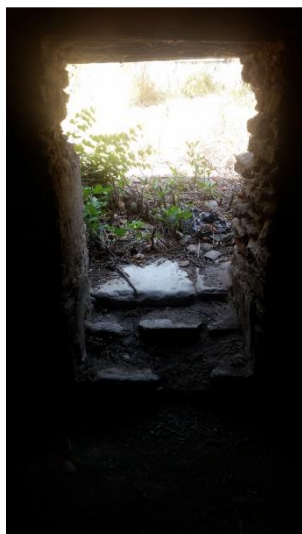
(03.05.2015)

(21.08.2016)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(21.08.2016)

(03.05.2015)

(21.08.2016)

(04.10.2015)

(04.10.2015)

(04.10.2015)

Yağhoğlu Türbesi Fotoğrafları

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

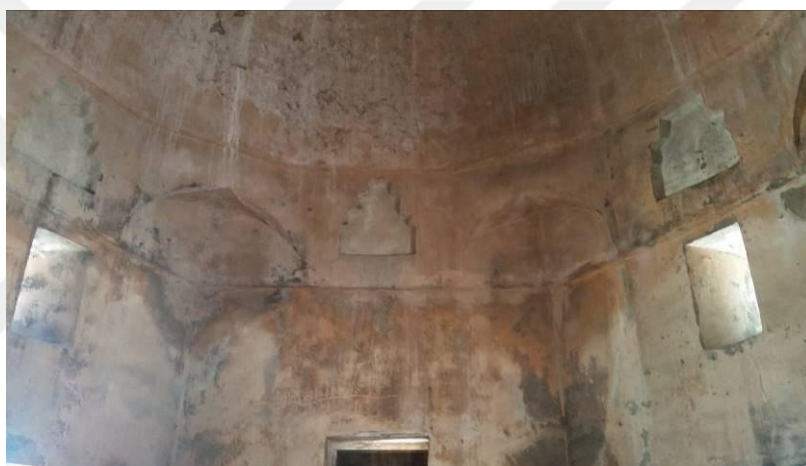
(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

Şeyh Nasurettin Türbesi Fotoğrafları

(12.04.2015)

(12.04.2015)

(12.04.2015)

Rum Mehmet Paşa Türbesi Fotoğrafları

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

Hacı Fakih Türbesi Fotoğrafları

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

Balımlı Sultan Türbesi Fotoğrafları

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

İsa Baba Türbesi Fotoğrafları

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

Molla Çelebi Mehmet Türbesi Fotoğrafları

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

Işıklar Türbesi Fotoğrafları

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

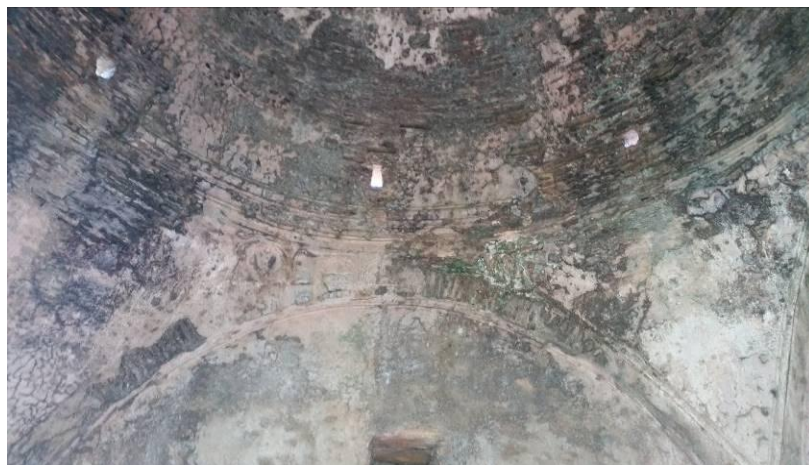
(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

(03.05.2015)

EK 2 – Venedik Tüzüğü (Mayıs 1964)

Tanımlar

Madde 1- Tarihi kültür varlığı kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.

Madde 2- Kültür varlığının korunması ve onarımı için, mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek bütün bilim ve tekniklerden yararlanılmalıdır.

Amaç

Madde 3- Kültür varlığının korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da korumaktır.

Koruma

Madde 4- Kültür varlığının korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, sürekliliğinin sağlanmasıdır.

Madde 5- Kültür varlığının korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir.

Madde 6- Kültür varlığının korunması, ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütüphane ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.

Madde 7- Bir kültür varlığı tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Kültür varlığının tümünün, ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına kültür varlığının korunması bunu gerektirdiği ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında izin verilmemelidir.

Madde 8- Kültür varlığının tamamlayıcı öğeleri sayılan heykel, resim gibi süslemeler, ancak bunları korumanın başka çaresi yoksa yerlerinden kaldırılabilir.

Onarım

Madde 9- Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, kültür varlığının estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım kendine temel olarak aldığı özgün malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır; yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyondan farkı anlaşılabilmeli ve gününün damgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım işine başlamadan önce ve bittikten sonra, kültür varlığının arkeolojik ve tarihi bir incelemesi yapılmalıdır.

Madde 10- Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşa için bilimsel verilerle ve deneylerle geçerliliği saptanmış herhangi çağdaş bir teknik kullanılarak kültür varlığı sağlanlaştırılabilir.

Madde 11- Kültür varlığına mal edilmiş farklı dönemlerin geçerli katkıları saygı görmelidir; zira onarımın amacı üslup birliği değildir. Bir kültür varlığı üst üste çeşitli dönemlerin izlerini taşıyorsa, alttaki dönemleri açığa çıkarmak ancak bazı özel durumlarda yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihi, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir davranışı gerekli gösterecek kadar iyi ise haklı çıkarılabilir. İlgili unsurların öneminin değerlendirilmesi ile ilgili yargıyı ve neyin yok edileceği üzerinde kararı vermek, sadece bu işi üzerine almış kimseye bırakılamaz.

Madde 12- Eksik kısımlar tamamlanırken, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat bu onarımın, aynı zamanda sanatsal ve tarihi tanıklığı yanlış

bir biçimde yansıtmaması için, özgünden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması gereklidir.

Madde 13- Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir.

Tarihi Yerler

Madde 14- Kültür varlığının bulundukları yerler, bütünlüğün korunması, sağlıklı kılınıp, yaşanır şekilde ortaya konması için özel bir dikkat gerektirir. Böyle yerlerde yapılacak koruma ve onarım çalışmalarında, daha önceki maddelerde açıklanan ilkelerden esinlenmelidir.

Kazılar

Madde 15- Kazılar 1956 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş arkeolojik kazılarda uygulanması istenilen uluslararası ilkelerle tanımlanan kararlara ve bilimsel standartlara uygun olarak yapılmalıdır. Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bundan başka, kültür varlığının anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını hiç bozmadan açığa çıkartacak her çareye başvurulmalıdır. Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen (a priori) vazgeçilmelidir. Yalnız anastylosis'e, yani mevcut fakat birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesine izin verilebilir. Birleştirmede kullanılan madde her zaman ayırt edilebilecek bir nitelikte olmalı ve bu, kültür varlığının korunmasını sağlamak ve eski haline getirmek için mümkün olduğunca az kullanılmalıdır.

Yayın

Madde 16- Bütün koruma, onarım ve kazı işlerinde her zaman çizim ve fotoğraflarla açıklık kazanmış çözüm getirici ve eleştirici raporlar halinde kesin belgeler hazırlanmalıdır.

Temizlemenin, sağlamlaştırmanın, yeniden düzenlemenin ve birleştirmenin her safhası -çalışma sırasında ortaya çıkan, tanımlanmış biçimsel ve teknik özellikler göz önünde tutularak- raporda gösterilmelidir. Bu belgeler bir resmi kurumun arşivine konmalı ve araştırıcılar bundan yararlanabilmelidir. Bu raporların yayınlanması tavsiye edilir.

